

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**İKTİDAR MUHALEFET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA
DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ SİNOP
MİLLETVEKİLLERİNİN TBMM'DEKİ FAALİYETLERİ
(1950-1960)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kerem ERMİŞ

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih

Enstitü Bilim Dalı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fikrettin YAVUZ

EYLÜL – 2020

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**İKTİDAR MUHALEFET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA
DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ SİNOP
MİLLETVEKİLLERİNİN TBMM'DEKİ FAALİYETLERİ
(1950-1960)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kerem ERMİŞ

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih

Enstitü Bilim Dalı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

“Bu tez sınavı 09/09/2020 tarihinde online olarak yapılmış olup aşağıda isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Doç. Dr. Fikrettin YAVUZ	BAŞARILI
Doç. Dr. Mustafa SARI	BAŞARILI
Dr. Öğr. Üyesi Gürbüz Arslan	BAŞARILI

ÖNSÖZ

Uzun bir çalışma temposu içerisinde engin bilgi ve birikimi ile desteklerini hissettiğim sevgili hocam Doç. Dr. Fikrettin Yavuz'a, ayrıca bu süreçte daima yanımda olan ailem ve kıymetli arkadaşım Büşra Beyhan'a teşekkürü borç bilirim.

Kerem ERMİŞ

Eylül 2020

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ	vi
GRAFİK LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
GİRİŞ	1
BÖLÜM I: MUHALEFETTEN İKTİDARA DEMOKRAT PARTİ VE GENEL SEÇİMLER	4
1.1. İktidar-Muhalefet Kavramları	4
1.2. Türkiye’de Çok Partili Siyasi Düzene Geçiş	5
1.3. Demokrat Parti’nin Programı ve Muhalefet Dönemi	7
1.4. Demokrat Parti İktidarının Başlaması	13
1.4.1. 1950 Genel Seçimlerindeki Propaganda Faaliyetlerinin Sinop Örneği Üzerinden İncelenmesi	15
1.4.2. 14 Mayıs 1950 Seçim Sonuçları	20
1.4.3. 2 Mayıs 1954 Seçim Sonuçları	23
1.4.4. 27 Ekim 1957 Seçim Sonuçları	26
BÖLÜM II: DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ SİNOP MİLLETVEKİLLERİ	31
2.1. Ahmet Muhtar Acar (1901-1970)	31
2.2. Ali Server Somuncuoğlu (1912-1959)	34
2.3. Ali Şükrü Şavlı (1892-1980)	35
2.4. Cevdet Kerim İncedayı (1893-1951)	37
2.5. Muhit Tümerkan (1906-1977)	41

2.6. Nuri Sertoğlu (1903-1963)	43
2.7. Haşım Tarı (1913-1984)	43
2.8. Şerafettin Ayhan (1917-1975)	44
2.9. Vehbi Dayıbaş (1891-1964)	44
2.10. Hamdi Özkan (1911-1981)	45
2.11. Mahmut Pınar (1910-1969)	48
2.12. Muharrem Tansel (1913-1985)	50
2.13. Nusret Kuruoğlu (1920-1977)	51
2.14. Ömer Özen (1919-1998)	51
2.15. 1950-1960 Yılları Arasında Milletvekilliği Yapan Sinop Mebuslarının Profilleri ..	53
BÖLÜM III: SİNOP MİLLETVEKİLLERİNİN TBMM'DEKİ FAALİYETLERİ VE İKTİDAR-MUHALEFET İLİŞKİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ (1950-1960)	57
3.1. IX. Dönem TBMM'de İktidar-Muhalefet İlişkileri (1950-1954)	57
3.1.1. Meclisin Açılması ve Hükümet Programı Üzerine Yapılan Tartışmalar...	60
3.1.2. Bütçe Görüşmeleri	61
3.1.3. Usulsüzlük Tartışmaları	68
3.1.4. Kanun Görüşmeleri	72
3.1.5. Sinop Mebusları Tarafından Meclise Sunulan Kanun Teklifleri ve Sorular	82
3.2. X. Dönem TBMM'nin Yasama Faaliyetlerine Başlaması	85
3.2.1. CHP Grubu Adına Söz Alan Servet Somuncuoğlu'nun Beyanâtı	86
3.2.2. Emekli Sandığı Kanunu Görüşmeleri	90
3.2.3. Bütçe Tartışmaları	91

3.2.4. Muhit Tümerkan'ın 6-7 Eylül Olayları Üzerine Verdiği Beyanat	96
3.2.5. Gerze Yangını Meselesi	98
3.2.6. Milli Korunma Kanunu Çerçevesinde Meydana Gelen Tartışmalar	99
3.2.7. X. Dönemde Meclise Sunulan Kanun Teklifleri	101
3.3. XI. Dönem Sinop Milletvekillerinin İktidar – Muhalefet İlişkileri Üzerindeki Etkileri (1954-1957)	103
3.3.1. İktidarın XI. Dönemdeki İktisadi Politikaları	104
3.3.2. İmar ve İskan Vekaletinin Kuruluşu	106
3.3.3. Bankalar Kanunu Münasebetiyle Gerçekleşen Tartışmalar	107
3.4. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi ve Sinop Milletvekillerinin Durumu	108
SONUÇ	114
KAYNAKÇA	118
EKLER	123
ÖZGEÇMİŞ	140

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Alb.	: Albay
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bk.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
Bs.	: Baskı-Basım
Bşk.	: Başkan-Başkanlığı
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
Çev.	: Çeviren
DP	: Demokrat Parti
Dr.	: Doktor
Haz.	: Hazırlayan
HP	: Hürriyet Partisi
İDT	: İktisadi Devlet Teşekkülleri
İLEF	: İletişim Fakültesi Dergisi
İN	: İnkat
M	: Miladi
MBK	: Milli Birlik Komitesi
md.	: Madde
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı

MKP	: Milli Kalkınma Partisi
MP	: Millet Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
No	: Numara
Org	: Orgeneral
s.	: Sayfa
S	: Sayı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği
tar.	: Tarih
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMTD	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TESAV	: Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vd.	: Ve diğerleri
yay.	: Yayını-Yayınları
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu
Zrf.	: Zarf

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: 14 Mayıs 1950 Genel Seçim Sonuçları	21
Tablo 2: 1950 Seçimleri Sinop İstatistikleri	22
Tablo 3: IX. Dönem Sinop Milletvekillerinin Görev Aldığı Komisyonlar	23
Tablo 4: 2 Mayıs 1954 Genel Seçim Sonuçları	23
Tablo 5: 1954 Seçimleri Sinop İstatistikleri	24
Tablo 6: 1950 ve 1954 Seçimlerinin Sinop Özelinde Mukayesesi	24
Tablo 7: X. Dönem Sinop Milletvekillerinin Seçim İstatistikleri	25
Tablo 8: X. Dönem Sinop Mebuslarının Görev Aldığı Komisyonlar	25
Tablo 9: 27 Ekim 1957 Genel Seçim Sonuçları	26
Tablo 10: 1950-1960 Arasındaki Genel Seçimlerin Karşılaştırılması	27
Tablo 11: 1957 Seçimleri Sinop İstatistikleri	28
Tablo 12: 1950-1960 Arasındaki Genel Seçimlerin Sinop Açısından Tahlili	29
Tablo 13: XI. Dönem Sinop Milletvekillerinin Seçim İstatistikleri	29
Tablo 14: XI. Dönem Sinop Mebuslarının Görev Aldığı Komisyonlar	30
Tablo 15: IX. Dönem Sinop Mebuslarının Yaş Çizelgesi	53
Tablo 16: X. Dönem Sinop Mebuslarının Yaş Çizelgesi	54
Tablo 17: XI. Dönem Sinop Mebuslarının Yaş Çizelgesi	54
Tablo 18: Sinop Milletvekillerinin (1950-1960) Eğitim Durumları	55

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: 1950 Seçimlerinde Siyasi Partilerin Oy Dağılımı	21
--	----

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	X	Doktora	
Tezin Başlığı: İktidar-Muhalefet İlişkisi Bağlamında Demokrat Parti Dönemi Sinop Milletvekillerinin TBMM'deki Faaliyetleri (1950-1960)			
Tezin Yazarı: Kerem ERMİŞ		Danışman: Doç. Dr. Fikrettin YAVUZ	
Kabul Tarihi: 09.09.2020		Sayfa Sayısı: ix (ön kısım) + 140 (tez)	
Anabilim Dalı: Tarih		Bilim Dalı: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi	
II. Dünya Savaşı, modern demokrasilerin gelişiminde önemli bir aşama olmuştur. Müttefiklerin kazandığı bu savaş, aynı zamanda demokrasinin zaferi olarak kabul edilmiştir. Harbin bitmesiyle birlikte totaliter rejimler güç kaybetmiş ve dünya konjonktürü yeniden şekillenmiştir. Türkiye'nin harp dönemindeki genel siyaseti, savaşın dışında kalmak olmuştur. Fakat mevcut dengeler tarafsız kalmayı engellediğinden demokrasiyi savunan batı bloğu ile yakınlaşma sürecine girilmiştir. Çağdaş demokrasinin ana unsurlarından biri çok partili siyasi düzen olmuştur. Türkiye'deki çok partili sisteme geçiş denemelerini iki döneme ayırmak mümkündür. Bu ayrım, II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası gelişmeleri ölçüt alınmıştır. Alternatif partili düzenin kesin olarak kurulması savaştan sonra gerçekleşmiştir. Bu ikinci devrede yeni siyasi partiler ortaya çıkmıştır. 7 Ocak 1946'da kurulan Demokrat Parti çok partili dönemdeki en etkili muhalefet partisi olmuştur. Kuruluşundan dört yıl sonra katıldığı genel seçimlerde ise muhalefetten, iktidara geçmiştir. Böylece 1950-1960 yılları arasında kapsayan Demokrat Parti Dönemi başlamıştır. 27 yıl devam eden Halk Partisi iktidarının el değiştirmesi, iktidar-muhalefet ilişkilerine farklı bir dinamizm getirmiştir. Halk Partisi Sinop milletvekillerinin, iktidar-muhalefet ilişkilerindeki rolleri ve dönemin siyaseti üzerindeki etkileri bu çalışmanın konusu olmuştur. Aynı zamanda siyasi partilerin Sinop bölgesindeki seçim çalışmaları ortaya konularak seçmen ve sandık sonuçlarına olan etkisi tetkik edilmiştir. Demokrat Parti Dönemi, 27 Mayıs 1960 tarihinde askeri müdahaleyle sonlandırılmıştır. Yaklaşık on yıl devam eden bu süreçte toplam üç teşri dönemi gerçekleşmiş ve on dört Sinop mebusu yasama faaliyetinde bulunmuştur. İlk iki dönem Halk Partisine, son dönem Demokrat Parti'ye mensup olan bu mebusların çalışmaları, belirlenen periyot içerisinde araştırma kapsamına alınmıştır. Sinop milletvekillerinin meclis içerisindeki faaliyetlerine göre, muhalefet anlayışları hakkında çıkarımlar yapmak mümkün olmuştur. Bu bağlamda salt bir muhalefet takip etmek yerine eleştiriler oldukça yapıcı bir zihniyette gerçekleştirilmiştir. Ayrıca ülke meselelerini, partiliğin üzerinde tutan bir çizgide olmuşlardır. Dönemin meseleleriyle yakından ilgilenen bu mebuslar, yasama dönemlerinin şekillenmesine katkı sağlamışlardır.			
Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Halk Partisi, İktidar, Muhalefet, Sinop Milletvekilleri			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☒	Ph.D.	☐
Title of Thesis: The Activities Of Sinop Deputies in TBMM in Democrat Party in The Context Relations Between Power and Opposition			
Author of Thesis: Kerem ERMİŞ		Supervisor: Assoc. Prof. Fikrettin YAVUZ	
Accepted Date: 09.09.2020		Number of Pages: ix (pre text) + 140 (main text)	
Department: History		Subfield: History of Turkish Republic	
II. World War has been an important stage in the development of modern democracies. This war, which was won by the allies, was also accepted as the victory of democracy. With the end of the war, the totalitarian regimes lost power and the world conjuncture was reshaped. Turkey's general politics of the war period, was to stay out of the war. However, since the existing equilibrium prevent being neutral, a process of convergence with the western bloc, which defends democracy, has begun. One of the major elements of modern democracy has been the multi-party political order. Tries the transition to multi-party system in Turkey can be divided into two periods. In this distinction, the developments before and after the Second World War were taken into consideration. The absolute establishment of the alternative party order took place after the war. New political parties arose in this second period. The Democrat Party, founded on January 7, 1946, was the most influential opposition party in the multi-party period. The party passed from the opposition to power in the general elections, which attended four years after its establishment. Thus, the Democrat Party Period began between 1950 and 1960. The changing of the power of the People's Party, which continued for 27 years, brought a different dynamism to the power-opposition relations. The roles of the People's Party Sinop MPs in power-opposition relations and the effects on the politics of the period were the subject of this study. At the same time, the election studies of the political parties in the Sinop region were introduce and the impact on the voter and ballot results was examined. The Democrat Party Period ended with a military intervention on May 27, 1960. During this ten-year period, a total of three legislative periods took place and fourteen Sinop MPs engaged in legislative activities. The work of these MPs, who belonged to the People's Party for the first two terms and to the Democrat Party for the last period, was included in the research within the specified period. According to the activities of Sinop deputies in the parliament, it was possible to make inferences about their opposition understanding. In this context, instead of following a absolute opposition, criticisms were made in a very constructive mindset. In addition, they have been in a line that keeps the country's issues above the particle. These MPs, who were closely interested in the issues of the period, contributed to the shaping of their legislative periods.			
Keywords: Democrat Party, People's Party, Power, Opposition, Sinop Deputies, Mps			

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Cumhuriyetin ilanından sonra, çok partili düzenin tesisi için bazı teşebbüsler gerçekleştirilmiştir. Fakat bu girişimlerin çeşitli nedenlerle sonuçsuz kalması, şartların henüz tam olarak oluşmadığına işaret etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçlanmasıyla birlikte, Türk siyasetinde çok partili sisteme geçiş için yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemin açılmasında etkili olan unsurları iç ve dış saikler olarak ikiye ayırmak mümkündür. İç nedenlerin başında, II. Dünya Savaşı'nın getirdiği olumsuz ekonomik koşullar gelmektedir. Türkiye, harbe fiilen katılmamakla birlikte savaşın meydana getirdiği ekonomik buhranı önemli ölçüde hissetmiştir. İkinci neden olarak, Halk Partisine karşı oluşan muhalif hareketler zikredilmelidir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında Halk Partisine karşı meclis içindeki muhalefet cephesi genişlemeye başlamıştır. İç nedenlerin bir diğeri ise alternatif partili düzenin, demokratik gelişme açısından taşıdığı büyük önem olmuştur. Çok partili siyasete geçişte yalnızca iç nedenler etkili olmamıştır. Bu sürecin dış katalizörleri içerisinde dünyada yaşanan demokratik gelişmeleri görmek elzemdir. Çünkü büyük harbin kazananı sadece müttefikler değil aynı zamanda demokrasi olmuştur. Savaş sonrasında Rusların ananevi politikalarına geri dönerek Türkiye üzerinde baskı kurması, batı demokrasileriyle olan yakınlığı arttırmıştır. Genel hatlarıyla aktarılan iç ve dış konjonktür, çok partili sistemin teessüsüne giden süreçteki mihenk taşları olmuştur. Bu bağlamda önce Millî Kalkınma Partisi ardından Demokrat Parti'nin teşekkül etmesiyle Türk Siyasi Tarihi'nde yeni bir dönem açılmıştır.

Çalışmanın Önemi

Demokrat Parti, kurulduğu yıl katıldığı ilk genel seçimlerde muhalefet partisi olarak siyasi hayata dâhil olmuştur. Dört yıl sonra gerçekleşen 1950 Genel Seçimleri sonucunda ise iktidar partisi konumuna yükselmiştir. Seçim sonuçlarıyla birlikte yirmi yedi yıl devam eden tek parti devri kapanmış ve on yıl devam edecek olan (1950-1960) Demokrat Parti iktidarı başlamıştır. 1950 seçim sonuçlarına göre, Demokrat Parti'nin en az oy aldığı seçim bölgesi Sinop olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi burada seçimleri açık ara önde tamamlamıştır. 1954 seçimlerinde de Sinop için aynı durum yaşanmıştır. 1957'de gerçekleştirilen seçimlerde ise seçimin galibi Demokrat Parti olmuştur. Bu cümleden

olarak seçim sonuçlarındaki değişkenliğin tahlili, çalışmanın önemini arttıran ilk husustur.

Çalışmanın Amacı

Parlamentolar, iktidar-muhalefet ilişkilerinin mőřahede edilmesindeki en temel organlardır. Zira meclis içi mőřakereleri incelemek suretiyle dönemin panoramasını çıkarmak mőřmőřn olmaktadır. Sinop mebusları, incelenecek olan on yıllık periyot içerisinde alişılmışın dışında bir muhalefet anlayışı ortaya koymuşlardır. Bu anlayışın zuhurunda milletvekillerinin mensubiyetleri, eğitim durumları, parlamento deneyimleri gibi pek çok unsur etkili olmuştur. Çalışmamızın temel gayesi, bahsi geçen mebusların meclis içerisindeki faaliyetlerini incelemek suretiyle dönemlerini ne yönde etkiledikleri sorusuna cevap aramaktır. Filhakika iktidar-muhalefet ilişkileri ekseninde birçok çalışma yapılmış olup literatőř bakımından oldukça kalabalıktır. Bu çalışmada ise iktidar-muhalefet ilişkileri, Sinop milletvekillerinin faaliyetleri özelinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın Yöntemi

Araştırma esnasında tarih biliminin metotları takip edilmiştir. Bu amaçla ilk olarak literatőř taraması yapılmış ve arşivlerde mevcut olan dosyalar incelenmiştir. İlk aşamayı mőřteakiben araştırma konusu kapsamındaki tőm ana ve ikinci elden kaynaklar der edilmiştir. Milletvekillerinin zgemişlerine dair bilgilere ulaşmak için tercőme-i hal dosyaları ve anılar tetkik edilmiştir. Ayrıca arşiv kayıtlarındaki veriler toplanmıştır. Bu anlamda en yoğun istifade edilen kurum arşiv dosyaları olmuştur. Kaynakların tespit edilmesinden sonra tasnif kısmına geçilmiştir. Bu aşamada eldeki veriler tarih biliminin yöntemi çerçevesinde sınıflandırılmıştır. Daha sonra kaynakların içeriği kontrol edilerek araştırma açısından önemi tespit edilmiştir. Son olarak kaynakların gővenirlięi teyit edilmiş ve çıkartılan fişlemelerle yazım aşamasına geçilmiştir.

Çalışmamızı meydana getirirken karşılaştığımız en bőyők sorun, milletvekillerinin özgeçmişlerine dair kaynakların yetersiz olmasından kaynaklanmıştır. Bu çerçevede bazı milletvekilleriyle alakalı çok fazla kaynağa ulaşmak mőřmőřn olsa da bazı mebuslara dair kayıtlar oldukça azdır.

Çalışmanın Bölümleri

Çalışmanın ilk kısmında, araştırma süresi boyunca sıkça kullanılan kavramlar açıklanmıştır. Ardından Demokrat Parti'nin kurulması ve muhalefet dönemindeki faaliyetleri incelenmiştir. Bu meyanda iktidar-muhalefet ilişkilerinin ilk dönemi üzerinde durularak okuyucu ana konuya hazırlanmıştır. İlk bölümde ele alınan bir diğer husus 14 Mayıs 1950 seçimleridir. Öncelikle seçimler için siyasi partilerin yaptıkları hazırlıklar Sinop örneği üzerinde açıklanmıştır. Son olarak Demokrat Parti'yi iktidara taşıyan seçimden başlayarak, bu dönemde yapılan tüm genel seçimlerin sonuçları Sinop açısından tahlil edilmiştir. Araştırmanın ikinci kısmını Sinop milletvekillerinin kısa özgeçmişleri oluşturmuştur. Bu bağlamda IX. Dönemden başlanılarak, X. ve XI. Dönemlerde Sinop milletvekilliği yapmış bulunan 14 mebusun biyografileri çıkartılmıştır. İkinci bölümün son kısmında ise Sinop milletvekilleriyle alakalı istatistiklere yer verilmiştir. Araştırmanın üçüncü ve son bölümü ana gövdeyi oluşturan kısımdır. Bu bölümde Sinop milletvekillerinin TBMM'deki faaliyetleri, meclis tutanakları üzerinden incelenerek, iktidar-ana muhalefet ilişkilerini açıklamaya gayret edilmiştir. İktidar-muhalefet arasındaki ilişkiler meclis içerisindeki tartışma konularına göre tasnif edilmiştir. Son olarak Demokrat Parti Dönemini bitiren 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesine değinilmiş ve Yassıada'da yargılamalarına dair bilgiler sunulularak çalışma tamamlanmıştır.

BÖLÜM I: MUHALEFETTEN İKTİDARA DEMOKRAT PARTİ VE GENEL SEÇİMLER

1.1. İktidar ve Muhalefet Kavramları

İktidar, Arapça kökenli bir kelime olup erk, kudret, bir işi yapabilme gücü veya kudreti anlamına gelmektedir. İktidarın farklı tanımlarını yapmakta mümkündür: *devlet yönetimini elinde bulundurma ve devlet gücünü kullanma yetkisi, bu yetkiyi elinde bulunduran kişi ve kuruluşlar* bu tanımlara örneklerdir¹. Bir işi başarabilme yeteneği veya yetkisi olarak da tarif edilen bu güç, kişi veya kuruluşlar nezdinde toplanabilmiştir. İktidar modelleri için gücün kullanım biçimlerine göre tarihi süreç içerisinde farklı isimlendirmeler yapılmıştır. Fransız İhtilaline kadar en yaygın iktidar tipi monarşi yönetimleri olmuştur. Tekerklik olarak da isimlendirilen bu sistemde idare kuvvetleri bir şahısta toplanmıştır. Meşruti idareler ise halkın sınırlı bir biçimde yönetime dâhil olduğu düzeni ifade etmektedir. Oligarşi yönetimleri, iktidarın farklı bir biçimine örnek gösterilebilir. Bu sistemde, yönetme gücünün bir grup tarafından ortak olarak kullanılması, takım iktidarına model oluşturmuştur. Aynı zamanda aristokrasi yönetimleri de takım erki içerisinde yer almıştır. İktidarın kaynağı birçok nedene bağlı olarak değişime uğramıştır. Bu bağlamda İlk Çağ toplumlarında gücün kaynağı teokratik bir özellik göstermiştir. Teokratik yönetimler, dini temellere dayanan yönetim çeşididir. Dünyadaki demokratik terakkiler ile birlikte iktidarın kaynağı da farklılaşmıştır. Demokratik yönetimlerin güçlenmeye başladığı bu evrede, erkin kaynağı halk olmuştur. Demokrasinin ana ilkesi ise milli irade olarak tezahür etmiştir. Halk iradesi, seçimler yoluyla siyasi partilere ve meclise tevarüs etmiştir. Tarık Zafer Tunaya, iktidarın halk tarafından siyasi partilerle paylaşılmasını kısıtlı bir iktidar biçimi olarak tarif etmiştir².

Bazı araştırmacılar iktidarı, kurucu ve kurulu iktidar olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Buna göre, gerçek iktidar ancak kurucu kısımda bulunmaktadır. Zira kurucu iktidar, devletin güçlerini belirleyerek, bu güçlerin hangi kurumlar eliyle kullanılacağını tespit eden ve temel düzeni sağlayan kuvvettir. Kurulu iktidar ise mevcut düzenin devam ettirildiği iktidar tipi olmuştur³.

¹ **Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, Ankara-1998, s. 1063.

² Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952**, Arba Yayınları, İstanbul-1995, s. 9.

³ Münci Kapani, **Politika Biliminine Giriş**, Bilgi Yayınları, İstanbul-2007, s. 67.

Demokrasi, Yunanca menşeli bir sözcük olup *halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi* olarak ifade edilmiştir⁴. Demokrasinin Türkçe karşılığı *elerki* olmuştur. Bu yönetim biçimlerinde iktidarın kaynağı halka dayanmıştır. Demokrasi de halkın yönetime katılmasındaki en önemli aşama seçimler olmuştur. Halk, bu yolla ulusal iktidarı söz sahibi yapmıştır. Tarık Zafer Tunaya, egemen olan siyasi partilerin iktidarlıkları ile diğer partiler arasında bir irtibat kurmuştur. Ona göre, yapılan seçimlerle iktidara gelemeyen partiler de meşruiyetini halktan alan sınırlı iktidar sahipleridir⁵.

Muhalefet, Arapça kökenli tabir olarak: *bir tutuma, bir davranışa karşı olma durumu, aykırılık* anlamına gelmektedir. Demokraside ise *iktidarın dışında olan partiler* olarak tanımlanmıştır⁶. Muhalif, muhalefette bulunan kişi anlamına gelmektedir. İnsan ve fikirler var oldukça fitri bir gerçeklik olarak farklılıklarda olagelmıştır. Demokrasinin ana unsurlarından biri olan muhalefetin, iktidarı murakabe ve dengeleme özelliği vardır. İktidar ve muhalefet, güçlerini seçimler yoluyla seçmenlerden almışlardır. Konumuz açısından iktidar-muhalefet ilişkilerine geçilmeden önce bu kavramların sınırları ihtiyaç dâhilinde tespit edilmiştir.

1.2. Türkiye’de Çok Partili Siyasi Düzene Geçiş

II. Dünya Savaşı mevcut dünya dengelerini yeniden şekillendirmiştir. Müttefikler arasında henüz savaş devam ederken başlayan fikir ayrılıkları, savaş sonrasında kurulacak olan yeni düzenin ilk işaretleri olmuştur. Harbin sonlanmasıyla birlikte ABD öncülüğünde batı, SSCB liderliğinde ise doğu bloğu kurulmuştur. Aynı zamanda devletlerarası rekabette Soğuk Savaş Dönemi adı verilen yeni bir süreç baş göstermiştir. II. Dünya Savaşı, demokrasi tarihi açısından da bir dönüm noktasıdır. Çünkü savaş ile birlikte totaliter rejimler güç kaybederken demokratik düzenin önemi artmıştır. Türkiye, II. Dünya Savaşı esnasında harbin dışında kalmak için büyük bir mücadele vermiştir. Bu politikayı şiar edinen yönetim kadrosu, tüm dış baskılara rağmen Türkiye’yi savaşın dışında tutmuştur. Fakat savaşın bitimine yakın, uluslararası alanda yalnız kalmamak ve BM’ye katılabilmek için Almanya ve Japonya’ya savaş ilan edilmiştir. Türkiye savaşa dâhil olduğunda harp neredeyse tüm cephelerde sonlanmıştır. II. Dünya Savaşına fiilen katılmamakla birlikte, ortaya çıkan siyasi ve ekonomik buhrandan önemli ölçüde

⁴ *Türkçe Sözlük*, s. 552.

⁵ Tunaya, *Türkiye’de Siyasi Partiler*, s. 9.

⁶ *Türkçe Sözlük*, s. 1584.

etkilenilmiştir. Özellikle SSCB'nin Türkiye'ye karşı menfi tavrı, batı bloğuna yakınlaşmayı iktiza ettirmiştir. Kemal Karpat, batı bloğu ile olan savaş sonrası yoğun etkileşim sürecinin modern demokrasinin yerleşmesi açısından mihenk taşı olduğunu ifade etmiştir⁷. Bu gelişmeler aynı zamanda Türkiye'nin yeni dönemdeki siyasetini belirleyen ana unsurlardır. Çünkü dış siyaset, iç siyasetle birlikte ilerlemektedir.

Türk Hükümeti'nin II. Dünya Savaşı esnasındaki ilk politikası savaş dışı kalmaktır. Fakat olası bir harp tehlikesine karşı bazı tedbirlere de başvurulmuştur. İlk olarak erkek nüfusun önemli bir kısmı ordu emrine alınmıştır. Askeri harcamalar arttırılmış ve karartma uygulamasına geçilmiştir. Harp tehlikesi üzerine birtakım ekonomik önlemlerde alınmıştır. Savaşın getirdiği ekonomik keşmekeş karşısında yeni vergiler ihdas edilmiştir. Ayrıca Milli Korunma Kanunu çıkartılarak iktisadi hayattaki devlet denetimi arttırılmıştır. Türkiye'nin henüz savaşa girmeden aldığı bu önlemler ekonomiyi olumsuz yönde etkilemiştir⁸. Bahsi geçen tedbirler kamuoyunda iktidara karşı bir tepki oluşmasına zemin hazırlamıştır. Savaşın sonlarına doğru Halk Partisine karşı muhalif hareketlerin ayyuka çıktığı görülmektedir. Böylece çok partili düzene geçişte ikinci aşama başlamıştır. Bu bağlamda ilk olarak 22 Eylül 1945'te Milli Kalkınma Partisi (MKP) kurulmuştur. Demokrat Parti'nin teşekkülüne giden süreçte ise Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu önemli bir katalizör olmuştur. Bu kanun, eşit arazi dağılımını sağlamak ve üretimi arttırmak için köylülere üretim alanı oluşturmayı öngörüyordu. Fakat bu işlem için geniş toprak sahiplerine ait arazilerin istimlak edilmesi teklif edilmiştir. Kanun teklifindeki bu hüküm mecliste şiddetli münakaşalara yol açmıştır. Bu tartışmalar esnasında söz alan Aydın milletvekili Adnan Menderes, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunundaki hükümlerin anayasaya uygun olmadığını iddia ederek, konuyu tek parti yönetiminin doğurduğu sıkıntılara getirmiştir⁹.

Topraklandırma Kanununun yasalaşma süreci meclis içerisindeki karşıtları, muhalefet çatısı altında birleşmeye sevk etmiştir. Tüm çabalarına rağmen bahsi geçen kanunun TBMM'den onay almasına engel olunamamıştır. Bunun üzerine muhalifler grup farklı bir metot izleyerek tepkilerini bir takrir hazırlamak suretiyle göstermişlerdir. Dört

⁷ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul-2010, s. 229.

⁸ Ceren Utkugün, **İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Ekonomik Sıkıntıların Sosyal Hayata Etkileri (1939-1945)**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Afyonkarahisar-2016, s. 70.

⁹ **TBMMTD**, Devre: VII, C. 18, İN: 67, s. 37.

milletvekili tarafından imzalanıp meclise sunulduğu için 4'lü Takrir adını alan bu önerenin, 7 Haziran 1945'te meclise sunulmasıyla geri dönüşü olmayan bir yola girilmiştir. Zikredilen takrirden Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'nün imzaları vardı. Önergede, demokrasinin tam olarak uygulanması talep edilmiştir. Takririn reddedilmesi ve muhaliflerin basın üzerinden iktidara yönelik eleştirilerde bulunması parti içerisinde artan hizipleşmelerin bir müddet sonra ayrılıklara devrilmesini getirmiştir. Öncelikle Aydın milletvekili Adnan Menderes ile Kars milletvekili Fuat Köprülü, 21 Eylül 1945'te Cumhuriyet Halk Partisinden ihraç edilmiş, bu duruma tepki olmak üzerine Celal Bayar ve Refik Koraltan da partilerinden ayrılmışlardır¹⁰.

Cumhuriyet Halk Partisi'nden gelen ayrılıklar yeni bir partinin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Bu meyanda İsmet İnönü'nün çok partili döneme geçiş sürecindeki tavrı üzerinde de durmak gerekecektir. Milli Şef, muhalefetin yeni bir siyasi parti kurmasına taraftar olmuştur. Bu durum kendisinin beyanatlarına da yansımıştır¹¹. Neticede yeni partinin kurulması için yoğun bir hazırlık dönemine girilmiştir. Çalışmaların tamamlanmasıyla Demokrat Parti, 7 Ocak 1946'da resmen kurulmuştur. Partinin merkezi Ankara, kurucuları ise Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü olmuştur¹².

Demokrat Parti'nin teessüsüyle birlikte Türk siyasetinde yeni bir dönem başlamıştır. Halk Partisine mensup mebuslar tarafından kurulan bu yeni parti, Türk siyasetine yeni bir dinamizm ile giriş yapmıştır.

1.3. Demokrat Parti'nin Programı ve Muhalefet Dönemi

Demokratlar, partinin kurulmasını müteakiben takip edecekleri programı kamuoyuna duyurmuştur. Toplam 85 maddeden meydana gelen genel prensiplerin ilk maddesinde partinin kuruluş gerekçesi izah edilmiştir. Buna göre DP'nin, Türkiye'de demokrasinin gelişimine katkı sağlamak maksadıyla kurulduğu bildirilmiştir. İkinci kısımda ise cumhuriyet rejimine bağlılık vurgusu yapılmıştır. Parti programının 7'inci maddesinde,

¹⁰ Cem Eroğul, **Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara-1970, s. 11.

¹¹ Mehmet Ali Birand vd., **Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu**, Milliyet Yayınları, İstanbul-1991, s. 30.

¹² Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler**, s. 646.

ülkedeki kalkınmayı sağlamak için siyasi, mesleki, sosyal ve iktisadi kurumların oluşması gerektiğine işaret edilmiştir. 9, 10 ve 11'inci maddeler ise seçimlerle alakalı olmuştur. Seçimlerin demokratik bir biçimde yapılması ve partilerin eşit olanaklarla seçimlere katılması temel ilke kabul edilmiştir. Ayrıca mevcut seçim kanununun tadil edilmesi ve seçimlerin tek dereceli sistemle icra edilmesi gerektiğine yer verilmiştir. Demokratların seçim önerilerinden biri de oy kullanımının gizli rey ile yapılması olmuştur. Devlet memurlarının siyasi faaliyetlere katılmaları ise reddedilmiştir. Umumi Prensiplerde dikkat çeken hususlardan biri de liberal bir iktisadi anlayışın benimsendiğini gösteren 17'inci maddedir. Demokratlar bu maddeyle, partilerinin iktisadi telakkisini açıklamıştır¹³.

Demokratlar Partililer, ülke içerisindeki teşkilatlanmayı sağlamak için hızlı bir çalışma sürecine girişmiştir. İktidar ise bu durum karşısında bir dizi önlemler alarak konumunu sağlamlaştırmaya yönelmiştir. Özellikle köylü ve çiftçinin desteğini almak üzere yeni kanunlar ihdas edilerek iktidarın devamlılığını sağlamak istenmişti. Demokrat Parti kuruluşundan hemen sonra yapılan yerel seçimlere katılmamıştır. Zaten bu süreçte parti henüz teşkilatlanma dönemini bile tamamlayamamıştır¹⁴.

Türkiye'deki ilk çok partili genel seçim 21 Temmuz 1946'da gerçekleşmiştir. Yine bu seçim DP'nin katıldığı ilk genel seçim özelliğini taşımıştır. Seçimlerin arifesinde tek dereceli seçim sistemine geçiş yapılarak, seçmene doğrudan temsilcilerini belirleme imkânı verilmiştir. Demokrat Partililer, 1946 seçimlerine yaklaşık altı aylık bir hazırlık süreciyle katılmıştır. Böylece Türk milleti 21 Temmuz Pazar günü sandık başına giderek oylarını kullanmıştır. Yapılan seçimlerin galibi Cumhuriyet Halk Partisi olmuş ve toplamda 397 mebus çıkartılmıştır. Demokrat Parti ise 59 milletvekili ile ana muhalefet partisi olarak meclise girmiştir. Böylece Demokratların muhalefet dönemi başlamıştır. Yasama döneminin açılmasıyla ilk olarak cumhurbaşkanı ve meclis başkanını belirlemek için seçimler yapılmış ve cumhurbaşkanlığına kullanılan 451 oydan 388'ini alan İsmet İnönü intihap edilmiştir. Meclis Başkanlığı seçimlerinde ise CHP'nin adayı Kazım Karabekir, DP'nin adayı Sinop milletvekili Yusuf Kemal Tengirşenk olmuştur. Yapılan

¹³ **Demokrat Parti Programı 1946**, TBMM Kütüphanesi, 2008-563, 1946.

¹⁴ Eroğul, **Demokrat Parti**, s. 15, 16.

oylama sonucunda 379 oy alarak TBMM Başkanlığına İstanbul milletvekili Kazım Karabekir seçilmiştir¹⁵.

Demokrat Partililer, 1946 seçimlerinin demokratik teamüllere uygun yapılmadığını iddia etmiştir. Bu durum iktidar ile muhalefet arasında seçimler üzerine yeni bir tartışma başlatmıştır. Muhalefet kanadı, seçimlerin baskı altında ve antidemokratik bir biçimde yapıldığı savunmuştur. Bu tartışmalar bir süre sonra meclis gündemine taşınmıştır. 26 Ağustos 1946 tarihindeki meclis oturumunda söz alan Kütahya milletvekili Adnan Menderes, 21 Temmuz 1946 seçimlerinin kanuna uygun icra edilmediğini ve seçimlerde birçok usulsüzlük yapıldığını iddia etmiştir. Ayrıca bu seçimlerin milli iradeyi temsil etmediğini müdafaa da bulunmuştur¹⁶. Seçim tartışmalarıyla birlikte iktidar-ana muhalefet arasındaki ilişki kısa bir süre içinde sertleşmeye başlamıştır.

Seçimler nedeniyle yapılan meclis münakaşalarına dönemin Sinop mebuslarının da dâhil olduğu görülmektedir. Örneğin, Halk Partisi Sinop milletvekili Cevdet Kerim İncedayı, bu tartışmalar esnasında söz alarak muhalefetin iddialara cevap vermiştir. Kendisinin bu konudaki beyanatına aşağıda yer verilmiştir:

Arkadaşlarım Halk Partisi iktidarının, Türk Milletini esir gibi kullanan bir zihniyet içinde, adeta mağlup ettikleri bir diyarda müstevli olduklarının intikam hissiyle o cemiyete karşı hareket eder bir zihniyette bulundukları gibi memleketi idare ettiğine işaret eder gibi fikirler veren ağır cümleler sarf ettiler. Arkadaşlar, daha dün ve bugün bu aziz milletin hayat ve istikbali için kâh bu cepheden, kâh şu yönden, kâh şurada ve burada beraber çalıştık. Şimdi hâdiseler hepimizi böyle getirdi. Omuz omuza çalışan adamların bir gün birbirine kızıl sultanlık isnat edecek kadar millet huzurunda ağır ithamlarda bulunmaları, idare ve terbiyesine kanuni ödevimiz icabı ve vicdani borç olarak elimizde tuttuğumuz gelecek nesillere karşı bizim için su-i misal ve kötü örnek olmak gibi fena duruma düşmemizi mucip olur. Seçim işlerinde bilhassa yarına daha hayırlı numuneler vermek için bu vazifelerde bulunduğumuz için arz ediyorum. Adnan Bey ile beraber biz düne kadar Cumhuriyet Halk Partisi saflarında ve muhtelif parti bölgelerinde kendisi Halk Partisi müfettişi olarak bütün bu idealleri vatandaşlara doğru yol, hakikat yoludur, biz millî hâkimiyetin, irade-i milliye'nin tecellisine çalışıyoruz, iyiyi; doğruyu, güzeli öğretmeye çalışıyoruz,

¹⁵ Erol Tuncer, **1950 Seçimleri**, TESAV Yayınları, Ankara-2010, s. 8.

¹⁶ **TBMMTD**, Devre: VIII, C. 1, İN: 8, s. 202, 203.

mütemadiyen bunları istedik ve biz bunların hizmetkârıyız diye beraber söyledik ve çalıştık. Simdi ne oldu, iki sene içinde?¹⁷

Cevdet Bey'in bu beyanatında iktidar-muhalefet ilişkileri açısından önemli donelere ulaşmak mümkündür. O, öncelikle muhalefet kanadından gelen tenkitlerde hissi davranıldığına işaret etmiştir. Ayrıca iktidara karşı takip edilen ve intikam duygusundan doğan muhalif tutumun olumsuz bir örnek olarak siyasi hayata yerleşeceğinden endişe duyduğunu bildirmiştir. Seçim tartışmaları uzun süre meclis gündeminde kalmıştır.

Demokrat Parti mensupları, 7 Ocak 1947 tarihinde I. Kurultayını düzenlemiştir. 4 gün boyunca çalışmalarına devam eden bu kongre, önemli kararların alındığı ve bu kararların Hürriyet Misak'ı adıyla benimsendiği mühim bir kurultaydır. Aynı zamanda iktidara karşı takip edilecek muhalefet stratejisinin esasları burada tespit edilmiştir. Samet Ağaoğlu, partinin ilk kongresini aşağıdaki biçimde tasvir etmiştir.

Demokrat Parti Birinci Büyük Kongresi Türk demokrasi rejimi tarihinde milli hâkimiyet kavramının gerçekte ilk ayaklanma sahnesi oldu. Konuşmaların konusu, üslupları, ileri sürülen fikirler, halk kitlesi ile o güne kadar devleti yönetenler arasındaki derin uçurumu bütün ayrıntıları ile ortaya dökmüştü. Bu kongrede en şiddetli bir dil ile eleştirilen tek parti devrinin şöhretli adamları ile yeni kuşakların aydınları, köylerden, ilçelerden, şehirlerden halk adamları yan yana gelmişlerdi¹⁸.

Kurultayın ilk çalışması, Celal Bayar'ı partinin genel başkanı seçmek olmuştur. Kongre süresince nazar-ı ehemmiyete alınan iki ana tema vardır. Bunlardan ilki, demokrasinin tam ve eksiksiz uygulanmasını sağlamak için çalışmak olmuştur. Demokrat Partililerin kongre gündeminde sürekli dile getirdiği ilk konu bu olup diğer meseleler bunun etrafında şekillenmiştir. Özellikle seçimlerin demokratik yapılmadığını iddia ederek bu sorunun hallini öncelikli mesele saymışlardır. Kongre gündemini meşgul eden ikinci mevzu ise cumhurbaşkanı ile iktidar partisi arasındaki yakınlık olmuştur. Demokratlar, partisiz cumhurbaşkanlığı anlayışını, demokrasinin gelişmesi için ön şart saymışlardır¹⁹.

Demokrat Parti'nin ilk kurultayında, Halk Partisi'ne yöneltilen eleştiriler ve Hürriyet Misakının kabul edilmesi, iktidar-muhalefet ilişkilerindeki gerginliği arttırmıştır. Her

¹⁷ **TBMMTD**, Devre: VIII, C. 9, İN: 80, s. 606.

¹⁸ Samet Ağaoğlu, **Siyasî Günlük**, haz: Cemil Koçak, İletişim Yayınları, s. 42.

¹⁹ **Eroğul**, Demokrat Parti, s. 27.

geçen gün büyüyerek devam eden bu polemikler, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün girişimleriyle hafifletilmiştir. İnönü, taraflar arasındaki diyalog ortamını sağlamak için 12 Temmuz 1947'de radyo üzerinden bir bildiri yayınlamıştır. Milli Şef, 12 Temmuz Beyannamesi olarak tarihe geçen bu bildiriyle, tüm partilere eşit olacağını ilan etmiş ve iktidar ile muhalefet arasındaki hakem durumuna gelmiştir²⁰. 12 Temmuz Beyannamesi Türk demokrasi tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü bu metinle Cumhurbaşkanı partilerin üstünde bir rol üstlenmiştir. Ayrıca muhalefet kanadının varlığı koruma altına alınmıştır. Beyanname, iktidar ve muhalefet kanadında farklı akisler yaratmıştır. Demokrat Partililer, bildiriyi müspet bir gelişme olarak değerlendirmiştir. CHP tarafında ise farklı düşünceler ortaya çıkarmıştır. Parti mensupları, beyannameyi olumlu bir gelişme olarak görmüş fakat cumhurbaşkanının partiler üstü bir rol almasının, parti adına olumsuz bir tesir yaratmasından endişe duymuşlardır²¹. 12 Temmuz Beyannamesi gergin siyasi ortamı bir süre yatıştırmıştır. Fakat bu etki uzun süreli olmamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı muhalefetin arttığı bir dönemde parti içinde bazı ayrılıklar görülmeye başlanmıştır. Tekin Erer partide görülen bu gruplaşmaları dört kısma ayırmıştır. Milliyetçi, sosyalist, mutedil ve muhafazakâr gruplar olarak isimlendirilen bu hiziplerin, parti siyasetini belirlemede en etkili olanlarını, milliyetçi ve sosyalist grup olarak tarif etmiştir²².

Halk Partisi içindeki bölünmelere benzer bir durum Demokrat Parti bünyesinde de görülmüştür. Özellikle iktidara karşı takip edilen muhalefet tarzını benimsemeyen bir grup, parti yönetimine karşı tenkitlerde bulunmuştur. Neticede, parti içi ihtilaflar bölünmeye yol açmıştır. Binaenaleyh, 20 Temmuz 1948 tarihinde Millet Partisi kurulmuştur. MP'nin kurucuları arasında, Fevzi Çakmak, Hikmet Bayur, Kenan Öner ve Osman Bölükbaşı gibi isimler bulunmaktaydı²³.

Demokrat Parti, bünyesindeki muhalif çevreleri ekarte ettikten sonra, ikinci büyük kongresini açmıştır. Kongrenin ana konusunu, iktidar ile olan ilişkiler ve seçimlerin güvenliği teşkil etmiştir. Kurultayda, seçim sisteminin değişmesini sağlamak üzere

²⁰ Eroğul, **Demokrat Parti**, s. 35.

²¹ **BCA**, 490-1-0-0 / 165-658-1.

²² Tekin Erer, **Türkiye'de Parti Kavgaaları**, Tekin Yayınları, İstanbul-1966, s. 434.

²³ Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler**, s. 712.

mücadele edilmesi kararlaştırılmış ve bu ilkeler milli ant sayılmıştır²⁴. Ayrıca seçim kanununun tadil edilmemesi halinde seçimlerin boykot edilmesine karar verilmiştir. 6 Nisan 1947, 17 Ekim 1948 ve 16 Ekim 1949 tarihlerinde yapılan ara seçimlere Demokrat Parti, katılmamıştır²⁵.

Demokrat Parti'nin bu tutumu karşısında mevcut seçim sisteminin değişmesi için çalışmalar başlatılmıştır. Mecliste yapılan uzun müzakereler neticesinde, seçim sisteminde önemli değişiklikler yapılmıştır. Muhalefet kanadı seçim kanunundaki tadilattan büyük bir memnuniyet duymuştur. Hatta bu değişiklik Adnan Menderes tarafından, *Demokrasinin Sakarya Zaferi* olarak görülmüştür²⁶. 16 Şubat 1950'de kabul edilen Milletvekili Seçim Kanunu'nun bazı maddeleri aşağıdaki gibidir:

- a. Milletvekili seçimleri tek dereceli olarak, gizli oy-kapalı tasnif biçiminde yapılacaktır. (1'inci md.)
- b. Her il bir seçim çevresidir. (2'inci md.)
- c. Nüfus miktarına göre milletvekili seçilecektir. (4'üncü md.)
- d. Seçmen yaşı yirmi iki olarak tespit edilecektir. (7'inci md.)
- e. Emniyet teşkilatı mensupları ve askeri personeller oy kullanamayacaktır. (9'uncu md.)
- f. Seçimlere itiraz yolu açıktır. (21'inci md.)
- g. Milletvekili seçilebilmek için 30 yaş şartı koşulmuştur. (33'üncü md.)
- h. Oy sayımları açık olarak yapılacaktır. (93'üncü md.)
- i. Seçim propagandaları akşam vakti yapılamayacaktır. (42'inci md.)
- j. Partilerin radyolarda yapacakları seçim reklamları günlük 5 dakikayı geçmeyecektir. (45'inci md.)²⁷

Milletvekili Seçim Kanunu, 21 Şubat 1950 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun 336 kabul oyuna karşılık 10 ret almıştır. O dönemde görev alan Sinop milletvekillerinin kanun teklifine yaklaşımı farklı olmuştur. Cevdet Kerim İncedayı ve Lütfi Aksoy kabul oyu verirken, diğer Sinop milletvekilleri Enver Kök, Suphi Batur ve Yusuf Kemal Tengirşenk ret oyu kullanmışlardır²⁸. Seçim Kanunu üzerindeki

²⁴ Eroğul, *Demokrat Parti*, s. 48.

²⁵ Tuncer, *1950 Seçimleri*, s. 10, 11.

²⁶ Erer, *Türkiye'de Parti Kavgaaları*, s. 511.

²⁷ *Resmî Gazete*, S. 7438, Kanun No: 5545, Yay. Tar: 21.02.1950.

²⁸ *TBMMTD*, Devre: VIII, C. 24, İN: 48, s. 751, 752.

değişiklik, DP'nin sürekli gündemde tuttuğu mesele olup iktidardan en mühim talebiydi. Bu istekleri mecliste onaylanıp yürürlüğe girmişti. Artık DP'nin seçimlere katılmaması için bir mazeret kalmamıştı.

Milletvekilleri Seçimi Kanunu'nun yasalaşmasını müteakiben partilerin seçim propagandaları hızlandırılmıştır. İktidar ve muhalefet liderleri, yurtiçinde mitingler tertipleyerek seçim kampanyası yürütmüşlerdir²⁹. Seçimlerin arifesinde, sandık sonuçlarına etki edebilecek bazı önemli olaylar meydana gelmiştir. Örneğin, Halk Partisi'nin önemli simalarından biri olan Ali Fuat Cebesoy, seçimlerden hemen önce partisine başarılar dileyerek istifa etmiştir. Bir başka hadise ise Mareşal Fevzi Çakmak'ın ölümü olmuştur. Fevzi Paşanın ölümü Millet Partisi mensuplarını önemli bir dayanaktan yoksun bırakmıştır. Ayrıca mareşalin ölümüyle iktidar-muhalefet arasında yeni bir tartışma ortaya çıkmıştır. Muhalefetin iddiasına göre, Fevzi Paşa'nın kaybına radyolar duyarsız kalmıştır. Bu durum iktidara karşı birtakım nümayişlere sebebiyet vermiştir³⁰. Meydana gelen bu hadiseler seçimlerin şiddetini arttıran faktörler arasında yer almıştır.

1.4. Demokrat Parti İktidarının Başlaması

Halk Partisi, genel seçimlerden önce teşkilatlarına duyuru yaparak, seçim başarısını arttıracak önlemler hakkında fikir teatisinde bulunmuştur. Bu bağlamda CHP Genel Sekreterliğine birçok rapor ulaşmıştır. Parti merkezine gelen layihaların çoğunda, sandıktaki başarıyı arttırmak için seçmen ile olan irtibatın kuvvetlendirilmesi gerektiği yazılmıştır. Ayrıca önceki seçim sonuçları hakkında geniş malumatlar verilmiştir³¹.

14 Mayıs 1950 Pazar günü Türkiye'de milletvekili seçimleri gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık sekiz milyon seçmenin katılımıyla yapılan seçimlerde, kullanılan oydan 4.391.694'ü Demokrat Parti tarafından kazanılmıştır³². Halk Partisinin topladığı oy ise 3.148.626 civarında olmuştur. DP, seçimlerde uygulanan çoğunluk sistemi neticesiyle birçok bölgede tam liste kazanmıştır. Yürürlükte olan bu sistem, en çok oy alan partiye avantaj sağlarken diğer partiler için aleyhte işlemiştir. Çünkü bu uygulamada nispi temsilden farklı olarak, bir seçim çevresinde en çok oy olan parti, oradaki tüm temsil

²⁹ Erer, *Türkiye'de Parti Kavgaları*, s. 521.

³⁰ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, haz: Erol Şadi Erdinç, s. 1513, 1515.

³¹ **BCA**, 490-1-0-0 / 381-1608-2.

³² **Bk.** Seçim Sonuçlarının Tafsilatına İstatistikler Kısımında Yer Verilecektir.

hakkına da sahip olmuştur. Sonuç olarak 1950 seçimleri neticesinde on yıl sürecek olan (1950-1960) DP iktidarı başlamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi yönetimi, seçim sonuçlarının kesinleşmesinin ardından bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiriye aynen yer verilecektir:

Partimiz son Büyük Millet Meclisi seçimlerini ve bunun tabii neticesi olarak iktidarı kaybetmiştir. Bu bir vakiadır ve halk iradesine dayanan rejimlerde milletin iktidar değiştirme suretinde daima tecellisi beklenebilen ihtimallerindendir.

Belirtmek isterim ki partimizin böyle bir durumla karşı karşıya kalmasında küçük, büyük teşkilatımızın ve oralarda çalışan arkadaşlarımızın bir taksiri olduğunu kat'iyen düşünmemekteyiz; bilakis onların seçime takaddüm eden günlerde ve bilhassa halkımızı tenvir ve irşat vazifesinde canla, başla çalıştıklarına ve kendilerine bu yüzden teşekkür borçlu olduğumuza kanaatimiz vardır. Partimiz bundan böyle yeni bir çalışma devresine girmiş bulunmaktadır. Biz bu sahada da memleketimize ve milletimize geniş hizmetler sağlayarak halkımızı tenvire devam edeceğiz ve muhalefette çalışarak memlekete bu sahada da hizmet sağlamanın şerefli örneğini vereceğiz³³.

Demokrat Parti'nin seçim başarısında etkili olan unsurlar hakkında birçok farklı yorum yapılmıştır. Mesela Feroz Ahmad, sandık sonuçlarını etkileyen faktörlerin başında, İsmet İnönü ile Halk Partisi arasındaki yakınlığın geldiğini iddia etmiştir. Bununla birlikte bürokrasinin kazanılmasındaki etkiye de vurgu yapmıştır³⁴.

18. Hükümet, 22 Mayıs 1950'de son toplantısını gerçekleştirmiştir. Aynı gün I. Menderes Hükümeti görevi devralmıştır. Yeni kabinede Başbakan, İstanbul milletvekili Adnan Menderes, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu olmuştur. Dışişleri Bakanlığına ise Fuat Köprülü getirilmiştir. Adnan Menderes, 29 Mayıs 1950'de hükümetin programını tanıtmıştır³⁵.

14 Mayıs 1950 seçimleriyle Türkiye Cumhuriyet Tarihinde Demokrat Parti iktidarı resmen başlamış oldu. Bir sonraki bölümde siyasi partilerin bu seçimlerde yürüttüğü propaganda faaliyetleri Sinop örneği üzerinden incelenmiştir.

³³ BCA, 490-1-0-0 / 10-55-19.

³⁴ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, (çev.: Ahmet Fethi), Hil Yayınları, s. 54.

³⁵ **Hükümetler ve Programları 1920-1960**, C. 1, TBMM Basım Evi, Ankara-1988, s. 153.

1.4.1. 1950 Genel Seçimlerindeki Propaganda Faaliyetlerinin Sinop Örneği Üzerinden İncelenmesi

Siyasi partiler, 14 Mayıs 1950 seçimleri için ülke genelinde sıkı bir seçim kampanyası yürütmüşlerdir. Seçim propaganda faaliyetlerinin ilk ayağını, parti yöneticilerinin yurtiçindeki gezileri oluşturmuştur. Bu gezilerin seçmen üzerinde olumlu bir tesir yapacağı kanaati, tüm siyasi partiler tarafından önemli görülmüştür. Hazırlıkların bir diğer aşamasını yayın organları üzerinden yapılan seçim propagandaları teşkil etmiştir. Ayrıca siyasi partilerin seçim öncesinde yayınladıkları beyannameler seçim için yapılan hazırlıkların bir başka örneğidir³⁶. Seçim hazırlıkları, Sinop örneği üzerinden ele alındığı zaman benzer kampanyaların yürütüldüğü görülmektedir.

Sinop il merkezinde, seçimlere katılacak olan üç siyasi partinin propaganda çalışmalarına rastlamak mümkündür. Bu partiler Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti ve Millet Partisi olmuştur. CHP, Sinop'ta diğer partilere nazaran çok daha güçlü bir seçmen kitlesine sahip olmuştur. Sinop ilçelerindeki duruma bakıldığında zaman Gerze'de, Demokrat Parti ve Millet Partisi hummalı bir seçim çalışması yürütmüştür. Ancak burada, CHP'nin diğer partilere kıyasla daha güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Ayancık'ta ise Millet Partili taraftarlar, Demokrat Parti'ye göre daha yoğun olmuştur. Mamafih CHP'nin burada da bariz üstünlüğü vardır. Seçmen kitlesine göre en karışık durumda olan ilçe Boyabat'tır. DP'nin, Boyabat ve köylerindeki etkisi çok az iken, CHP ve MP taraftarları oldukça yoğundur. Millet Partisi, Boyabat merkezine kıyasla ilçe köylerinde çok daha güçlü olup buradaki en avantajlı parti konumundadır³⁷.

1950 itibariyle Sinop'a bağlı üç ilçe vardır. Bunlar: Ayancık, Boyabat ve Gerze ilçeleridir. Sinop'taki seçmen sayısı ve seçim bölgeleri incelendiğinde zaman Sinop il merkezine bağlı 67 köy olduğu görülmektedir. Buradaki seçmen sayısı 19.684'dür. Boyabat'a bağlı 166 köy vardır. Seçmen sayısı ise 29.608'dir. Gerze'deki köy sayısı 79, seçmen sayısı 20.266'dır. Ayancık'a bağlı köy sayısı 120 seçmen sayısı 26.367'dir³⁸. Seçmen sayılarına bakıldığında zaman en kalabalık seçim bölgesinin Boyabat ilçesi olduğu görülmektedir. Buradaki seçmen sayısını Ayancık takip etmiştir. Ardından Gerze ilçesi ve Sinop il merkezi gelmiştir. Buradaki sayısal veriler Cumhuriyet Halk Partisi'ni kayıtlarından

³⁶ Sinan Yıldırım, "1950 Seçimleri ve Propaganda", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S. 6, s.142,143.

³⁷ BCA, 490-1-0-0 / 377-1592-2.

³⁸ BCA, 490-1-0-0 / 377-1592-2.

alınmış olup TÜİK verileriyle mukayese edildiği zaman çok küçük farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır³⁹.

Halk Partisi, Sinop'taki seçim çalışmalarını planlı bir program ile idare etmiştir. Öncelikle, seçim propagandalarını daha sistematik yürütmek için seçim çevreleri tespit edilmiştir. Bu bağlamda Sinop ili 15, Gerze 19, Boyabat 29 ve Ayancık 22 seçim bölgesine ayrılmıştır. Daha sonra partinin seçim propagandasını yürütmek için heyetler teşkil edilmiştir. Böylece seçmen ile yakın bir münasebet kurulmasına özen gösterilmiştir. Sinop'ta, Halk Partisi'nin yürüttüğü seçim çalışmalarına, parti genel merkezinden de destek yapılmıştır. Örneğin, il teşkilatının seçim faaliyetlerini kolaylaştırmak için bir cip tahsis edilmiştir. Seçim çalışmaları kapsamında bölgenin milletvekili aday adaylarından da yardım alınmıştır. Mesela, Halk Partisi milletvekili adayı Ali Server Bey, parti teşkilatının seçim çalışmalarını desteklemek için İstanbul'dan Sinop'a vapur ile üç cip göndermiştir. Milletvekili adayı olan Nuri Sertoğlu da, şahsi arabasını parti çalışmaları için teşkilatın emrine vermiştir⁴⁰.

Cumhuriyet Halk Partisine, Sinop mebusluğu için toplamda on iki başvuru yapılmıştır. Seçimlerin kazanılması veya kaybedilmesinde adayların büyük önem taşıdığı bir realitedir. Bundan dolayı adayların belirlenmesinde büyük hassasiyet gösterilmiştir. CHP adına milletvekilliği adaylığına müracaat edenlerin isimleri aşağıdaki gibidir:

1. Ali Şükrü Şavlı
2. Canan Hilmi Kurada
3. Cevdet Kerim İncedayı
4. Ferit Kalfaoğlu
5. Hamdi Özkan
6. Hüseyin Hilmi Uluğ
7. Hüsnü Keseroğlu
8. Lütfü Aksoy,
9. Muhit Tümerkan,
10. Nuri Sertoğlu,
11. Server Somuncu,

³⁹ **Bk.** TÜİK Verilerine Seçim Sonuçları Kısımında Yer Verilmiştir.

⁴⁰ **BCA**, 490-1-0-0 / 377-1592-2.

12. Vehbi Dayıbaşı⁴¹

Halk Partisi seçim komisyonu, milletvekili adaylarının başvurularını değerlendirirken birçok kriteri göz önünde tutmuştur. Öncelikle adayların, seçmen üzerindeki etkisi tetkik edilmiştir. Örneğin, Cevdet Kerim İncedayı'nın Sinoplular nezdinde büyük bir itibar gördüğü ve adaylığının kabul edilmesi gerektiği komisyon raporlarına yansımıştır. Halk Partisi'nin Gerze'de şansını kuvvetlendirdiği isim Ali Şükrü Şavlı olmuştur. Bir başka raporda ise özellikle Boyabat'ta Server Somuncu ve Nuri Sertoğlu'nun adaylığına, bölge halkının çok sıcak baktığı yazılmıştır. Seçim komisyonunun beş kişilik bir liste hazırlamak zorunda olması adayların belirlenmesindeki bir diğer ölçüt olmuştur. Örneğin Hamdi Özkan, Ayancık halkından büyük bir destek bulmasına rağmen kontenjana giremediği için adaylığı kabul edilmemiştir. Adaylar tespit edilirken sicilleri üzerinde de bir ön araştırma yapılmıştır. Bu aşamada, adaylığı seçimleri etkileyebilecek olan kişilerin başvuruları sıkı bir süzgeçten geçirilmiştir. Örneğin, Vehbi Dayıbaşı'nın başvurusu, ticaretle uğraştığı dönemde halka mağuş ekmek yedirdiği için seçim komisyonu tarafından tasvip edilmemiştir. Milletvekili adaylarının belirlenmesi noktasında takip edilen bu yöntemler, seçimlerin hassasiyeti göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Halk Partisi seçim komisyonu, kontenjan sorununu aşmak için bazı adaylarından fedakârlık yapmasını da istemiştir. Mesela milletvekilliği başvurusunda bulunan Lütfü Aksoy, bir süre sonra başvurusunu geri çekerek, partisinin seçim şansını daha çok arttıracak milletvekillerinin aday olmasının önünü açmıştır. Lütfü Bey'in bu tavrı partililer tarafından oldukça erdemli bir davranış olarak telakki edilmiştir. Bu durum partilerin seçim için duydukları endişelere farklı bir örnek olarak gösterilebilmektedir⁴².

9 Nisan 1950'de Halk Partisi Sinop milletvekillerini belirlemek üzere yoklama kurulu toplanmıştır. Sinop Halkevi binasında saat 10.00'da başlayan bu toplantıda, 98 kurul üyesi oy kullanmıştır. Gizli oy kullanımı ile yapılan seçim sonucunda Cevdet Kerim İncedayı 98, Muhit Tümerkan 87, Nuri Sertoğlu 86, Server Somuncu 84, Hamdi Özkan 15, Vehbi Dayıbaşı 8, Hilmi Kurada 1 oy almış, Ali Şükrü Şavlı ise hiç oy alamamıştır. Ali Şükrü Bey yoklama kurulunda oy alamamış olmasına rağmen, seçimler için önemli bir isim olduğundan aday olarak gösterilmiştir. Böylece Halk Partisi'nin Sinop

⁴¹ BCA, 490-1-0-0 / 377-1592-2.

⁴² BCA, 490-1-0-0 / 377-1592-2.

milletvekili aday adayları, Ali Şükrü Şavlı, Cevdet Kerim İncedayı, Muhit Tümerkan, Nuri Sertoğlu ve Server Somuncu olarak kesinleşmiştir⁴³. Demokrat Parti adayları Vedat Ardahan, Arslan Torun, Ahmet Muhip Dıranas, Mahmut Pınar ve Mustafa Sazak olmuştur. Millet Partisi'nin adayları ise Yusuf Kemal Tengirşenk, Kadri Musluoğlu, Enver Kök, Suphi Batur ve Hayri Soyören olarak tespit edilmiştir⁴⁴.

CHP adına Sinop milletvekilliği başvurusunda bulunduğu halde kontenjana giremeyen Hamdi Özkan'ın, aday gösterilmesi için parti merkezine birçok dilekçe gönderilmiştir. O'nun bölge halkından gördüğü destek, parti merkezine gönderilen bu dilekçelerden anlaşılmaktadır. Milletvekili aday adaylığı için Sinop merkez ve ilçelerinden gönderilen dilekçe sayısı arşiv kayıtlarında 23 adet olarak görülmektedir⁴⁵.

Halk Partisi, Sinop seçmeni nezdinde büyük bir destek görmüştür. Bölge halkının partiye olan sempatisi arşiv belgelerine de yansımıştır. Bu bağın oluşmasındaki temel nedeni Halk Partisi'nin bölgedeki hizmetleriyle izah etmek mümkündür. Sinoplular, özellikle Cevdet Kerim İncedayı'nın Bayındırlık Bakanlığı dönemindeki hizmetlerinden oldukça memnun kalmıştır. Aynı zamanda sabık Sinop Valisi Ahmet Muhtar Acar'ın bölge meseleleriyle yakından ilgilenmesi partiyle bütünleşmeye etki etmiştir. Fakat var olan bu durum seçim propagandalarının devamına mani olmamıştır. Halk Partisi'nin seçmen üzerindeki tesirini arttıran bir başka unsur, parti teşkilatının bölgede yürüttüğü seçim çalışmaları olmuştur. Bu bağlamda bizzat halka inerek gerçekleştirilen seçim kampanyası, seçmen üzerinde müspet sonuçlanmıştır. CHP Sinop Bölge Müfettişi Feyzullah Uslu, Sinop'taki seçim çalışmalarının halk üzerindeki etkisini, *“bilhassa köylü vatandaşlar altı oku göğüslerine şeref madalyası gibi takmakta adeta yarış halindedirler”* sözleriyle özetlemiştir. Ayrıca, Sinop halkının karşılaştıkları yoğun ilgi üzerine büyük bir şaşkınlık yaşadıklarını ifade etmiştir⁴⁶.

Seçimler yaklaştıkça, partilerin yürüttüğü seçim kampanyalarının temposu da artmıştır. İktidar ve muhalefet liderleri ülke genelinde mitingler düzenleyerek, seçmen ile doğrudan erişimi sağlamak istemişlerdir. Bu amaçla Demokrat Parti lideri Celal Bayar, 30 Nisan 1950'de Sinop'a gelmiştir. Seçmen kitleleriyle buluşmak için öncelikle Boyabat'ı tercih

⁴³ BCA, 490-1-0-0 / 377-1592-2.

⁴⁴ Tuncer, **1950 Seçimleri**, s. 269, 300.

⁴⁵ BCA, 490-1-0-0 / 320-1318-1.

⁴⁶ BCA, 490-1-0-0/377-1592-2.

etmiştir. Burası, siyasi partiler için seçimin en zorlu bölgesi olmuştur. Ayrıca Demokrat Parti'nin buradaki etkisi diğer partilere nazaran mahduttur. Bundan dolayı, bir strateji olarak propagandalar, seçimlerin en kritik geçeceği Boyabat'ta yoğunlaştırılmıştır⁴⁷.

Halk Partisi için bölgedeki seçim sorunlarından biri de bağımsız adaylar meselesidir. Çünkü bağımsız adayların, seçimlerde oy dağılımına yol açmasından endişe duyulmuştur. Halk Partisi seçim heyeti, bu sorunu aşmak için birtakım tedbirler almıştır. Bu amaçla bağımsız adayların, Halk Partisi lehine seçimlerden çekilmesi için ikna edilmesi yoluna gidilmiştir. Örneğin, Sinop'tan bağımsız adaylığını bildiren Süleyman Kendiroğlu, Halk Partisi lehine seçimlerden çekilmiştir. Kendisinin, Sinop İl Seçim Kuruluna gönderdiği dilekçe alt kısımda verilmiştir:

Sinop ilinde müstakil adaylığımı koymuştum. Bu münasebetle yaptığım gezilerde şahidi olduğum çeşitli konuşmalardan sonra Türk milleti ve bu meyanda Sinoplu hemşerilerimin CHP etrafında daha sıkı toplanmalarının Türk Milletinin selamet ve saadeti için gerekli olduğuna bir kat daha inandım. Müstakil adaylıkta ısrarı inanışa aykırı bulduğum için adaylığımı geri aldığımı arz eder gerekli işlemlerin yapılmasını saygıyla rica ederim.

Süleyman Kendiroğlu⁴⁸

Boyabat ilçesinde iki kişi bağımsız adaylığını bildirmiştir. Bu adaylardan Halk Partisi için seçimleri tehlikeye düşürme ihtimali olan Süleyman Çağlar isimli emekli bir komiser muavini olmuştur. CHP Bölge Müfettişi Feyzullah Uslu, Süleyman Çağlar ile görüşerek milletvekilliği adaylığından Halk Partisi lehine çekilmesini talep etmiştir. Ancak bu talep karşılık bulmamış ve Süleyman Bey adaylığını devam ettirmiştir. Bağımsız adaylardan birisi de Boyabatlı Hulusi Oruç'tur. Hulusi Bey, seçim için ciddi bir endişe yaratmamakla birlikte oyların dağılmasına sebebiyet vermiştir⁴⁹.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin, 1950 seçimleri için Sinop'ta yaptığı masraflara dair arşiv kayıtlarına rastlamak mümkündür. Buna göre: akaryakıt ve benzeri malzemelere harcanan miktar 1.208 lira on kuruş olmuştur. Araç bakımlarında çalışan şoför Sait Ünal'a 100 lira ödenmiştir. Kahvehane sahibi Mehmet Özel'e seçim süreci esnasında misafirlere

⁴⁷ BCA, 490-1-0-0 / 377-1592-2.

⁴⁸ BCA, 490-1-0-0 / 377-1592-2.

⁴⁹ BCA, 490-1-0-0 / 377-1592-2.

verdiği çay ve kahve hizmetleri için 89 lira 95 kuruş ödenmiştir. Naim Öcal'a seçimler esnasındaki çalışmaları için günlük iki lira yevmiye olmak üzere bir aylık süreç için toplamda 60 lira ödenmiştir. Yine seçim propagandası çerçevesinde çelenk ve çiçek işleriyle meşgul olan Fevzi İlikler'e, 50 lira verilmiştir⁵⁰.

Seçimler öncesinde bazı olumsuz hadiseler yaşanmıştır. Örneğin, CHP Sinop milletvekili adayları olan Muhit Tümerkan, seçim çalışmaları için Ayancık'ta bulunduğu esnada attan düşerek ayağını burkmuştur. Oldukça şiddetli bir ağrıdan muzdarip olan Muhit Bey, vapurla İstanbul'a sevk edilerek tedavi altına alınmıştır. CHP Bölge Müfettişi Feyzullah Uslu, seçimlerden dört gün önce parti genel merkezine gönderdiği raporunda kulaklarından rahatsız olduğunu belirterek Sinop'ta yaşanan doktor eksikliklerinden bahsetmiştir⁵¹.

1.4.2. 14 Mayıs 1950 Seçim Sonuçları

Seçim sonuçları, iktidar-muhalefet ilişkilerinin seyrinde önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü seçmenden alınan destek siyasi partiler için önemli bir dayanak olmuştur. Bu bağlamda partilerin seçim öncesi yoğun bir propaganda faaliyetlerine yöneldikleri görülmüştür. Fakat seçimlerin yaklaşmasıyla birlikte propaganda faaliyetlerine sınırlamalar getirilmiştir.

14 Mayıs 1950 seçimlerinden iki gün önce siyasi partilerin herhangi bir matbuat dağıtmasına müsaade edilmemiştir. Seçim kanununa göre oy verme günü, güvenlik güçleri dışındaki kimselerin silah taşınması yasaklanmıştır. Oy kullanma işlemleri sabah 08.00'de başlayıp, akşam 17.00'ye kadar devam etmiştir. Bu seçimlerde ilk defa gizli oy kullanımı ve aleni sayım yapılmıştır. Ayrıca bu seçimlerde çoğunluk sistemi uygulanmıştır⁵². Neticede, 14 Mayıs 1950 Pazar günü Türk halkı sandık başına giderek oylarını kullanmıştır. Seçimlerin tamamlanmasıyla birlikte oyların tasnifine geçilmiştir. Sandık sonuçlarına göre seçimin galibi Demokrat Parti olmuştur. Böylelikle Türk siyasi tarihinde Demokrat Parti Dönemi resmen başlamıştır. 14 Mayıs 1950 seçimlerinin tafsilatına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

⁵⁰ BCA, 490-1-0-0 / 1525-206-1.

⁵¹ BCA, 490-1-0-0 / 377-1592-2.

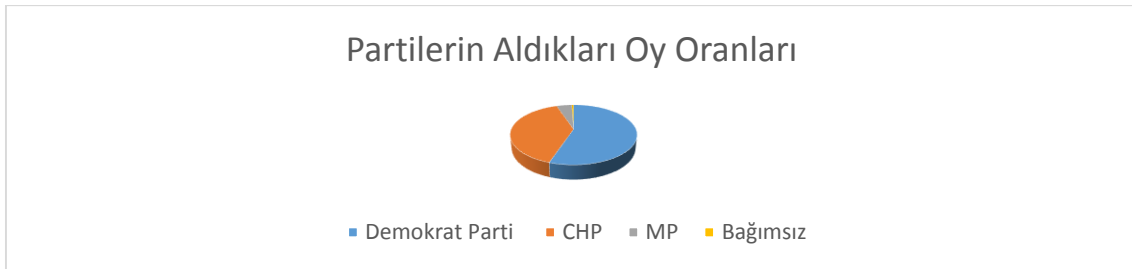
⁵² Resmî Gazete, S. 7438, Kanun No: 5545, Yay. Tar: 21.02.1950.

Tablo 1: 14 Mayıs 1950 Genel Seçim Sonuçları

Seçmen Sayısı	8.905.743
Kullanılan Oy Sayısı	7.953.085
Katılım Oranı	%89.3
Milletvekili Sayısı	487
Demokrat Parti'nin Aldığı Oy	4.391.694
CHP'nin Aldığı Oy	3.148.626
DP'nin Çıkardığı Vekil Sayısı	416
CHP'nin Çıkardığı Vekil Sayısı	69
Diğer Parti ve Bağımsız Adayların Kazandığı Milletvekillik Sayıları	2

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2007, TÜİK Yayınları, Temmuz-2008, Ankara, s. 28.

Demokrat Parti, kesinleşen seçim sonuçlarına göre meclisteki 487 sandalyenin 416'sını kazanmıştır. DP ile CHP arasında oy farkı 1.243.068'dir. CHP'nin üç milyon civarında oy almasına rağmen meclisteki temsil oranı epey düşük olmuştur. Temsil oranlarındaki bu değişiklikle çoğunluk sisteminin büyük payı vardır⁵³. 1950 seçimlerinde, Demokrat Parti en az oyu %10,8 ile Sinop'ta en fazla ise %70,8 ile Rize'de almıştır. DP, İstanbul, Ankara ve İzmir'de tam liste kazanmıştır⁵⁴.

Grafik 1: 1950 Seçimlerinde Siyasi Partilerin Oy Dağılımı

Demokrat Parti, 1950 seçimlerine göre, Türkiye genelinde en düşük oyu Sinop'ta almıştır. Uygulanan çoğunluk sistemi nedeniyle bölgedeki beş milletvekilliği Halk Partisi tarafından kazanılmıştır. CHP, seçim sonuçlarına göre bölgedeki oyların yaklaşık dörtte

⁵³ Çoğunluk Sistemi için bk. Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler**, TESAV Yayınları, Ankara, 2003, s. 111.

⁵⁴ Tuncer, **1950 Seçimleri**, s. 378.

ikisini almıştır. Halk Partisinden sonra en çok oy alan Millet Partisi olmuştur. IX. Dönemde CHP Sinop milletvekili seçilen mebuslar: Cevdet Kerim İncedayı, Server Somuncuoğlu, Nuri Sertoğlu, Muhit Tümerkan ve Ali Şükrü Şavlı olarak kesinleşmiştir⁵⁵. Cevdet Kerim, teşri döneminde hayatını kaybettiği için yerine 1951 Eylül ara seçimleriyle Ahmet Muhtar Acar intihap edilmiştir⁵⁶.

Tablo 2: 1950 Seçimleri Sinop İstatistikleri

Seçmen Sayısı	96.866
Kullanılan Oy	89.687
Katılım Oranı	%93
Milletvekili Sayısı	5
Demokrat Parti'nin Aldığı Oy Toplamı	9.522
Cumhuriyet Halk Partisi'nin Oy Toplamı	55.348
Millet Partisi Oy Toplamı	23.196
MİLLETVEKİLİ	ALDIĞI OY SAYISI
Ali Şükrü Şavlı	54.096
Cevdet Kerim İncedayı	55.901
Muhit Tümerkan	55.475
Nuri Sertoğlu	55.411
Server Somuncuoğlu	55.861

Kaynak: TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri, s. 85.

Kaynak: TBMM Seçim Mazbatası, Sicil No: 340; 1864; 1865; 1866; 1867.

IX. Dönem TBMM, yasama faaliyetine 22 Mayıs 1950'de başlamıştır. TBMM'deki milletvekili sayısı arttığı için komisyon sayılarında da değişiklikler yapılmıştır. Buna göre komisyonlardaki görevli mebus sayısına toplamda otuz iki kişilik ilave

⁵⁵ BCA, 30-10-0-0 / 77-510-14.

⁵⁶ TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Devre: IX, Sicil No: 1937, Defter: 989.

gerçekleştirilmiştir⁵⁷. IX. Dönemde, Sinop milletvekillerinin görev aldığı komisyonlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3: IX. Dönem Sinop Milletvekillerinin Görev Aldığı Komisyonlar

KOMİSYON ADI	MİLLETVEKİLİ
Bayındırlık	Cevdet Kerim İncedayı
Çalışma	Muhit Tümerkan
Ekonomi	Nuri Sertoğlu
Ekonomi	Server Somuncuoğlu
Milli Savunma Komisyonu	Cevdet Kerim İncedayı
Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu	Ali Şükrü Şavlı
Ticaret Komisyonu	Server Somuncuoğlu

Kaynak: TBMMTD, Devre: IX, C. 1, İN: 3, s. 35-40.

IX. Dönem TBMM’de beş Sinop mebusu görev almıştır. Bu mebuslardan sadece Cevdet Kerim İncedayı parlamento deneyimine sahiptir. Diğer milletvekilleri ise ilk defa meclise katılmıştır.

1.4.3. 2 Mayıs 1954 Seçim Sonuçları

Demokrat Parti iktidarını üç dönemde incelemek mümkündür. Buna göre 1950-1954 arasındaki devre birinci dönem, 1954-1957 yılları arasındaki sürece ikinci dönem, 1957’den 27 Mayıs 1960’a kadar olan süreç üçüncü dönem olarak ele alınacaktır. 14 Mayıs 1950 seçimleri ile başlayan Demokrat Parti Dönemindeki, ikinci genel seçimler 2 Mayıs 1954’te yapılmıştır.

Tablo 4: 2 Mayıs 1954 Genel Seçim Sonuçları

KAYITLI SEÇMEN SAYISI	OY KULLANAN SEÇMEN SAYISI	MİLLETVEKİLİ SAYISI
10.262.063	9.095.617	541
SİYASİ PARTİ	ALDIKLARI OY TOPLAMI	MİLLETVEKİLİ SAYISI
CHP	3.193.471	31
CMP	480.249	5

⁵⁷ TBMMTD, Devre: IX, C. 1, İN: 3, s. 35.

DP	5.313.659	503
BAĞIMSIZ	56.393	2

Kaynak: TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri, s. 28.

Demokrat Parti'nin, 2 Mayıs 1954 genel seçimlerinde, bir önceki döneme kıyasla oylarını arttırdığı anlaşılmaktadır. 1950 seçimlerinde mecliste 416 sandalyeye sahip iken bu seçimlerde temsil sayısını 503'e yükseltmiştir. CHP ise önceki dönemde 69 milletvekili çıkartmış fakat bu seçimlerde meclisteki mebus sayısı 31'e gerilemiştir. Millet Partisi kapatıldığı için bu seçimlere katılmamıştır. MP yerine kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisi ise beş mebus ile temsil hakkı edinmiştir.

Tablo 5: 1954 Seçimleri Sinop İstatistikleri

KAYITLI SEÇMEN	OY KULLANAN SAYISI	MEBUS ADEDİ
108.071	92.805	6
SİYASİ PARTİLER	ALDIKLARI OY SAYISI	VEKİL SAYISI
CHP	36.987	6
DP	30.920	-
CMP	21.270	-

Kaynak: TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri, s. 85.

2 Mayıs 1954 seçimleri oldukça çekişmeli geçmiştir. Sinop'ta en çok oy toplayan parti Halk Partisi olmuştur. Fakat Demokrat Parti, bu seçimlerle bölgedeki oy oranını önemli ölçüde arttırmıştır. Bir önceki seçimlere göre CHP'nin oylarında bir düşüş gözlemlenmektedir. Uygulanan çoğunluk sisteminden dolayı bölgedeki tüm milletvekilleri CHP'den olmuştur. Cumhuriyetçi Millet Partisi ise ilk defa katıldığı bu seçimlerde, Sinop'ta toplam 21.270 oy almıştır.

Tablo 6: 1950 ve 1954 Seçimlerinin Sinop Özelinde Mukayesesi

PARTİ ADI	1950 SEÇİMLERİ	1954 SEÇİMLERİ	OY FARKI
Cumhuriyet Halk Partisi	55.348	36.987	-18,361

Demokrat Parti	9.522	30.920	+21.398
Millet Partisi	23.196	*	-
Cumhuriyetçi Millet Partisi	*	21.270	-

Bkz: *Siyasi Partinin Seçime Katılmadığını Gösterir.

X. Dönem TBMM, 14 Mayıs 1954 tarihinde açılmıştır. Bu dönemde toplam altı Sinop milletvekili görev yapmıştır. CHP'nin IX. Dönemdeki Sinop milletvekilleri, Haşim Tarı, Server Somuncuoğlu, Vehbi Dayıbaş, Şerafettin Ayhan, Muhit Tümerkan ve Nuri Sertoğlu olmuştur⁵⁸. Server Somuncuoğlu, Muhit Tümerkan ve Nuri Sertoğlu, ikinci defa Sinop mebusu olarak parlamentoya çalışmalarına katılmışlardır.

Tablo 7: X. Dönem Sinop Milletvekillerinin Seçim İstatistikleri

MİLLETVEKİLİ	ALDIĞI OY SAYISI
Haşim Tarı	37.148
Muhit Tümerkan	38.162
Nuri Sertoğlu	37.138
(Ali) Server Somuncuoğlu	38.146
Şerafettin Ayhan	36.192
Vehbi Dayıbaş	35.153

Kaynak: TBMM Seçim Mazbatası, Sicil No: 1864; 1865; 1867; 2157; 2158; 2159.

24 Mayıs 1954'de yapılan meclis celsesi ile ihtisas komisyonlarının üyeleri belirlenmiştir. X. Dönem meclis komisyonlarında görev alan Sinop milletvekilleri ve bağlı oldukları encümenler aşağıda verilmiştir.

Tablo 8: X. Dönem Sinop Mebuslarının Görev Aldığı Komisyonlar

KOMİSYON ADI	MİLLETVEKİLİ
Bütçe Encümeni	Nuri Sertoğlu-Server Somuncuoğlu
Gümrük ve İnhisarlar Encümeni	Haşim Tarı

⁵⁸ BCA, 30-10-0-0 / 78-517-16.

Hariciye Encümeni	Muhit Tümerkan
Milli Müdafaa Encümeni	Şerafettin Ayhan
Nafia Encümeni	Vehbi Dayıbaş
Ticaret Encümeni	Haşim Tarı

Kaynak: TBMMTD, Devre: X, C. 1, İN: 3, s. 38-45.

1954 seçimleri, Demokrat Parti iktidarının pekişmesiyle sonuçlanmıştır. Fakat Sinop'ta sonuç yine aynı olmuştur. Halk Partisi burada tam liste kazanarak altı milletvekili çıkartmıştır.

1.4.4. 27 Ekim 1957 Seçim Sonuçları

2 Mayıs 1954 seçimlerinden, 3 yıl 5 ay 25 gün sonra yeniden seçimlere gidilmiştir. Seçim kanununa göre, milletvekili genel seçimleri dört yılda bir tekrarlanmaktaydı. Fakat alınan erken seçim kararıyla üç yıl içinde yeniden seçimlere gidilmiştir. Seçim için 27 Ekim 1957 tarihi belirlenmiştir⁵⁹. Türkiye'de, normal tarihinden önce yapılan ilk genel seçim 1957 seçimleri olmuştur. Bu seçim aynı zamanda Demokrat Parti'nin katıldığı son seçim özelliği taşımıştır.

Tablo 9: 27 Ekim 1957 Genel Seçim Sonuçları

SİYASİ PARTİ	KAYITLI SEÇMEN SAYISI	OY KULLANAN SEÇMEN SAYISI	SANDALYE SAYISI
	12.078.623	9.250.949	610
	PARTİLERİN ALDIĞI OY TOPLAMI		VEKİL SAYISI
DP	4.497.811		424
CHP	3.825.267		178
CMP	604.087		4
HP	321.471		4
BAĞIMSIZ	1.850		-

Kaynak: TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri, s. 28.

1957 seçimleriyle birlikte Demokrat Parti'nin üçüncü dönemi başlamıştır. İktidarın bu seçimlerdeki oy oranlarında, 1954 seçimlerine göre bir düşüş söz konusu olmuştur.

⁵⁹ Tuncer, *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler*, s. 249.

İktidar partisi oylarındaki bu eksilmeye karşılık muhalefet partilerinin seçmenden aldığı destek artış göstermiştir. Fakat bu seçim sonuçları Demokrat Parti iktidarının devamlılığı sağlamaya yeterli olmuştur.

Tablo 10: 1950-1960 Arasındaki Genel Seçimlerin Karşılaştırılması

SİYASİ PARTİ	1950 Milletvekili Sayısı	1954 Milletvekili Sayısı	1957 Milletvekili Sayısı	Toplam
DEMOKRAT PARTİ	416	503	424	1343
CUMHURİYET HALK PARTİSİ	69	31	178	278
	1950	1954	1957	
	Oy Sayıları	Oy Sayıları	Oy Sayıları	Toplam
DEMOKRAT PARTİ	4.391.694	5.313.659	4.497.811	14.203.164
CUMHURİYET HALK PARTİSİ	3.148.626	3.193.471	3.825.267	10.167.364

Kaynak: TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri, s. 28.

1950-1960 yılları arasında toplam üç genel seçim yapılmıştır. Bu seçim sonuçlarına göre iktidar ile ana muhalefet partileri arasındaki oy farkı totalde 4.035.800'dür. Ancak bu dönemde uygulanan çoğunluk sistemi nedeniyle temsil sayıları arasında ciddi farklar söz konusudur. Çoğunluk sisteminde, bir seçim bölgesinde en yüksek oyu alan birinci parti milletvekili çıkarırken diğer partiler milletvekili çıkaramamaktadır. Bu durum partilerin temsil oranlarını etkileyen ana unsur olmuştur.

Demokrat Parti, 1950-1954 seçimlerinde oylarını sürekli arttırmış, 1957 seçimlerinde ise bir düşüş yaşamıştır. Bununla birlikte 27 Ekim 1957 seçimleri Sinop açısından ilk defa iktidar partisinin başarısıyla sonuçlanmıştır. DP, ülke genelinde oylarını arttırdığı esnada Sinop'ta milletvekili çıkaramamışken, 1957 seçimlerinde Sinop'ta önemli bir başarı yakalamıştır.

Tablo 11: 1957 Seçimleri Sinop İstatistikleri

PARTİ ADI	SEÇMEN SAYISI	OY KULLANAN SEÇMEN
	112.608	84.494
	ALDIKLARI OY	ÇIKARTILAN VEKİL SAYISI
DEMOKRAT PARTİ	31.716	6
CUMHURİYET HALK PARTİSİ	31.070	-
CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ	20.857	-

Kaynak: TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri, s. 85.

27 Ekim 1957 erken seçimlerinde Sinop'ta en fazla oy alan Demokrat Parti olmuştur. Halk Partisi, toplam 31.070 oy alarak seçimi ikinci olarak tamamlamıştır. Demokrat Parti'nin seçimi 646 oy farkı ile kazandığı görülmektedir. Cumhuriyetçi Millet Partisi ise 20.857 oy toplamıştır.

Sinop'taki seçim sonuçları Demokrat Partilileri oldukça memnun etmiştir. Başbakan Adnan Menderes, seçim sonrasında Sinop'ta bulunan İçişleri Bakanı Namık Gedik'e bir telgraf göndererek, bölge halkına teşekkürlerini iletmiştir.

Şu saatlerde Sinop'ta bulunmanızdan faydalanarak muhterem Sinoplu vatandaşlarımıza Sinop Vilayetinde hükümetçe yapacağımız işler hakkındaki tasavvurlarımıza işaret ve aziz Sinoplular hakkındaki hislerimizi ifade eden bu kısa ve naçiz mesajımın bilinmesine tavassut buyurmanızı rica ederim. Seçimler sırasında güzel Sinop şehri ve vilayetinin diğer kısımlarına yaptığım ziyaret ve seyahati bütün onat ve teferruatıyla hatırlamaktayım. Aziz Sinoplular o zaman bizleri çok sıcak ve samimi kabulleriyle minnettar etmişlerdi. Sinop'taki uzun konuşmamda vilayet için yapılmasını düşündüğümüz işlerin neler olduğunu şu anda bir bir hatırlamakta ve bunların tahakkuku için çalışmalarımıza başlamak üzere bulunmaktayız.

Bize gösterdikleri muhabbet ve itimattan dolayı aziz Sinoplulara teşekkürlerimi bir defa daha arz ederken cennetten bir parça güzel Sinop'un layık olduğu kalkınmaya kavuşabilmesi hususunda büyük bir şevk ile gereken faaliyetlere girişmek için kararlı olduğumuzu belirtmekle büyük bir zevk duymaktayım. Güzel Sinop'un layık olduğu ümrana kavuşması ve aziz Sinoplulara iyilikler ve saadetler temenni eder

zatalinizin ve beraber seyahat etmekte olduğunuz sevgili arkadaşların muhabbetle gözlerinizden öperim⁶⁰.

Tablo 12: 1950-1960 Arasındaki Genel Seçimlerin Sinop Açısından Tahlili

PARTİ ADI	1950	1954	1957	TOPLAM
CHP	55.348	36.987	31.070	123.405
DP	9.522	30.920	31.716	72.158
CMP	-	21.270	20.857	42.127

Bkz: TÜİK Verilerine Göre Hesaplanmıştır.

Demokrat Parti'nin, Sinop'taki oy oranlarında sürekli bir artış söz konusu olmuştur. Buna rağmen 1957 seçimlerine kadar bölgeden milletvekili çıkartamamıştır. Halk Partisi iki dönem üst üste bölgede tam liste kazanmıştır. Ancak Halk Partisi'nin bölgedeki oyları azalan bir grafik göstermiştir.

Demokrat Parti, 1957 seçimlerinde Sinop'tan 6 milletvekili çıkartarak bölgedeki tüm temsil hakkını kazanmıştır. DP'ye mensup Sinop milletvekillerinin isimleri: Nusret Kuruoğlu, Ömer Özen, Hamdi Özkan, Mahmut Pınar, Server Somuncuoğlu ve Muharrem Tansel'dir. Bu vekillerden Server Somuncuoğlu'nun IX. ve X. Dönemlerde CHP'nin Sinop milletvekili olduğu, akabinde Demokrat Parti'ye geçtiği görülmektedir⁶¹.

Tablo 13: XI. Dönem Sinop Milletvekillerinin Seçim İstatistikleri

MİLLETVEKİLİ	ALDIĞI OY SAYISI
Hamdi Özkan	31.678
Mahmut Pınar	31.619
Muharrem Tansel	31.709
Nusret Kuruoğlu	31.615
Ömer Özen	31.776
Server Somuncuoğlu	31.702

Kaynak: TBMM Seçim Mazbatası, Sicil No: 1865; 2451; 2452; 2453; 2454; 2455.

Sinop milletvekillerinden Server Bey'in, V. Adnan Menderes Hükümetinde görev aldığı görülmektedir. Eski Basın Yayın-Turizm Vekili ve Balıkesir milletvekili olan İbrahim

⁶⁰ BCA, 30-1-0-0 / 69-433-9.

⁶¹ TBMM Albümü, C. II (1950-1980), TBMM Yayınları, s. 750, 751.

Sıtkı Yırcalı'dan sonra 10 Temmuz 1958 tarihinde Basın Yayın ve Turizm Vekili olarak görevini ifa etmeye başlamıştır. Ali Server Bey'in bu görevi 17 Şubat 1959 tarihine kadar devam etmiştir⁶².

Tablo 14: XI. Dönem Sinop Mebuslarının Görev Aldığı Komisyonlar

KOMİSYON ADI	MİLLETVEKİLİ
Bütçe Encümenliği	Server Somuncuoğlu
Çalışma Encümenliği	Nusret Kuruoğlu
Nafia Encümenliği	Mahmut Pınar - Muharrem Tansel
Ticaret Encümenliği	Hamdi Özkan - Ömer Özen

Kaynak: TBMMTD, Devre: XI. C. 1, İN: 5, s. 31-38.

TBMM, XI. Dönemdeki yasama çalışmalarına 1 Kasım 1957'de başlamıştır. Son toplantısı ise 25 Mayıs 1960'da gerçekleştirilmiştir. Milli Birlik Komitesi, 27 Mayıs 1960'da askeri müdahalesinden sonra yayınladığı tebliğ ile idareyi deruhte ettiğini duyurmuştur. Böylece XI. Dönem TBMM'nin faaliyetleri sonlanmıştır⁶³.

⁶² Hükümetler ve Programları, C. 1, s. 211.

⁶³ BCA, 30-1-0-0 / 1-10-1

BÖLÜM II: DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ SİNOP MİLLETVEKİLLERİ

Yasama dönemlerinin şekillenmesinde milletvekillerinin eğitim durumları, yaşları, parlamento deneyimleri ve mensubiyetleri gibi pek çok unsur etkili olmuştur. Bu bağlamda mebusların biyografilerini tahlil etmek, dönemini ne yönde etkilediklerinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca mebus profillerinin ortaya konulması iktidar-muhalefet ilişkilerindeki rollerini anlamak açısından oldukça önemlidir. Araştırmanın kapsamı açısından ele alınacak olan Demokrat Parti Dönemi Sinop mebusları, meclis içerisinde oldukça faal olmuşlardır.

Demokrat Parti Dönemi olarak isimlendirilen 1950-1960 arasındaki devrede, toplam on dört Sinop mebusu görev yapmıştır. Bu vekillerden bir kısmı üst üste üç dönem, bir kısmı iki dönem görev almıştır. Bazılarının vekilliği ise bir dönem ile sınırlı kalmıştır. Demokrat Parti Dönemi Hükümetlerinde sadece bir Sinop sayısalı görev almıştır. O da, 23. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinde yer alan Basın-Yayın ve Turizm Vekili Ali Server Somuncuoğlu'dur. Sinop milletvekilleri içerisinde oldukça eski parlamento geçmişine sahip vekiller vardı. Bunların başında üst üste beş defa Sinop milletvekili seçilen Cevdet Kerim İncedayı gelmiştir. Cevdet Bey hem kabine hem de uzun bir parlamento deneyimine sahip olmuştur.

Milletvekilleri, yalnız seçim bölgelerini değil tüm milletin temsilcisi olmuştur. Seçimler öncesinde milletvekili aday adaylarının tespit edilmesi seçimlerin kaderi açısından büyük önem arz etmiştir. Çünkü seçmenlerin kararında partiler kadar adaylarda belirleyici olmuştur. Demokrat Parti'nin ilk iki dönemindeki tüm Sinop mebusları Cumhuriyet Halk Partisine mensuptur. 1957 seçimlerinde ise Sinop milletvekillerinin tamamı iktidar partisi olan DP tarafından çıkartılmıştı. Sinop için ayrılan milletvekilliği sayısı ilk etapta beş iken daha sonra bu sayı altıya yükseltilmişti

2.1. Ahmet Muhtar Acar (1901-1970)

Ahmet Muhtar Acar, Rumi 1317'de (M. 1901) Bursa'da dünyaya gelmiştir. Babası Mehmet Feyzi Bey, annesi Nafia Hanım'dır. Hukuk tahsili alan Muhtar Acar, az düzeyde

İngilizce bilmekteydi. Uzmanlık alanları ise maliye, mahalli idareler ve hukuktur. 1951 ara seçimlerinde, IX. Dönem Sinop milletvekili olarak meclise katılmıştır⁶⁴.

Ahmet Muhtar Acar, yükseköğrenimini Ankara Hukuk Fakültesinde tamamlamıştır. Mezun olduktan sonra Bursa'daki çeşitli okullarda öğretmenlik yapmıştır. Akabinde Başbakanlık Müdevvenat ve Neşriyat Müdürlüğü bünyesinde görevlendirilmiştir. Daha sonra Burdur'a giderek Burdur Özel İdaresinde Muhasebe Müdürlüğü yapmıştır. Bu görevinden Bayındırlık Bakanlığı'na geçmiştir. Bayındırlık Bakanlığındaki vazifesinden sonra İstanbul'a gelerek icra memuru olmuştur. Akabinde Beyoğlu İlçesi Tahıl Müdür Muavinliği görevini üstlenmiştir. Mardin ve Manisa'da defterdarlık yapmıştır. Maliye Bakanlığı bünyesindeki Milli Emlak Müdür Yardımcılığı görevini icra etmiştir. Müdür yardımcılığını bıraktıktan sonra İstanbul Belediyesinde hesap işleri uzmanı olmuştur. Yine İstanbul Vali Yardımcılığı ve Belediye Başkan Yardımcılığı vazifelerini üstlenmiştir. Uzun süre çeşitli devlet memuriyetlerinde bulunan Muhtar Bey, bir süre sonra Sinop Valisi tayin edilmiştir. 12 Haziran 1950'de bu görevinden kendi isteğiyle istifa etmiştir. İstifasından sonra İstanbul'da avukatlık yapmış ve 1951 Eylül ara seçimlerinde IX. Dönem Sinop milletvekili seçilmiştir⁶⁵.

Ahmet Muhtar Bey, Sinop Valiliği sırasında bölgenin meseleleriyle yakından ilgilenmiştir. Dönemin Başbakanı Şemsettin Günaltay'a sunduğu raporunda Sinop'ta yaşanan sıkıntılardan bahsederek yapılması gerekenleri arz etmiştir. Bu rapor metni şöyledir.

Sayın Şemseddin Günaltay

Başbakan – Ankara,

- 1- Bir müddetten beri vilayet ve halen köy köy dolaşarak vatandaşlarımla yakinen temas ediyorum ve durumlarını gözden geçiriyorum. Bugüne kadar Boyabat, Gerze İlçelerinde dolaştım. Halen de Ayancık'ta dolaşıyorum. Müşahedem neticesine göre iki senedir kuraklıktan hiç mahsul alamamış olan bölge halkımızın mühim bir kısmı yaşama kudretini önümüzdeki ekim mahsulüne bağlamaktadır. İlkbahar Mısır ihtiyacımız 300 ton olarak tespit olunmuş ve Tarım Bakanlığınca bu tahsis yapılarak tevziye devam olunduğu sırada bir kısım köylerimiz de

⁶⁴ **TBMM Tercüme-i Hal Varakası**, Devre: IX, Sicil No: 1937, Defter: 989.

⁶⁵ **TBMM Tercüme-i Hal Varakası**, Devre: IX, Sicil No: 1937, Defter: 989.

toprağı örten kar kalkmış maalesef altından 50.000 kadar mezruatın kardan yanmış olduğu görülerek zararın yeniden telafisi için yeniden tohumluk mısır ve buğday talep edilmiştir. İlimize yazlık olarak tahsis olunan 375.000 ton mısır ve 70 ton buğday tamamen tevzi olunmuş ve son olarak ve evvelkilere ilaveten tahsis olunan 75 ton mısır ile ihtiyacımızın karşılanacağı hesaplanarak tevziye başlanmış ise de her nedense bu tahsis bilahare iptal olunmuş ve 25 tonu tevzi olunduktan sonra durdurulmuştur. Halen 14 köyün ihtiyacı karşılanamamış bulunmaktadır. İptal edilen 75 ton mısır tekrar yeniden verildiği takdirde ihtiyaç bertaraf edilecektir. Açık olarak arzettiğim müşkül durumları tahsis yapılmak suretiyle izalesi için Tarım Bakanlığına emir buyurulmasını,

- 2- Ayancık İlçemizde 54.000 çiftçi ailesinin mühim kısmı kendilerini geçindiremeyecek derecede dar ve kısır araziye olup geçimlerini Orman İşletmesinde çalışmak suretiyle temin etmektedirler. Fabrikada çalışan fakir işçilere hiç olmazsa bir sabah çorbası verilmesi için Ankara'da Tarım Bakanımıza şifahen ısrarlı ricam neticesinde Nisan sonuna kadar kaydı ile bu ihtiyacın karşılanması temin olunmuş idi. Ayancık'ta devam edegelen sıkıntılı durum ameleye verilen gündeliğin azlığı sebebiyle bu iaşenin gıdasız bulunan işçiler için muvakkaten lüzumlu haklı ve zaruri görmekteyim. Bilhassa bu sırada yemeğin kesilmek üzere olması mühim bir yekuna varan işçi üzerinde de çok fena tesir yapacağı nazara alınarak sabah çorbasının devamı için Tarım Bakanlığına gerekli emrin verilmesini her iki maruzatımın neticesine Ayancık'ta intizar etmekteyim⁶⁶.

Sinop Valisi-Muhtar Acar 26-04-1950

IX. Dönemde Sinop milletvekili seçilen Cevdet Kerim İncedayı, 29 Mayıs 1951'de hayatını kaybetmiştir⁶⁷. Cevdet Bey'in yerine Milletvekilleri Seçim Kanunu gereğince yeni bir vekil seçilmesi gerekmiştir. Binaenaleyh yapılan 16 Eylül 1951 ara seçimlerinde Cevdet Kerim İncedayı'nın yerine sabık Sinop Valisi Ahmet Muhtar Acar Sinop milletvekili seçilmiştir⁶⁸. Ahmet Muhtar Acar, Eylül 1951 ara seçimlerinde kullanılan 68.419 oydan, 26.878'ini almıştır. Seçimi hakkında herhangi bir şikâyet veya itiraz

⁶⁶ BCA, 30-1-0-0 / 17-98-7.

⁶⁷ BCA, 30-10-0-0 / 77-513-18.

⁶⁸ BCA, 30-10-0-0 / 77-514-11.

olmamıştır⁶⁹. IX. Dönemde Sinop milletvekilliği yapan Muhtar Bey, 16 Ocak 1970'te hayatını kaybetmiş ve İstanbul'a defnedilmiştir. Evli olup ve üç çocuk babasıdır⁷⁰.

2.2. Ali Server Somuncuoğlu (1912-1959)

Server Somuncuoğlu, 1912'de Üsküp'te dünyaya gelmiştir. Meclis kayıtlarında ismi, Server veya Servet olarak geçmektedir. Babası Şakir Bey annesi ise Rukiye Hanım'dır. Fransızca ve İngilizce bilmektedir. Uzmanlık alanları hukuk ve dış ticarettir. Üç çocuk babasıdır. IX, X ve XI. Dönemlerde Sinop milletvekilliği yapmıştır⁷¹.

Server Bey, 1929-1930 eğitim yılı sonunda İstanbul Erkek Lisesi'nden mezun olmuştur. Lise eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine kaydolmuş ve 1933'de buradan mezun olmuştur. Çalışma hayatına Maliye Bakanlığı İstanbul Teşkilatında başlamıştır. Akabinde Ekonomi Bakanlığı bünyesinde 1935'e kadar çalışmıştır. Bu esnada yedek subay olarak askere gitmiştir. Askerlik görevini tamamlayıp İstanbul'a döndükten sonra Marsilya Ticaret Temsilcisi olmuştur. Ekonomi Bakanlığı İstanbul Teşkilatında raportör olarak görev almıştır. Yine Türkofis'te memur şefliği yapmıştır. Bu görevde bir süre kaldıktan sonra istifa etmiş ve İstanbul Barosu'na kayıt yaptırarak avukatlık mesleğini icra etmiştir. II. Dünya Savaşı esnasında tekrar askere alınmıştır. 1941-1943 tarihleri arasında ikinci defa askerlik görevini yapmıştır. Ardından çeşitli şirketler bünyesinde dış ticaret sektörü üzerine hizmet vermiştir. Aynı zamanda Ömser Ticari Şirketinde idari meclis üyeliğinde bulunmuştur⁷².

Server Bey'in, arşiv kayıtlarına göre bir süre krom madenleri işlettiği görülmektedir. Örneğin, Balıkesir'e bağlı Dursunbey ilçesindeki krom madeni imtiyaz hakkının %40'ı, Bakanlar Kurulu kararıyla 3 Haziran 1949'da Server Bey'e intikal etmiştir⁷³. Server Somuncuoğlu buradaki imtiyaz hakkını 15 Eylül 1953 tarihindeki Bakanlar Kurulu kararı ile devretmiştir⁷⁴.

⁶⁹ TBMM Seçim Mazbatası, Devre: IX, Sicil No: 1937.

⁷⁰ Kâzım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem**, C. 7, TBMM Vakfı Yayınları, No 18, s. 997, 998.

⁷¹ TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Devre: IX, X, XI, Sicil No: 1865, Defter: 4-986.

⁷² TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Devre: IX, X, XI, Sicil No: 1865, Defter: 4-986.

⁷³ BCA, 30-18-1-2 / 119-44-9.

⁷⁴ BCA, 30-18-1-2 / 133-76-9.

Bursa ili Orhaneli ilçesinde bulunan krom madeni imtiyaz hakkının %55'lik kısmı, 10 Haziran.1950 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile Server Somuncuoğlu'na verilmiştir⁷⁵. Yine Bursa'ya bağlı Çökene ve Tekerler Köylerindeki krom madeninin imtiyaz hakkı %55'lik bir kısım ile Server Bey'e devredilmiştir⁷⁶.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1950 seçim çalışmaları esnasında Server Bey'in partisine büyük destekleri olmuştur. O, seçim hazırlıkları için İstanbul'dan vapur ile üç adet cipi Sinop'a yollamıştır. Aynı zamanda Boyabat'a bir cip göndermiş ve partinin hizmetlerini kolaylaştırmıştır. Server Somuncuoğlu, Sinop halkından önemli bir destek görmüştür⁷⁷.

Server Bey, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde CHP'nin Sinop milletvekili adayı olarak 55.861 oy kazanmıştır. 16 Mayıs 1950'de mazbatasını almıştır. Toplamda kullanılan oy sayısı ise 89.687 olmuştur. X. Dönem seçimlerinde kullanılan 92.805 oydan ise 38.146'sını alarak ikinci defa Sinop milletvekili intihap edilmiştir. Mazbatasını ise 6 Mayıs 1954'de almıştır. XI. Dönem için yapılan seçimlere Demokrat Parti adayı olarak katılmış ve kullanılan 84.347 oydan, 31.702'sini almıştır. Böylece üçüncü defa Sinop milletvekili seçilmiştir. Seçimi hakkında herhangi bir itiraz ve kısıtlama görülmemiştir⁷⁸.

Server Bey'in bir süre yurtdışında kaldığı meclisteki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Karayolları Trafik Kanunu görüşmeleri esnasında yaptığı bir konuşmada bir süre İsveç'te bulunduğunu ifade etmiştir⁷⁹.

Server Somuncuoğlu, üst üste üç defa Sinop milletvekilliği yapmıştır. İlk etapta Cumhuriyet Halk Partisine mensup iken 1956'da Demokrat Parti'ye geçiş yapmıştır. Adnan Menderes Hükümetinde 10 Temmuz 1958'de Basın-Yayın ve Turizm Vekili olarak kabineye girmiştir. Server Somuncuoğlu, 17 Şubat 1959'da Adnan Menderes'inde içinde bulunduğu uçağın İngiltere'de düşmesi sonucunda hayatını kaybetmiştir⁸⁰.

2.3. Ali Şükrü Şavlı (1892-1980)

Ali Şükrü Bey, Rumî 1308'de (1892) Sinop'ta dünyaya gelmiştir. Babasının adı Numan Bey annesinin ise Emine Hanım'dır. IX. Dönemde Sinop milletvekili seçilen Dr. Ali

⁷⁵ BCA, 30-18-1-2 / 122-48-8.

⁷⁶ BCA, 30-18-1-2 / 123-55-14.

⁷⁷ BCA, 490-1-0-0 / 377-1592-2.

⁷⁸ TBMM Seçim Mazbatası, Devre: IX, X, XI, Sicil No: 1865.

⁷⁹ TBMMTD, Devre: IX, C. 21, İN: 60, s. 133.

⁸⁰ Öztürk, Türk Parlamento Tarihi IX. Dönem, C. 7, s. 1003.

Şükrü Bey'in ihtisas alanı çocuk hastalıklarıdır. Kendisi Almanca, Fransızca ve orta düzeyde İngilizce bilmekteydi⁸¹.

Ali Şükrü, ilk ve orta öğrenimini aldıktan sonra İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine başlamıştır. Tıp tahsili devam ederken İstanbul Belediyesinde doktor olarak görevlendirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin, 1912'de Balkan Savaşına girmesiyle sağlık personeli açığı oldukça artmıştır. Ali Şükrü Bey'in, Balkan Harbi sırasında Hilal-i Ahmer'de görevlendirildiği ve buradaki çalışmaları neticesinde taltif edildiği görülmektedir. 1914 yılında tahsilini tamamlamış, bir süre Darülaceze'de çalıştıktan sonra aynı yıl askere gitmiştir. Askerliği Birinci Dünya Savaşı'na denk geldiği için savaş bitene kadar ordu bünyesinde tabip olarak hizmette bulunmuştur. Savaş bittikten sonra harp sırasındaki hizmetlerinden dolayı ödüllendirilmiştir. Terhisini müteakiben Almanya giderek çocuk hastalıkları üzerine uzmanlaşmıştır⁸². 13 Kasım 1950 tarihli meclis oturumundaki beyanatında bir müddet Amerika'da bulunduğunu da ifade etmiştir⁸³. Ali Şükrü Şavlı, Modern Çocuk Bakımı adlı bir eser meydana getirmiştir. Bu eserinde çocukların bakımı ve rahatsızlıkları üzerine bireylere tavsiyelerde bulunmuştur⁸⁴.

Ali Şükrü Şavlı, II. Dünya Savaşı esnasında tekrar ordu emrine alınmıştır. 1940-1945 yılları arasında silahlı kuvvetler bünyesinde hizmet vermiştir. Savaş bittikten sonra Haseki Hastanesi'nde çalışma hayatına devam etmiştir. 1949'da emekli olmuş ve 14 Mayıs 1950 seçimlerinden sonra Sinop milletvekili olarak TBMM'ye katılmıştır. 19 Ağustos 1980'de hayatını kaybetmiştir⁸⁵.

Ali Şükrü Şavlı'nın, Sinop halkından gördüğü destek arşiv kayıtlarına yansımıştır. Gerze halkı, hemşerileri olan Ali Şükrü Bey'in milletvekili adayı gösterilmesinde ısrarcı olmuşlardır. Ali Şükrü Bey, 4 Nisan 1950'de Sinop'a oradan da Gerze'ye gelmiştir. Burada büyük bir törenle karşılanmıştır. Ona karşı gösterilen bu teveccüh diğer partiler tarafından fark edilmiştir. Bunun üzerine Demokrat Parti Sinop Teşkilatı, kendisine partilerinden aday olmasını teklif etmiştir. Ali Şükrü Şavlı, bu talebi geri çevirmiş ve CHP'den aday olacağını bildirmiştir. Seçilmediği takdirde ise kaderine rıza gösterip

⁸¹ **TBMM Tercüme-i Hal Varakası**, Devre: IX, Sicil No: 1866, Defter: 4-987.

⁸² Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi IX. Dönem**, C.7, s. 1005.

⁸³ **TBMMTD**, Devre: IX, C. 2, İN: 5, s. 88.

⁸⁴ Ali Şükrü Şavlı, **Çocuk Bakımı**, (3. Bs.) Cumhuriyet ve İnkılap Yayınları, 1948-İstanbul.

⁸⁵ Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi IX. Dönem**, C. 7, s. 1005.

partisinin kazanmasını temenni edeceğini söylemiştir. CHP Gerze Teşkilatı mensupları, Ali Şükrü Bey'in aday gösterilmemesi durumunda Gerze'deki seçimlerin büyük tehlikeye gireceğini belirtmiştir⁸⁶.

Ali Şükrü Bey, Haseki Hastanesi'nde vazifeliyken yaş haddinden dolayı emekliye sevk edilmesini, meclis içerisinde sık sık gündeme getirmiştir. Ayrıca kendisiyle beraber diğer mütehassıslar üzerinde gerçekleştirilen tekaüt işlemlerinin kanuna uygun olmadığını iddia etmiştir. Aynı zamanda konuyla alakalı hukuki süreci de başlatmıştır. Danıştay'a açtığı dava sonucunda mesleğe iadesine karar verilmiştir. Ancak milletvekili olduğu için hakkında iade-i meslek gerçekleşmemiştir. Mesleğini icra etmek isteyen Ali Şükrü Bey, Sağlık Bakanlığından bu hususta izahat talep etmiştir. Bunun üzerine söz alan Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ, Ali Şükrü Bey'in tekaüt işlemlerinin haksız olduğunu vurgulamış ve onun tekrar mesleğe dönmesini sevinçle karşılayacağını bildirmiştir⁸⁷.

2.4. Cevdet Kerim İncedayı (1893-1951)

Cevdet Kerim İncedayı, 1893'te Sinop'ta dünyaya gelmiştir. Baba adı Abdülkerim anne adı Ayşe'dir. Cevdet Bey, asker kökenli Sinop milletvekilidir. 5-6-7-8-9. Dönemlerde CHP Sinop milletvekilliği yapmıştır. Fransızca bilen Cevdet Bey, bir süre Cumhuriyet Halk Partisi Genel Yönetim Kurulu üyeliğine de getirilmiştir⁸⁸.

Cevdet Kerim İncedayı, 1913'te Harbiye Mektebini tamamlamış, daha sonra Harp Akademisine girmiştir. Akademi eğitimini tamamladıktan sonra kıta hizmetine Birinci Dünya Harbi'yle iştirak etmiştir. Kafkas Cephesi'nde çeşitli görevler üstlenen Cevdet Kerim, Mondros Mütarekesi'nden sonra İstanbul'a dönmüştür⁸⁹. O, birçok vatansever komutan gibi İstanbul'da bulunduğu sıralarda Anadolu'da başlayan milli harekete duyarsız kalmamıştır. Kendisi tarafından yazılan İstiklal Harbi (Garp Cephesi) isimli eserde, Milli Mücadele'yi şu ifadelerle tanımlamıştır:

Milleti yaşatmak için güle güle ölen bu fedâkârân-ı hamiyeti millet, kalb ve vicdanında daima yaşatacak ve tarih onları minnet ve şükranla hatırlayacak ve haşre kadar hatırlatacaktır. Anadolu İstiklal Mücahedisi aksama tefriki câiz olamayan,

⁸⁶ BCA, 490-1-0-0 / 377-1592-2.

⁸⁷ TBMMTD, Devre: IX, C. 2, İN: 5, s. 87, 89.

⁸⁸ TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Devre: V, Sicil No: 340.

⁸⁹ TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Devre: V, Sicil No: 340.

mebde'inden müntehasına kadar yekdiğerini girift surette itmam eden vuku'atın heyet-i umumiyesinden mürekkeb bir hareket-i vatanperveranedir⁹⁰.

Cevdet Kerim İncedayı, Milli Mücadele'ye katılmak için Anadolu'ya geçtikten sonra Sivas'ta bulunan 3. Ordu emrine girmiştir. Sicil dosyasındaki bilgilere göre bu dönemde Ankara Hükümetini en çok meşgul eden Milli Mücadele karşıtı eylemlerin sonlandırılmasında rolü olmuştur⁹¹.

Garp Cephesinde cereyan eden II. İnönü Muharebesi ile Sakarya Meydan Savaşı'na katılmıştır. Batı Cephesi'nde görevliyken yüzbaşı rütbesinden terfi ederek binbaşı olduğu anlaşılmaktadır⁹². Bir müddet Erkan-ı Harp bünyesinde görevlendirilmiştir. İncedayı, Erkan-ı Harp Hava Şubesi Müdürlüğü görevini ifa ederken emekliye ayrılmıştır. Böylece 1914-1927 yılları arasında devam eden askerlik mesleğini, harp malulü olarak otuz dört yaşında tamamlamıştır. Kendisinin İstiklal Harbi madalyası vardır⁹³.

Cevdet Kerim İncedayı emekli olduktan sonra Halk Partisi bünyesinde siyasi kariyerine başlamıştır. Öncelikle CHP İstanbul İl Başkanlığına getirilmiştir. Buradaki vazifesine 12 Temmuz 1934'e kadar devam etmiştir. Antalya Mebusu Dr. Cemal Bey'in CHP İstanbul İl Başkanlığına tayin edilmesiyle bu görevi son bulmuştur. Ardından Cumhuriyet Halk Partisi İdare Heyetine seçilmiştir. O, İdare Heyetinin mesuliyeti altında bulunan IV. Büro işlerinden sorumlu tutulmuştur. Maaşı ise 300 lira olarak tespit edilmiştir⁹⁴.

Cevdet Kerim İncedayı, Türk sporunun gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. O, CHP Genel Yönetim Kurulunda vazifeliyken, SSCB ile İstanbul Halkevi arasında oynanacak olan dostluk maçında katile başkanı olarak görev almıştır. Eylül 1936'da Sovyet Rusya'ya giden 60 kişilik sporcuların masraflarını karşılamak üzere kendisine 3.000 liralık döviz ödenmiştir. 10 Eylül 1946 tarihli bu ödenek kararnamesinde Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in imzası vardır⁹⁵. 20 Nisan 1939'da Başbakan Refik Saydam'a

⁹⁰ Cevdet Kerim İncedayı, **İstiklal Harbi (Garp Cephesi)**, haz. Muhammet Safi, Yapı Kredi Yayınları, s.11.

⁹¹ **TBMM Tercüme-i Hal Varakası**, Devre: V, Sicil No: 340.

⁹² Nusret Baycan, "Büyük Taarruz'da Komuta Kademelerinde Görev Alanlarla Üst Düzeydeki Karargâh Subayları", **Atatürk Araştırmaları Dergisi**, C. 9, S. 26, s. 324.

⁹³ **TBMM Tercüme-i Hal Varakası**, Devre: V, Sicil No: 340.

⁹⁴ **BCA**, 490-1-0-0 / 397-1683-3.

⁹⁵ **BCA**, 30-18-1-2 / 68-74-14.

gönderdiği bir dilekçede ise Beden Terbiyesi Genel Müdürlük Heyetine aza olarak tayin edilmesini mazeretlerinden dolayı reddetmiştir⁹⁶.

Cevdet Bey, sivil hayata döndükten sonra eğitim ile ilgili meselelere de yakın olmuştur. Türk Maarif Cemiyeti'nin İstanbul Şubesi tarafından gerçekleştirilen eğitim faaliyetlerinde ismi ön plana çıkmıştır. Ayrıca bu cemiyetin öğrencilerin konaklaması için inşa ettirdiği yurtların yapımında katkısı olmuştur⁹⁷.

Cevdet Kerim İncedayı üst üste beş dönem Sinop milletvekilliği yapmıştır. İlk olarak 8 Şubat 1935 genel seçimlerine Sinop milletvekili adayı olarak katılmıştır. İki dereceli seçim usulünün uygulandığı bu seçimler sonucunda Sinop milletvekili seçilmiştir. Böylece kendisinin ilk parlamento mesaisi başlamıştır. 26 Mart 1939'da gerçekleştirilen genel seçimlerle ikinci defa mebus seçilmiştir. 28 Şubat 1943'te yapılan genel seçimlerde Sinop milletvekili olarak üçüncü defa meclise girmiştir. 21 Temmuz 1946'da yapılan ilk çok partili seçimlerde tekrar Sinop mebusu intihap olunmuştur. Ayrıca ilk defa tek dereceli seçim yönteminin benimsendiği bu oylamalarda 62.091 oydan 28.978'ini almıştır⁹⁸.

Cevdet Bey yaklaşık on beş yıl süren parlamento tecrübesinin yanında iki defa kabinede yer almıştır. II. Saydam Hükümetinde (1939-1942), Afyonkarahisar azası Ali Çetinkaya'nın yerine 20 Kasım 1940'da Muhabere ve Münakale Vekili seçilmiştir. Peker Hükümetinde ise 7 Ağustos 1946'da Bayındırlık Bakanı olmuş ve bu görevi 10 Eylül 1947'ye kadar sürmüştür⁹⁹.

Cevdet Kerim İncedayı, 14 Mayıs 1950'de yapılan genel seçimlerde son defa Sinop milletvekili seçilmiştir¹⁰⁰. Ancak IX. Dönemdeki mebusluğu kısa süreli olmuştur. Çünkü Mayıs 1951'de rahatsızlanarak İstanbul'daki Alman Hastanesinde tedavi altına alınmıştır. Cevdet Bey'in rahatsızlığı üzerine parti arkadaşları geçmiş olsun dileklerinde bulunmuştur. Örneğin İsmet İnönü, bir telgraf ile Cevdet Bey'e geçmiş olsun dilemiştir.

⁹⁶ BCA, 490-1-0-0 / 397-1683-3.

⁹⁷ TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Devre: V, Sicil No: 340.

⁹⁸ TBMM Seçim Mazbatası, Devre: V, VI, VIII, Sicil No: 340.

⁹⁹ Hükümetler ve Programları, C. 1, s. 93, 117.

¹⁰⁰ BCA, 490-1-0-0 / 397-1683-3.

CHP Grup Başkan Vekili Faik Ahmet Barutçu ve CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek de parti arkadaşları adına geçmiş olsun beyanlarında bulunmuşlardır¹⁰¹.

Bir süre Alman Hastanesinde tedavi gören Cevdet Kerim, 29 Mayıs 1951’de hayatını kaybetmiştir. Vefat haberinin duyulması üzerine İsmet İnönü ve Mevhibe Hanım, Cevdet Bey’in eşi Aliye İncedayı’ya taziye de bulunmuşlardır. CHP İstanbul İl Başkanlığı aracılığı ile gönderilen taziye metni aşağıdaki gibidir.

Muhterem zevceniz değerli ve aziz arkadaşımız Cevdet Kerim’in vefatını teessürle öğrendik. Size ve ailenize taziye dileklerimizi sunar gözlerinizden öperiz.

Mevhibe ve İsmet İnönü¹⁰²

Cevdet Bey’in parti arkadaşları da taziyelerini bildirerek ailenin acısına ortak olmuştur. Örneğin, Halk Partisi Genel Sekreteri Kasım Gülek, Cevdet Kerim’in kardeşi Cevat Kerim İncedayı’ya başsağlığı dilemiştir.

Değerli arkadaşımız Sayın Cevdet Kerimin vefatını büyük teessürle öğrendik. Mateminize katılan CHP Genel İdare Kurulu arkadaşlarıyla size ve ailenizin diğer sayın efradına taziye dileklerinizi sunarız.

Kasım Gülek¹⁰³

CHP Genel Sekreteri Cemal Reşit Eyüpoğlu da Sinop CHP İl Başkanlığına bir metin göndererek taziye de bulunmuştur.

Sinop’un değerli ve vefakâr evladı partimizin idealist rüknü Cevdet Kerim İncedayı’nın beklenmeyen ölümünden kadirşinas Sinoplular kadar partimizde büyük acı duymuştur onun değerli hatırası daima içimizde yaşayacaktır bütün Sinoplulara taziye dileklerinin duyurulmasını ve bu yazımızdan ilçe teşkilatımıza da bilgi verilmesini saygı ile rica ederim¹⁰⁴.

Cevdet Kerim’in vefatı üzerine TBMM’de iki dakikalık saygı duruşunda bulunulmuştur¹⁰⁵. Uzun bir parlamento deneyimine sahip olan Cevdet Bey, partisi ve

¹⁰¹ BCA, 490-1-0-0 / 397-1683-3.

¹⁰² BCA, 490-1-0-0 / 397-1683-3.

¹⁰³ BCA, 490-1-0-0 / 397-1683-3.

¹⁰⁴ BCA, 490-1-0-0 / 397-1683-3.

¹⁰⁵ TBMMTD, Devre IX, C. 8, İN: 91, s. 260.

ülkesi adına önemli işler görmüştür. Parti arkadaşı Lütü Aksoy, 14 Mayıs seçimleri esnasında verdiği beyanatta kendisinden şu şekilde bahsetmiştir:

Bana, Sinop’u yurdumuzun bu güzel köşesini dört sene temsil etmek şerefini bahsettiniz. Bunun için Sinop’a minnettarım. Bu şeref, bu emniyet ve itimadın tesiri altında size iyi hizmetler ifasına çalıştım. Çok kıymetli evladınız, güzide devlet adamımız Sayın İncedayı’nın bir an için yanından ayrılmadım. Onun baştanbaşa şerefle dolu mesaisinden nur ve feyz aldım. İncedayı Sinop için bir nimettir. Onun himmet ve gayretiyle vilayetimize çok şeyler yapıldı¹⁰⁶.

Cevdet Bey, bu sözlerden anlaşılacağı vecihle seçim bölgesi olan Sinop için de mühim işlere imza atmıştır. O’nun, İstiklal Harbi isimli kitabı ise Milli Mücadele yıllarını anlatan önemli bir kaynak eser olarak hatırasını yaşatmaktadır.

2.5. Muhit Tümerkan (1906-1977)

Muhit Tümerkan, 1906 senesinde Sinop Ayancık’ta dünyaya gelmiştir. Babası Hasan Fehmi Bey annesi ise Ayşe Sıdika Hanım’dır. Muhit Bey, tıp eğitimi almıştır. İyi derecede Fransızca, orta seviye İngilizce ve az düzeyde İtalyanca bilmekteydi. Kendisi IX ve X. Dönemlerde CHP Sinop milletvekilliği yapmıştır¹⁰⁷.

Muhit Bey’in babası sabık Kastamonu milletvekili, hukukçu ve ilahiyat profesörü Hasan Fehmi Bey’dir. Kendisinin tercüme-i hal dosyasına bakıldığı zaman hayatı hakkında bilgiler bulmak mümkün olmuştur. Acara Türklerinden olduklarını beyan eden Fehmi Bey, 1875 yılında dünyaya gelmiştir. Kendisi medrese ve hukuk tahsili almıştır. Dört dil bilen Fehmi Bey, II, III ve IV. Dönemlerde Kastamonu milletvekilliği yapmış, 1933’te ise hayatını kaybetmiştir¹⁰⁸.

Muhit Tümerkan, ilk eğitimini 1914 yılında girdiği Pertevniyal Mektebi’nde almıştır. Buraya bir yıl devam ettikten sonra 1915’te Galatasaray Mektebi’ne girmiştir. Akabinde Nişantaşı Mektebi’ne devam ederek ilk tahsilini tamamlamıştır. Kabataş Lisesi’nde orta ve lise eğitimini alarak 1926’da mezun olmuştur. Tıp fakültesine başlamadan önce PCN adı verilen tıp eğitimi hazırlık sertifikasını almıştır. 1932’de İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi’ni birincilikle bitirmiştir. Eğitimi tamamladıktan sonra iç hastalıklar üzerine

¹⁰⁶ BCA, 490-1-0-0 / 377-1592-2.

¹⁰⁷ TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Devre: IX, Sicil No: 1867, Defter: 4-988, Zıf: 54.

¹⁰⁸ TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Devre: II, III, IV, Sicil No: 554.

yoğunlaşmıştır. Dönemin bulaşıcı hastalıklarından biri olan sıtmayla mücadelede önemli hizmetler vermiştir. Bu amaçla Manisa ve Antalya Sıtma Mücadele Merkezlerinde görev yapmıştır. Gülhane ve İzmit Askeri Hastanelerinde de çalıştığı anlaşılan Muhit Bey, bir süre Roma Maluryoloji Enstitüsünde bulunmuş ve buradaki eğitimi neticesinde bir sertifika almıştır. 1935'te askere gitmiştir. Askerlik görevini önce İstanbul Gülhane Askeri Hastanesi'nde daha sonra ise Kırklareli Vize'de ifa etmiştir. Sivil hayata döndükten sonra sağlık bakanlığı bünyesindeki çalışmalarına devam ederek yurdun çeşitli bölgelerinde tabip olarak hizmet vermiştir¹⁰⁹.

Konya'da Sıtma ile Mücadele Mıntika Laboratuvar Şefi iken 21 Kasım 1937 tarihli ve Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal imzalı Bakanlar Kurulu Kararı ile Sağlık Bakanlığı bünyesindeki Hususi İçtima-i Hizmetler Şubesi Müttehassıslığına getirilmiştir. Buradaki maaşı 70 lira olarak tespit edilmiştir¹¹⁰. Muhit Bey'in bir süre Çalışma Bakanlığı bünyesinde hizmet verdiği de görülmektedir. 21 Ağustos 1946'da İzmir Çalışma Bölge Müdürü tayin edilmiştir¹¹¹. Akabinde 6 Aralık 1946 tarihli tezkere ile Çalışma Bakanlığı İşçi Sağlığı Genel Müdürü olarak görevlendirilmiştir¹¹². 18 Ağustos 1948 tarihinde Sağlık Bakanlığı tarafından çıkarılan tezkere ile aynı bakanlıkta Zat İşleri ve Muamelat Genel Müdürlüğüne tayin olunmuştur¹¹³.

Muhit Bey, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde Sinop milletvekili intihap edilmiştir. 1954 yılı genel seçimlerine de aynı ilden aday olarak ikinci defa Sinop milletvekili olmuştur. 16 Kasım 1977'de hayatını kaybeden Muhit Tümerkan, Sinop milletvekilleri içerisindeki en aktif mebuslardan biridir¹¹⁴.

Dr. Muhit Tümerkan, Türkiye'nin o dönemdeki en yaygın toplumsal sağlık sorunlarından biri olan sıtma ile mücadelesinde oldukça etkili olmuştur. Kendisi Adana Seyhan'da görevli iken üstün hizmetlerinden dolayı 500 liralık bir ikramiye ile taltif edilmiştir. Sağlık bilimi üzerine birçok çalışma yapan Muhit Bey'in, *En Büyük Bela Sıtma* adını taşıyan eseri tıp bilimi için önemli bir kaynaktır. Aynı zamanda alanıyla alakalı farklı

¹⁰⁹ TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Devre: IX, Sicil No: 1867, Defter: 4-988, Zrf: 54.

¹¹⁰ BCA, 30-18-1-2 / 80-95-12.

¹¹¹ BCA, 30-11-1-0 / 186-32-9.

¹¹² BCA, 30-11-1-0 / 188-41-15.

¹¹³ BCA, 30-11-1-0 / 201-26-1.

¹¹⁴ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi IX. Dönem*, C. 7, s. 1009.

dillerden çok sayıda tercümelerde bulunarak toplum sağlığı alanında önemli işler görmüştür¹¹⁵.

2.6. Nuri Sertoğlu (1903-1963)

Nuri Sertoğlu, 1903'te Sinop Boyabat'ta dünyaya gelmiştir. Babası Etem Bey, annesi Hayriye Hanımdır. Öğretmenlik ve çeşitli memurluk vazifelerinde bulunmuştur. Uzmanlık alanı eğitim ve ekonomidir. Az derecede Almanca bilen Nuri Bey, IX ve X. Dönemlerde Sinop milletvekilliği yapmıştır¹¹⁶.

Nuri Bey, 1922'de on dokuz yaşındayken Sinop Muallim Mektebi'nden mezun olmuştur. 9 yıl boyunca doğum yeri olan Boyabat'ta ilkokul öğretmenliği ve başöğretmenlik yapmıştır. Ardından 14 Mart 1931'den, 1 Kasım 1936 tarihine kadar Çorum'da İlköğretim Müfettişliği görevini yürütmüştür. 20 Ocak 1937'de Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde çalışmaya başlamıştır. Sırasıyla mümeyyizlik, raportörlük, büro şefliği, iâşe müsteşarlığı ve Harp Ekonomisi Teşkilatında Mıntika Ticaret Müdürlüğü, İç Piyasalar Şubesi Müdürlüğü yapmıştır¹¹⁷.

Ticaret Bakanlığının 9 Ağustos 1947 tarihli tezkeresiyle Dış Ticaret Dairesi Başkanlığı Müşavirliğine getirilmiştir¹¹⁸. Ardından Ekonomi ve Ticaret Bakanlığının 30 Ocak 1950 tarihli tezkeresi ile İç Ticaret Genel Müdür Yardımcısı olmuştur¹¹⁹. 14 Mayıs 1950 seçimlerinde ise Sinop milletvekili seçilmiştir. 1954 seçimlerinde de milletvekili seçilen Nuri Sertoğlu 7 Ocak 1963'te hayatını kaybetmiştir¹²⁰.

2.7. Haşim Tarı (1913-1984)

Haşim Bey, Sinop kökenli tüccar ve milletvekilidir. X. Dönem CHP Sinop milletvekilliği yapmıştır. Ayrıca 27 Mayıs sonrası kurulan Millet Meclisinde görev almıştır. Haşim Tarı, ilk defa 1954 yılı seçimlerinde CHP Sinop milletvekili olarak TBMM'ye girmiştir. Hayatı hakkındaki bilgiler oldukça kısıtlı olup, elde edilen bilgiler meclisteki hal tercümesine dayanmaktadır¹²¹.

¹¹⁵ TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Devre: X, Sicil No: 1867.

¹¹⁶ TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Devre: IX, Sicil No: 1864, Defter: 4-985, Zrf: 54.

¹¹⁷ TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Devre: IX, Sicil No: 1864, Defter: 4-985, Zrf: 54.

¹¹⁸ BCA, 30-11-1-0 / 193-22-14.

¹¹⁹ BCA, 30-11-1-0 / 211-4-6.

¹²⁰ Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi IX. Dönem**, C. 7, s. 1001.

¹²¹ TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Devre: X, Sicil No: 2159; 389.

Haşim Tarı, 1913'te Sinop Gerze'de doğmuştur. Babası Mehmet Bey annesi ise Esmâ Hanım'dır. İlk ve orta tahsilini tamamladıktan sonra ticarete yönelmiştir. 1928'den itibaren manifaturacılık ve yaprak tütün ticaretiyle uğraşmıştır. Bir müddet sonra mobiloil adı verilen motor yağı bayiliğini almıştır. Yabancı dil bilmemektedir¹²²

Haşim Bey'in 1950 seçimleri esnasında CHP Sinop İl Başkanı olduğu görülmektedir. Özellikle Sinop'taki milletvekili aday adaylarının belirlenmesi noktasında mühim rol oynamıştır¹²³. 1941-1950 yılları arasında Sinop İl Meclisinde daimi azalık, 1954-1957 yılları arasında Sinop milletvekilliği yapmıştır¹²⁴. Haşim Bey, 11 Kasım 1984'te 71 yaşındayken hayatını kaybetmiştir¹²⁵.

2.8. Şerafettin Ayhan (1917-1975)

Şerafettin Bey, X. Dönem CHP Sinop milletvekilidir. Kendisi öğretmen kökenli olup Fransızca bilmekteydi¹²⁶.

Şerafettin Bey, Bekir Bey ile Adile Hanımın oğlu olarak 1917'de Sinop'ta dünyaya gelmiştir. Bir sene Sinop'ta maliye müfettişliği yapmıştır. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinde matematik eğitimi almıştır. Eğitimini tamamladıktan sonra askeri okullarda dersler vermeye başlamıştır. 1941 yılında girdiği meslek hayatına milletvekili intihap edilene kadar devam etmiştir. 13 yıl eğitimci olarak hizmet verdikten sonra, 2 Mayıs 1954'te Sinop milletvekili olarak meclise katılmıştır. Kendisinin milletvekili olmadan önce aldığı son maaş 60 liradır¹²⁷. Şerafettin Bey, milletvekilliğinin sona ermesiyle mesleğini icra etmeye devam etmiştir. Kara Harp Okulu'nda ve farklı eğitim kurumlarında matematik dersleri vermiştir. 1970'te emekli olmuş ve 27 Ocak 1975'te hayatını kaybetmiştir¹²⁸.

2.9. Vehbi Dayıbaşı (1891-1964)

¹²² TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Devre: X, Sicil No: 2159; 389.

¹²³ BCA, 490-1-0-0 / 377-1592-2.

¹²⁴ TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Devre: X, Sicil No: 2159; 389.

¹²⁵ Kâzım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi X. Dönem (1954-1957)*, C. 2, TBMM Yayınları, s. 806.

¹²⁶ TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Devre: X, Sicil No: 2157.

¹²⁷ TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Devre: X, Sicil No: 2157.

¹²⁸ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi X. Dönem*, C. 2 s. 802.

Mehmet Vehbi Dayıbaşı, TBMM’de X. Dönem CHP Sinop milletvekilliği yapmıştır. Kendisi ortaokul mezunu olup yabancı dil bilmemektedir. Yalnızca bir dönem milletvekilliğinde bulunmuştur¹²⁹.

Vehbi Bey, 1891’de Sinop Boyabat’ta doğmuştur. Baba adı Ahmet anne adı ise Ayşe’dir. Kendisi rüştiye eğitimi almış ve beş sene hususi tahsil edinmiştir. Vehbi Dayıbaşı, 4 yıl ilçe belediye meclisinde idare azası, altı sene belediye azalığı, iki sene Boyabat Belediye Başkanlığı yapmıştır. Akabinde Sinop İl Meclisine girmiştir. 4 yıl boyunca burada görev almış ve altı yıl CHP Sinop Halkevi Başkanlığını yürütmüştür. Müteakiben Boyabat İlçe CHP Başkanı olmuştur. Vehbi Bey, bunların dışında ticaret ve ziraat ile ilgilenmiştir¹³⁰.

Vehbi Dayıbaşı, CHP Boyabat İlçe Başkanı iken 1950 yılında milletvekilliği aday adaylığı başvurusunda bulunmuştur. Kendisinin adaylığı CHP Bölge Müfettişliği tarafından aşağıdaki gibi değerlendirilmiştir.

Bundan başka halkça tutulmayan, sevilmeyen ve evvelce halka topraklı, tağlı mağşuş ekmek yedirmiş olduğundan altı ay hapse mahkûm edilip hükmü infaz edilmiş ve maalesef halen Boyabat İlçe Başkanımız bulunan Vehbi Dayıbaşı’nın adaylık için müracaat etmiş olması da bu ilçedeki tehlikeli durumu bir kat daha artırmış bulunuyordu¹³¹.

Dayıbaşı, 1950 yılındaki genel seçimlerinde aday olarak gösterilmemiştir. 2 Mayıs 1954’de yapılan seçimlerde ise Sinop milletvekili olmuştur. 1943 yılında altı aylık bir ceza almasından dolayı seçimi hakkında şikâyet görülmüştür¹³². Ancak hükmün infazından dolayı kendisi X. Dönem Sinop milletvekili olarak TBMM’ye girebilmiştir. Vehbi Bey, 18 Haziran 1964’te, 73 yaşındayken vefat etmiştir¹³³.

2.10. Hamdi Özkan (1911-1981)

Hamdi Özkan, 1911’de Sinop Ayancık’ta dünyaya gelmiştir. Baba adı Hüseyin anne adı Ayşe’dir. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi mezunu olup Teknik Ziraat Mühassısıdır. Milletvekilliği yalnızca XI. Dönem ile sınırlı kalmıştır¹³⁴.

¹²⁹ TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Devre: X, Sicil No: 2158.

¹³⁰ BCA, 490-1-0-0 / 320-1318-1.

¹³¹ BCA, 490-1-0-0 / 377-1592-2.

¹³² TBMM Seçim Mazbatası, Devre: X, Sicil No: 2158.

¹³³ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi X. Dönem*, C.2, s. 803.

¹³⁴ TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Devre: XI, Sicil No: 2453.

Hamdi Bey, ilk eğitimini doğduğu yer olan Ayancık'ta almıştır. Daha sonra İstanbul'a giderek lise eğitimini tamamlamış ve Ankara'da Ziraat Fakültesi'ne girmiştir. 1938 yılında buradaki eğitimini tamamlamıştır¹³⁵. Daha sonra 13 ay süreyle İzmir'de askerlik görevini yapmıştır. Vatani görevini tamamladıktan sonra Ankara Merkez Enstitüsünde altı sene çalışmıştır. Ankara Teknik Teşkilatında Mücadele ve Umumi Ziraat Mütahassısı olarak görev yapmıştır. Yedek subay okullarında ziraat dersleri okutmuştur. Yüksek Ziraat Mühendisleri Birliği İdare Heyeti'nde yer almıştır. Aynı zamanda üç yıl bu birliğin genel sekreteri olmuştur¹³⁶.

Hamdi Bey'in eşi Emine Mediha Hanım'dır. Mediha Hanım 1911 yılında İstanbul'da doğmuştur. Kayıtlara göre Hamdi Bey ile Mediha Hanım'ın çocukları yoktur. Ayrıca Hamdi Bey'in anne ve babası 1954'den önce vefat etmişlerdir¹³⁷.

Hamdi Özkan, 1950 seçimlerinde Sinop milletvekili aday adaylığı için CHP'ye başvuru yapmıştır. Fakat Halk Partisi seçim yoklama kurulunun yaptığı oylama sonucunda kontenjana giremediğini için liste dışı kalmıştır. Hamdi Özkan bunun üzerine desteklerini gördüğü Sinop halkına 10 Nisan 1950'de bir beyanname ile teşekkürlerini sunmuştur. Beyannameye aynen yer verilecektir.

Sayın Hemşerilerim;

1950 Seçimlerinde Millet Vekili olacak memleket çocukları arasında yer alarak sizlere ve memlekete faydalı olmayı düşünmüş ve zaman zaman aranızda bulunarak sizlerden aldığım gayret ve cesaretle bu gayenin tahakkuku yolunda çalışmışım.

Fakat bu defa yapılan yoklamada umulan sonucu alamadım. Bundan dolayı asla üzülmeyeceksiniz ve 14 Mayıs seçimi için mensubiyetle iftihar ettiğim Cumhuriyet Halk Partisinin kazanması yolunda sarf edeceğiniz mesaide hiçbir zaman zaafa düşmeden ve CHP listesinde ben varmışım gibi bütün gayret ve kuvvetinizle Partimizin kazanması için geceli gündüzlü çalışacaksınız. Ben bu güzel ve isabetli hareketinizi iştmiş olmakla ancak sevinir ve sizin de bana karşı olan sevginizin samimiliğine ve devamına bir kat daha inanmış olurum.

Üzülmeden çalışın. Hepinize sonsuz saygı ve selamlarımı sunarım.

¹³⁵ **TBMM Tercüme-i Hal Varakası**, Devre: XI, Sicil No: 2453

¹³⁶ **BCA**, 490-1-0-0 / 320-1318-1.

¹³⁷ **BCA**, 10-9-0-0 / 270-825-4.

Kalbi her zaman sizinle beraber olan hemşeriniz Hamdi Özkan¹³⁸.

Hamdi Özkan'ın Sinop halkından gördüğü destek arşiv belgelerine de yansımıştır. Kendisinin milletvekili olarak gösterilmesi için parti merkezine birçok dilekçe yazılmıştır. Örneğin Ayancık Esnafları Derneği gönderdikleri dilekçede, partilerine daha sıkı bağlanmanın şartı olarak Hamdi Özkan'ın aday gösterilmesini istemişlerdir. CHP Genel Merkezine gönderilen bir başka telgrafta *“ilçemizde partimizin oy alabilmesi Hamdi Özkan'ın milletvekili adayı gösterilmesine bağlıdır”* yazılmıştır¹³⁹.

Hamdi Özkan, 1957 seçimlerine Demokrat Parti'nin Sinop milletvekili adayı olarak katılmıştır. Bu seçimlerde 31.678 oy alarak Sinop milletvekili seçilmiştir¹⁴⁰. Böylece XI. Dönemde TBMM'ye girmiştir. Ancak iki buçuk yıl sonra gerçekleşen 27 Mayıs askeri müdahalesi neticesinde tutuklanarak Yassıada'da yargılanmıştır.

Hamdi Özkan, anayasayı ihlal ve yasaya aykırı servet edinmek ile suçlanmıştır. Savunmasına, yaklaşık iki buçuk yıl süren milletvekilliği döneminde herhangi bir diktaya gidiş görmediğini ifade ederek başlamıştır. Ayrıca Tahkikat Komisyonunun müzakerelerine iştirak ettiğini kabul edip, komisyonun almış olduğu kararların anayasaya uygunluğunu vicdani olarak mütalaa ettikten sonra onayladığını söylemiştir. Komisyon faaliyetlerinin anayasaya aykırılığına hukukçuların karar vermesi gerektiğini bildirerek, kendisinin ziraat uzmanı olduğunu ve sorumlu olamayacağını iddia etmiştir. Tahkikat Komisyonuna salahiyyet tanıyan 7468 sayılı kanunun kabul edilmesinin akabinde yaşanan olayların önlenmesi için meclis içerisinde ve dışarısında sağduyu ile hareket ettiğini söyleyerek savunmasını tamamlamıştır.¹⁴¹ Hamdi Özkan, anayasayı ihlal davası sonucunda dört yıl iki ay hapis cezasıyla cezalandırılmış ve kamu hizmeti vermekten memnu edilmiştir¹⁴².

Hamdi Özkan, anayasayı ihlal davası haricinde gayr-i meşru iktisap isnadıyla yargılanmıştır. Dava sürecinde kendisi ve yakınlarına ait tüm menkul ve gayrimenkuller bilirkişi marifetiyle tetkik edilmiştir. 17 Mayıs 1961 yılında Yüksek Adalet Divanı

¹³⁸ BCA, 490-1-0-0 / 320-1318-1.

¹³⁹ BCA, 490-1-0-0 / 320-1318-1.

¹⁴⁰ TBMM Seçim Mazbatası, Devre: XI, Sicil No: 2453.

¹⁴¹ BCA, 10-9-0-0 / 55-162-6.

¹⁴² BCA, 10-9-0-0 / 105-330-1.

nezdinde bir dilekçe yazarak tarafına isnat edilen suçlardan müsterih olduğunu beyan etmiştir¹⁴³.

Hamdi Özkan, 1981’de 70 yaşındayken hayatını kaybetmiştir. *Ankara’nın Zirai Bünyesi* adlı eser kendisine aittir¹⁴⁴.

2.11. Mahmut Pınar (1910-1969)

Mahmut Pınar, 1910 senesinde Sinop Boyabat’ta dünyaya gelmiştir. Baba adı Mehmet anne adı Fatma’dır. İlköğrenimini memleketinde tamamladıktan sonra İstanbul’a gelmiştir. Eğitimine burada devam eden Mahmut Bey, 1938’de İstanbul Üniversitesinde mimarlık bölümünü bitirmiştir. Bir yıl sonra yedek subay olarak askere gitmiştir. Birinci askerlik görevini 1941’de tamamlamıştır. 1945’de ikinci defa askere giderek 18 ay askerlik yapmıştır. Askerlik görevini topçu subay olarak ifa etmiştir¹⁴⁵.

Mahmut Pınar’ın üçü kız biri erkek olmak üzere dört çocuğu vardır. Kızı Leyla Pınar, 1948’de, oğlu Mehmet Pınar, 1949’da, Füsün Pınar 1954’de, Figen Pınar ise 1956’da dünyaya gelmiştir¹⁴⁶.

Mahmut Pınar, kayıtlara göre 12 Mart 1942 tarihinden 10 Eylül 1943’e kadar CHP Genel Sekreterliği emrinde çalışmıştır. 111.728 lira keşif bedeli kendisine verilmek üzere Samsun’daki Halkevinin inşasında kontrol mimari olarak görev yapmıştır. Akabinde tekrar Ankara’ya gelen Mahmut Pınar tüm Halkevlerinin Kontrol Mimarlığına tayin edilmiştir. 10 Eylül 1943 tarihinden 30 Eylül 1946’ya kadar gezici kontrol mimarlığını üstlenmiştir. Aynı zamanda Halkevlerinin planlarının çıkartılmasında hizmet vermiştir. CHP bünyesindeki işinden tensikat nedeniyle ayrılmak zorunda kalmıştır¹⁴⁷. Mahmut Pınar partideki işinden ayrıldıktan sonra CHP Yardım Sandığındaki alacağı olan faizi 22 lira 32 kuruş olarak tahsil etmiştir¹⁴⁸.

Mahmut Pınar, 05 Ekim 1951 tarihinden 9 Ocak 1953’e kadar Toprak Mahsulleri Ofisine bağlı Sinop Soğuk Hava Deposu Kontrol Şefliğinde çalışmıştır. 1953 Mayısıyla Nisan 1954 arasında Et ve Balık Kurumunda görev yapmıştır. Temmuz 1955’te ise Orman

¹⁴³ BCA, 10-9-0-0 / 270-825-4.

¹⁴⁴ Zühtü Arslan, **Türk Parlamento Tarihi XI. Dönem**, C. III, TBMM Yayınları, No: 156.

¹⁴⁵ TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Devre: XI, Sicil No: 2454.

¹⁴⁶ BCA, 10-9-0-0 / 251-771-2.

¹⁴⁷ BCA, 490-1-0-0 / 392-1662-3.

¹⁴⁸ BCA, 490-1-0-0 / 88-336-3.

Genel Müdürlüğü Kastamonu İşletmesinde mimar olarak vazifelendirilmiştir. Bu görevini Eylül 1955'e kadar sürdürmüştür¹⁴⁹.

Mahmut Pınar, DP Boyabat Teşkilatının kurucuları arasındadır. CHP'ye ait seçim raporlarında ise DP Boyabat İlçe Başkanı olarak mezkûrdur. 14 Mayıs 1950 seçimlerine, Demokrat Parti Sinop adayı olarak katılmıştır¹⁵⁰. CHP bu seçimlerde tam liste kazandığı için meclise girememiştir. 1957'de yapılan seçimler neticesinde DP Sinop milletvekili intihap edilmiştir. Kullanılan 84.347 reyden 31.616'sını almıştır. Seçimi hakkında herhangi bir itiraz veya şikâyet görülmemiştir¹⁵¹.

Mahmut Pınar, 27 Mayıs'tan sonra tutuklanarak anayasayı ihlal ve gayri meşru iktisap davaları çerçevesinde yargılanmıştır. Mahkemedeki savunmasında, diktaya gidiş olarak görülen kanunlara rey vermediğini söylemiştir. Ayrıca Tahkikat Komisyonunun kuruluş ve komisyona salahiyyet tanıyan kanunların çıkarılması esnasındaki müzakerelere katılmadığını bildirmiştir. Anayasayı tağyir davasındaki savunmasının bir kısmı aşağıda verilmiştir.

Bendeniz, 957 senesi seçimlerinde mebus oldum. Siyasi tansiyonun yüksek olduğu bir devreye rastlayan mebusluğum henüz parlamento havasına intibak edememişken 27 Mayıs İnkılabıyla son buldu. Hadiseyi müteakip evimden alınarak 15 aydır burada bulunuyorum. Şimdi de vatana ihanet suçunun fer'i faili ithamı altında huzurunuzdayım¹⁵².

Mahmut Pınar hakkında gayrimeşru iktisap davası da açılmıştır. Dava sürecinde kendisinin tüm mallarına tedbir konulmuştur. Yine tüm taşınır ve taşınmaz varlıkları incelenmiştir. Kayseri Cezaevinde tutuklu iken bu davadan beraat etmiş ve mal varlığı üzerindeki ihtiyat kaldırılmıştır¹⁵³.

¹⁴⁹ BCA, 10-9-0-0 / 251-771-2.

¹⁵⁰ BCA, 490-1-0-0 / 377-1592-2.

¹⁵¹ TBMM Seçim Mazbatası, Devre: XI, Sicil No: 2454.

¹⁵² BCA, 10-9-0-0 / 55-162-5.

¹⁵³ BCA, 10-9-0-0 / 251-771-2.

Mahmut Pinar, anayasayı ihlal davası neticesinde dört yıl iki ay ağır hapis cezasına çarptırılmış ve kamu hizmeti vermesi yasaklanmıştır¹⁵⁴. Yalnız bir dönem milletvekilliği yapan Mahmut Pinar, 12 Kasım 1969'da Ankara'da vefat etmiştir¹⁵⁵.

2.12. Muharrem Tansel (1913-1985)

Muharrem Tansel, 1913'te Sinop merkeze bağlı Mertoğlu Köyünde doğmuştur. Muharrem Bey'in babası Cemal Bey, annesi Sıdika Hanım'dır. İlk eğitimini Sinop'ta aldıktan sonra İstanbul'a gitmiştir. İstanbul Üniversitesi Mimarlık Fakültesinde üniversite tahsilini tamamlamıştır. Mezun olduktan sonra askere gitmiş ve askerlik görevini istihkâm teğmeni olarak yerine getirmiştir. Memuriyete Devlet Demiryolları hizmetinde çalışarak başlamıştır. Muharrem Tansel, 1944 yılında İstanbul'da müteahhitlik yapmaya başlamış ve bu arada İstanbul İl Meclisinde aza olmuştur. 1957 yılında XI. Dönem DP Sinop milletvekili seçilmiştir¹⁵⁶.

Muharrem Tansel, 27 Mayıs'tan sonra tutuklanarak Yassıada'da yargılanmıştır. Tansel hakkında anayasayı ihlal ve gayrimeşru servet elde etmek suçlarından iki ayrı dava açılmıştır. Kendisinin avukatı ise Hamdi Üge olmuştur. Hamdi Bey, müvekkilinin Tahkikat Komisyonunun kurulmasına karar verilen tarihte meclis müzakerelerine iştirak etmediğini iddia etmiştir. Tansel, mahkemedeki savunmasına aşağıdaki sözlerle başlamıştır.

957 yılında memleketim olan Sinop'tan milletvekili seçildim. Çok kısa olan iki buçuk senelik teşri hayatımda; dikta yolunda bir gidişi görmedim ve hissetmedim. Çıkarılan kanunların, zuhur eden müessif olayların dikta gayesine müteveccih bulunduğu kanaatinde değilim¹⁵⁷.

Muharrem Tansel'in yargılandığı diğer bir dava gayrimeşru iktisap davası olmuştur. Bu davada kendisi ve yakınlarının tüm mal varlıkları araştırılmış ve bunların hangi yolla edinildiği tespit edilmiştir¹⁵⁸. Tansel, anayasayı ihlal etme isnadından dört yıl iki ay ağır

¹⁵⁴ BCA, 10-9-0-0 / 105-330-1.

¹⁵⁵ Arslan, *Türk Parlamento Tarihi XI. Dönem*, C. III, s. 858.

¹⁵⁶ TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Devre: XI, Sicil No: 2455.

¹⁵⁷ BCA, 10-9-0-0 / 55-162-4.

¹⁵⁸ BCA, 10-9-0-0 / 263-806-1.

hapis cezası almış ve ebediyen kamu hizmeti vermekten memnu tutulmuştur¹⁵⁹. 10 Ekim 1985'te 72 yaşındayken hayata gözlerini yummuştur¹⁶⁰.

2.13. Nusret Kuruoğlu (1920-1977)

Nusret Kuruoğlu, 1920'de Sinop Gerze'de doğmuştur. Asıl ismi Ali Nusret Kuruoğlu'dur. Babası Nail Bey, annesi ise Hatice Hanım'dır. Nusret Bey'in iki kardeşi vardır. Bir ablası ve bir ağabeyi olup ailenin en küçük çocuğu kendisidir. Zekiye Hanımla gerçekleştirdiği evliliğinden dört çocuğu dünyaya gelmiştir. Çocuklarının isimleri sırasıyla Ayşe, Emel, Müjgân ve Zeynep'tir¹⁶¹.

Nusret Kuruoğlu, temel eğitimini Sinop'ta tamamlamıştır. Daha sonra açık liseden orta öğrenimini tahsil etmiştir. Akabinde Ankara Üniversitesinde Hukuk Fakültesine girmiş ve eğitimine burada devam etmiştir. Kendisi sırasıyla Gerze Belediyesinde, Ziraat Bankasında ve Garanti Bankasında çalışmıştır. Sicil dosyasında askerliğini piyade teğmen olarak yaptığı yazılıdır. Memuriyetinden sonra Güneş Matbaacılık bünyesinde çalışmaya başlamış ve Zafer Gazetesinde Muhasebe Müdürlüğü ve Genel Müdürlük yapmıştır. 1957 yılında Sinop milletvekili seçilen Nusret Bey, 14 Ocak 1977'de hayatını kaybetmiştir. Bir müddet Paris'te bulunmuş olan Nusret Bey, Fransızca bilmekteydi¹⁶².

Nusret Kuruoğlu'nun ihtisas alanı matbaa ve bankacılık üzerine olmuştur. Milletvekilliği XI. Dönem DP Sinop milletvekilliğiyle ile sınırlı kalmıştır¹⁶³. Nusret Bey, 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinden sonra Yassıada'da yargılanmıştır. Gayrimeşru servet iktisabı davası çerçevesinde kendisi ve ailesine ait tüm mal varlıkları ile bunların edinme şekilleri incelenerek hakkında kapsamlı bir soruşturma yürütülmüştür¹⁶⁴. Anayasayı ihlal suçundan dört yıl iki ay ağır hapis cezasına çarptırılmıştır¹⁶⁵.

2.14. Ömer Özen (1919-1998)

Ömer Özen, 1919'da Amasya'ya bağlı Merzifon'da dünyaya gelmiştir. Ömer Özen'in babası Hüseyin Bey, annesi ise Sündüs Hanım'dır. 1953 yılında Dr. Semiha Hanım ile

¹⁵⁹ BCA, 10-9-0-0 / 105-330-1.

¹⁶⁰ Arslan, *Türk Parlamento Tarihi XI. Dönem*, C. III, s. 868.

¹⁶¹ BCA, 10-9-0-0 / 278-849-2.

¹⁶² Arslan, *Türk Parlamento Tarihi XI. Dönem*, C. III, s. 861.

¹⁶³ TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Devre: XI, Sicil No: 2451.

¹⁶⁴ BCA, 10-9-0-0 / 278-849-2.

¹⁶⁵ BCA, 10-9-0-0 / 105-330-1.

evlenmiştir. Ömer Bey ile Semiha Hanımın 1954 yılında bir çocuğu dünyaya gelmiştir. Çocuklarının ismi Haluk Özen'dir¹⁶⁶.

Ömer Özen, temel eğitimini Merzifon'da almıştır. Lise eğitimi için Sivas'a gitmiş, tahsilini tamamladıktan sonra 1938'de İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesinde eğitimini sürdürmüştür. 4 yıl süren üniversite eğitimini 1942'de itmam ederek askerlik görevini yapmak için aynı yıl askere gitmiştir. İkinci Dünya Savaşının devam ettiği esnada askere alınarak 1942-1945 yılları arasında Çanakkale, İstanbul ve Çorlu Uçaksavar Taburlarında üç sene görev yapmıştır. Topçu teğmen olarak askerliğini tamamladıktan sonra kendi mesleğiyle uğraşmıştır. Önce Ankara 6. Orman Grubunda akabinde Ayancık Orman İşletmesinde vazife görmüştür. Ömer Bey'in bir süre Amerika'da bulunduğu sicil dosyasından anlaşılmaktadır. Burada mesleğiyle alakalı eğitimler alarak uzmanlaşmış ve Türkiye'ye dönmüştür. Ülkesine döndükten sonra Orman Genel Müdürlüğü bünyesinde bir süre daha çalışan Ömer Bey, 1957 seçimlerinde DP Sinop milletvekili olarak meclise girmiştir¹⁶⁷.

Ömer Özen'in Orman Genel Müdürlüğünü temsilen çok defa yurtdışında bulunduğu görülmektedir. Bu meyanda İsviçre, İtalya, Fransa ve Finlandiya'da yapılmış olan ormancılık toplantılara katılmıştır. Milletvekili olduktan sonra da ormancılıkla alakalı uluslararası gelişmeleri takip etmiştir. Örneğin 1959 senesinde Avusturya Ormancılar Cemiyetinin davetlisi ve Türkiye Ormancılar Cemiyetinin Temsilcisi olarak bir ay süreyle Avusturya'da bulunmuştur. Ömer Bey'in bu seyahatine eşi Semiha Hanım da katılmıştır¹⁶⁸.

Ömer Özen, 27 Mayıs askeri müdahalesinin ardından tutuklanarak cezaevine gönderilmiştir. Anayasayı ihlal ve gayrimeşru servet davaları çerçevesinde yargılanmıştır. Bu davalarda savunma veren Ömer Bey, Tahkikat Komisyonuna yasal hak tanıyan 7468 sayılı kanun müzakerelerine kendisinin katılmadığını ifade etmiş, aynı zamanda maddi menfaatlerle alakasının bulunmadığı bildirerek beraatını istemiştir¹⁶⁹. Gayrimeşru servet davasında Ömer Özer'in tüm varlıkları ile ailesine ait bilumum iktisap

¹⁶⁶ BCA, 10-9-0-0 / 243-748-3.

¹⁶⁷ TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Devre: XI, Sicil No: 2452

¹⁶⁸ BCA, 10-9-0-0 / 55-163-1.

¹⁶⁹ BCA, 10-9-0-0 / 55-163-1.

incelemeye tabi tutulmuştur. Fakat bu davadan beraat etmiştir¹⁷⁰. Anayasayı ihlal davası sonucunda ise dört yıl iki ay ağır hapse mahkûm edilmiştir¹⁷¹.

Ömer Özen, cezaevinden çıktıktan sonra tekrar Orman Genel Müdürlüğüne tayin edilmiştir. 22 Şubat 1998’de hayatını kaybetmiştir¹⁷².

2.15. 1950-1960 Yılları Arasında Milletvekilliği Yapan Sinop Mebuslarının Profilleri

Demokrat Parti Döneminde (1950-1960) üç genel seçim gerçekleştirilmiştir. 10 yıllık periyotta toplam 14 Sinop milletvekili görev yapmıştır. Sinop milletvekillerinin yaş ortalamaları 1950’den 1960’a doğru gidildikçe sürekli azalmıştır. IX. Dönem Sinop milletvekillerinin yaş durumlarına bakıldığı zaman ortalamanın 48 olduğu görülmektedir. Bu dönemdeki milletvekili sayısı altıdır. IX. Dönemde en yaşlı Sinop sayılavı 1892’de doğan ve milletvekili seçildiğinde 58 yaşında bulunan Ali Şükrü Şavlı olmuştur. En genç Sinop milletvekili ise 1912 doğumlu olan ve 38 yaşında mebus seçilen Ali Server Somuncuoğlu’dur.

Tablo 15: IX. Dönem Sinop Mebuslarının Yaş Çizelgesi

MİLLETVEKİLLERİ	DOĞUM TARİHLERİ	1950’DEKİ YAŞLARI
Ahmet Muhtar Acar	1901	49
Ali Server Somuncuoğlu	1912	38
Ali Şükrü Şavlı	1892	58
Cevdet Kerim İncedayı	1893	57
Muhit Tümerkan	1906	44
Nuri Sertoğlu	1903	47

Kaynak: TBMM Tercüme-i Hal Varakaları, Sicil No: 340; 1864; 1865; 1866; 1867; 1937.

1954 genel seçimlerinden sonra oluşan X. Dönem TBMM’deki Sinop milletvekillerinin yaş ortalaması 47’dir. En yaşlı üyenin 63 yaşındaki Vehbi Dayıbaş olduğu anlaşılmaktadır. X. Dönemdeki en genç Sinop milletvekili ise mebus seçildiğinde 37 yaşında olan Şerafettin Ayhan’dır. 1954 seçimlerinden sonra meclise katılan Sinop

¹⁷⁰ BCA, 10-0-0-0 / 243-748-3.

¹⁷¹ BCA, 10-9-0-0 / 105-330-1.

¹⁷² Arslan, **Türk Parlamento Tarihi XI. Dönem**, C. III, s. 864.

mebuslarının doğum tarihleri ve X. Yasama yılındaki yaşları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 16: X. Dönem Sinop Mebuslarının Yaş Çizelgesi

MİLLETVEKİLLERİ	DOĞUM TARİHLERİ	1954'DEKİ YAŞLARI
Ali Server Somuncuoğlu	1912	42
Haşim Tarı	1913	41
Muhit Tümerkan	1906	48
Nuri Sertoğlu	1903	51
Şerafettin Ayhan	1917	37
Vehbi Dayıbaş	1891	63

Kaynak: TBMM Tercüme-i Hal Varakaları, Sicil No: 1864; 1865; 1867; 2157; 2158; 2159.

XI. Dönemdeki Sinop milletvekillerinin yaş ortalaması 42'dir. En yaşlı milletvekili, mebus seçildiğinde 47 yaşında bulunan Mahmut Pınar'dır. Bu devrenin en genç mebusu ise milletvekili intihap edildiğinde 37 yaşında bulunan Nusret Kuruoğlu'dur.

Tablo 17: XI. Dönem Sinop Mebuslarının Yaş Çizelgesi

MİLLETVEKİLLERİ	DOĞUM TARİHLERİ	1957'DEKİ YAŞLARI
Ali Server Somuncuoğlu	1912	45
Hamdi Özkan	1911	46
Mahmut Pınar	1910	47
Muharrem Tansel	1913	44
Nusret Kuruoğlu	1920	37
Ömer Özen	1919	38

Kaynak: TBMM Tercüme-i Hal Varakaları, Sicil No: 1865; 2451; 2452; 2453; 2454; 2455.

1950-1960 yılları arasında milletvekilliği yapan Sinop mebuslarının çoğunluğu yüksek derecede tahsil almıştır. Milletvekillerinden ikisi doktor, ikisi avukat, biri ziraat mühendisi, biri inşaat mühendisi ve ikisi öğretmendir. Bir tane asker kökenli milletvekili vardır. İki milletvekili ortaokul mezunu olup bir tanesi lise mezunudur. Bir milletvekili ziraat ve bir diğeri de orman mütehassısıdır. Sinop sayıtlavlarının çeşitli mesleklerde uzman olduğı görölmektedir. Oldukça geniş bir mesleki yelpazeye sahip olan Sinop mebuslarının, meclis içerisindeki faaliyetlerinde mesleki durumları da belirleyici

olmuştur. Alt kısımdaki tabloda dokuz, on ve on birinci dönem Sinop milletvekillerinin eğitim durumları, tahsil yaptıkları okullar ve bildikleri yabancı diller verilmiştir.

Tablo 18: Sinop Milletvekillerinin (1950-1960) Eğitim Durumları

MİLLETVEKİLİ	TAHSİL DURUMU	BİTİRDİĞİ SON OKUL VE BÖLÜM	YABANCI DİL
Ahmet Muhtar Acar	Üniversite	Ankara Üniversitesi Hukuk	İngilizce
Ali Server Somuncuoğlu	Üniversite	İstanbul Üniversitesi Hukuk	Fransızca-İngilizce
Ali Şükrü Şavlı	Üniversite	İstanbul Üniversitesi Tıp	Almanca- Fransızca-İngilizce
Cevdet Kerim İncedayı	Askeri Mektep	İstanbul Harp Okulu ve Harp Akademisi	Fransızca
Muhit Tümerkan	Üniversite	İstanbul Üniversitesi Tıp	Fransızca- İngilizce- İtalyanca
Nuri Sertoğlu	Üniversite	Ankara Üniversitesi Öğretmenlik	Almanca
Haşim Tarı	Ortaokul	-	-
Şerafettin Ayhan	Üniversite	İstanbul Üniversitesi Matematik	Fransızca
Vehbi Dayıbaş	Ortaokul	-	-

Hamdi Özkan	Üniversite	Ankara Üniversitesi Ziraat Enstitüsü	Almanca
Mahmut Pınar	Üniversite	İstanbul Üniversitesi Mimarlık	Almanca-Fransızca
Muharrem Tansel	Üniversite	İstanbul Üniversitesi İnşaat Mühendisliği	İngilizce-Fransızca
Nusret Kuruoğlu	Lise	-	Fransızca
Ömer Özen	Üniversite	İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi	İngilizce

Kaynak: TBMM Tercüme-i Hal Varakaları, Sicil No: 340; 1864; 1865; 1866; 1867; 1937; 2157; 2158; 2159; 2451; 2452; 2453; 2454; 2455.

Bahsi geçen dönemde milletvekilliği yapmış bulunan Sinop mebusları, dönemlerinin entelektüel sayılabilecek kimseleridir. Muhtelif mesleklerde uzmanlaşan mebusların, uğraş alanları da meclis içerisindeki faaliyetlerine yansımıştır. Dikkat çeken bir hususta çoğu mebusun Fransızca bilmesidir.

Sinop milletvekillerinin biyografilerini ortaya koyduktan sonra meclis içerisindeki çalışmalarını incelemek suretiyle iktidar-muhalefet ilişkilerine etkileri ele alınacaktır.

BÖLÜM III: SİNOP MİLLETVEKİLLERİNİN TBMM'DEKİ FAALİYETLERİ VE İKTİDAR-MUHALEFET İLİŞKİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

3.1. IX. Dönem TBMM'de İktidar-Muhalefet İlişkileri

Sinop mebuslarının meclis içerisindeki faaliyetlerine göre muhalefet anlayışlarıyla alakalı bazı çıkarımlar yapmak mümkündür. Yapılacak olan değerlendirmedeki ilk ölçüt, IX. Dönem Sinop sayımlarının iktidarın el değıştirdiğı bir dönemde görev yapmış olmaları olacaktır. Milletvekilleri her ne kadar bir bölgeden seçilerek meclise katılmış olsa da temsil ettikleri tüm Türkiye Milleti'dir. Bu değerlendirmedeki ikinci ölçüttür. IX. Dönem Sinop mebuslarının meclis içerisindeki faaliyetlerinde öne çıkan ilk unsur inkılapçı tavrıdır. Meclis müzakerelerine yansıyan bu duruma göre, cumhuriyet ve inkılaplar söz konusu olduğunda parti ayrımları bir kenara bırakılmıştır. İkinci unsur ise iktidarı denetleme görevinin, salt bir muhalefet tavrıyla değil realist bir özellikle yerine getirilmesidir. Bir başka unsur ise yapıcı bir anlayışın benimsenmiş olmasıdır.

Sinop mebuslarının muhalefet anlayışlarını ortaya koymak için başvuru olan meclis tutanaklarında önemli doneler elde edilmiştir. Örneğin, 28 Şubat 1952'de CHP Grubu adına söz alan Sinop milletvekili Nuri Sertoğlu, iktidar-muhalefet ilişkisinde takip edilecek yöntemin esaslarını belirlemiştir. Bu sebepten beyanatının bir kısmı aynen verilecektir:

Tenevvüü nispetinden uzayacak bir konuşmadan mümkün olduğu kadar uzak kalarak tenkitlerimizi, daha ziyade zaruri gördüğümüz birkaç nokta üzerinde ve temennilerimizi de sadece yapıcı ve yardımcı bir zihniyet içinde belirterek, zaman ölçüsüne sadık kalacağım¹⁷³.

Nuri Bey'in bu konuşması Sinop özelinde iktidar ana muhalefet ilişkilerinin nüvesini oluşturmaktadır. Çünkü eleştirilerin zorunlu kalındığı takdirde yapılacağı vurgulanırken, tenkitlerin yıpratıcı değil yapıcı olacağına dikkat çekilmiştir. Gerçekten de bu yapıcı anlayış meclis müzakerelerinde kendisini göstermiştir.

Sinop mebuslarının muhalefet telakkileriyle alakalı önemli bir örnekte, Bulgaristan'dan gelecek olan Türk göçmenlerin meseleleri müzakere edilirken görülmüştür. Sinop

¹⁷³ TBMMTD, Devre: IX, C. 13, İN: 50, s. 1100.

mebusu Server Somuncuoğlu, bu görüşmeler esnasında söz alarak, mecliste büyük alkış toplayan bir konuşma yapmıştır. Server Bey'in bu konuda verdiği beyanat, iktidar muhalefet ilişkileri bakımından büyük önem arz etmektedir. Çünkü partilerin programları, alt yapıları veya benimsedikleri değerler her ne kadar farklılık gösterse de söz konusu Türkiye ve Türk milleti olduğunda partiler üstü bir anlayış ortaya konulmuştur. Server Bey'e ait bu konuşmanın tamamına alt kısımda yer verilmiştir.

İç politikada iktidar ve muhalefet karşı karşıya, inandığımız davalarda iktidar ve muhalefet karşı karşıya davalarda bütün gayretimizle çarpışır, metotları beğenmez, tenkitlerimizi yapabiliriz. Günün birinde karşımızda Türk milletine uzanmış bir el değil, uzanmış bir dil görürsek bütün bunların hepsi susar ve tek bir kütle oluruz arkadaşlar. Dost düşman, içerde ve dışarda herkese söylemek zorundayız ki, hükümeti hangi parti kurarsa kursun, hükümet hangi partiden çıkarsa çıksın, ana davalarda, inkılapların muhafazasında, müdafaasında ve dış meselelere temas eden bütün hadiselerde Türk hükümetine muhalif olarak da, muvafık olarak da yardım etmek hepimizin borcudur. Onu bu yollarda engelleyen, onun önüne çıkan her dert hepimizin müşterek derdidir. Bütün bunları birer birer yenerek varacağı başarı yalnız hükümete ve iktidar partisine değil bütün unsurlarıyla TBMM ve Türk milletine huzur ve sevinç verir¹⁷⁴.

Sinop milletvekillerinin kahir ekseriyeti meclis içerisindeki tenkitlerini yapıcı bir tutumla gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda yöneltilen eleştiriler, iktidara karşı tavsiye özelliği taşımıştır. Sinop mebusu Muhit Tümerkan'ın 25 Şubat 1954'te Sağlık Bakanlığı bütçe görüşmeleri esnasında söylediği şu sözler bu duruma dayanak oluşturmaktadır:

Muhalefetin, memleket hayrına söylediklerini pek o şekilde anlamayanlarınız belki olur; fakat onlar bile geçen yıl konuşmalarımızı hatırlasalar, yapıcılığımızı görür ve zanlarında yanıldıklarını anlayıverirler. Biz eğer meclis adına tetkiklerini yapan komisyon sözcülerinin yerinde olsaydık ve biz de yapılan bu hataları tabii belirtirdik. Fakat biraz önce söylediğimiz gibi yıkıcı değil yapıcı olurduk. Bu yanlış ve değişik tatbikatın sebeplerini öğrenir ve meclise sebeplerini de anlatırdık. Eğer Muş'ta, Tunceli'de Bitlis'te yeni tesisler yapılmış ise bunlara lüzum yok demez, ihtiyacı anlar tenkidi yapıcı tarafa götürürdük¹⁷⁵.

¹⁷⁴ TBMMTD, Devre: IX, C. 4, İN: 26, s. 56.

¹⁷⁵ TBMMTD, Devre: IX, C. 28, İN: 50, s. 972, 973.

Sinop mebuslarının, meclisteki müzakerelere göre objektif ve bilimsel gerçeklikler ışığında bir muhalefet yaklaşımı sergiledikleri dikkat çekmektedir. Server Bey'in, 23 Aralık 1953'te TBMM'de verdiği beyanat bu hususa önemli bir örnektir. O, devlet memurlarına tahsisat ayrılması için yapılan görüşmelerde şu sözleri sarf etmiştir:

Bendeniz ilmi hakikatleri, memleket içinde yaşayan realiteleri, ne pahasına olursa olsun, şahsım hesabına, mensup olduğum parti hesabına bir prestij kırıklığı gelse dahi burada ve dışarıda aynen söylemeyi vatan borcu bilirim. Bendeniz bunu yaparken iktidardaki arkadaşlarımdan ve hükümetteki erkândan da aynı şeyi istemek hakkının bende olduğuna kaaniim. O itibarla ilmi hakikatleri beyan ederken Sayın Maliye Bakanından, bütün arkadaşların burada ifade ettikleri hayat pahalılığı ağırlığını kabul buyurmalarını ve bu suretle bana, kendilerine bu kürsüden teşekkür etmek imkânını vermelerini çok rica ederim¹⁷⁶.

İktidar, muhalefete yönelik eleştirilerinde tek parti devrindeki faaliyetleri sıkça gündeme getirmiştir. Sinop mebusları, önceki dönemler ile yeni iktidar arasında yapılan mukayeseler esnasında, geçmişteki faaliyetlerin hatalı olarak gösterilmesine karşı çıkmışlardır. 2 Haziran 1950'deki meclis oturumunda söz alan Cevdet Kerim İncedayı'nın bu mevzudaki beyanatına aynen yer verilecektir:

Arkadaşlar; elbette bir iktidar, devlet işlerini yürütürken, ona, inandığı şekilde elindeki imkânlarla dayanarak istikamet verecektir. Elbette ki bilhassa iktidar bulunan Demokrat Partili arkadaşlarımızın içten isteyecekleri murakabe unsuru olarak muhalefetin de nokta-i nazarını serdetmesi bir vazifedir. Muhalefet tenkitlerini yapar karşılıklı cevaplar verilir. Bu münakaşalar bu aziz milletin işlerini yürütmek için lüzumludur, bunun böyle yapılması da şarttır. Biz de böyle yapacak ve devam edeceğiz. Ama bazı arkadaşlar pek az da olsa bu kürsüden bu esasın dışına çıkarak 30 yıldır millet yolunda şerefini beraber taşıdığımız işleri toptan tenkit edip bazılarını da tamamen inkâr ettiler. Bu hal benim vicdanımda siz de iştirak buyurursunuz ki bir akis yaptı¹⁷⁷.

Cevdet Kerim İncedayı'nın yukarıdaki beyanatına benzer bir eleştiride IX. Dönem Sinop mebusu Server Somuncuoğlu'ndan gelmiştir. O, 26 Şubat 1953'te gerçekleştirdiği konuşmasında bu konuyla alakalı olarak aşağıdaki tenkitleri yapmıştır.

¹⁷⁶ TBMMTD, Devre: IX, C. 26, İN: 21, s. 410.

¹⁷⁷ TBMMTD, Devre: IX, C. 1, İN: 5, s. 118.

Bugün yaptığı müspet işlerle öğünen iktidar ve onun hükümeti, pekâlâ kendilerinden evvelkileri kötülemeden bu başarılarını Büyük Millet Meclisine ve büyük milletimize anlatabilirler. İktidarın yaptığı müspet işlerin meclis ve umumi efkâr önünde beyan etmesi muhalefetten istemektedir. Bu, bugün mesut bir netice olarak artık memleketimizde bir anane halinde yerleşmiş bulunmaktadır. Buna mukabil iktidarın da geçmiş zamanların imkânlarıyla ölçerek ve objektif esaslara dayanarak bir hükme varması ve siyasi ayrıkların indi tahakkümünden uzak kalarak hareket etmek suretiyle bunu bir anane olarak yerleştirmelidir¹⁷⁸.

IX. Dönemdeki iktidar-muhalefet ilişkilerinde yasama yıllarına göre bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu farklılığın oluşmasındaki en temel etken iktidar değişikliğinin henüz çok yeni olmasından kaynaklanmıştır. Çünkü yeni iktidara gelen Demokrat Parti'nin, icraatlarından sorumlu tutulabilmesi için belli bir zamanın geçmesi gerekmiştir. Bu durum kendisini en çok bütçe görüşmelerinde göstermiştir. DP iktidarının ilk yılı ve ikinci yılı bütçe tartışmaları oldukça farklı cereyan etmiştir.

3.1.1. Meclisin Açılması ve Hükümet Programı Üzerine Yapılan Tartışmalar

TBMM, 22 Mayıs 1950'de gerçekleşen birinci birleşimle açılmıştır. TBMM'nin açılış konuşmasını en yaşlı üye olan Kars milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın yapmıştır. Hüseyin Bey açılış konuşmasında, mebuslara muvaffakiyetler dilemiş ardından ant içme törenine geçilmiştir. Böylece yasama yılı resmen başlamıştır. Sinop milletvekillerinden Cevdet İncedayı, Nuri Sertoğlu, Server Somuncu ve Ali Şükrü Şavlı 22 Mayıs'taki ant içme törenine katılırken, Muhit Tümerkan yemini daha sonra gerçekleştirmiştir. Üyelerin ant içme işlemlerini takiben meclis başkanını belirlemek için seçimlere geçilmiştir. TBMM Başkanlığı için yapılan seçime 387 mebus iştirak etmiş ve yapılan oylama sonucunda 385 rey ile İçel milletvekili Refik Koraltan seçilmiştir. Meclisin gündemindeki ikinci mesele cumhurbaşkanını belirlemek olmuştur. Demokrat Parti'nin adayı Celal Bayar, Cumhuriyet Halk Partisi'nin ise İsmet İnönü idi. Cumhurbaşkanlığı için toplamda 453 oy kullanılmış ve bu oylardan 387'si Celal Bayar'a gitmiştir. İsmet İnönü lehine kullanılan toplam oy 64 olmuştur. Böylece Cumhurbaşkanlığına İstanbul milletvekili Celal Bayar seçilmiştir. Bayar, ant içmek için meclis kürsüsüne ilerlerken muhalefet ayağa kalkmış, konuşmanın tamamlanmasının ardından tekrar ayağa kalkarak tepkilerini ortaya

¹⁷⁸ TBMMTD, Devre: IX, C. 20, İN: 54, s. 1104.

koymuştur. Celal Bayar, hükümeti kurma görevini İstanbul milletvekili Adnan Menderes'e tevdi etmiştir¹⁷⁹.

Başbakan Adnan Menderes, seçimleri müteakiben hükümetin izleyeceği programı meclis kürsüsünde okumuştur. Menderes'in programı açıklarken tek parti devrine yönelik bazı eleştirilerde bulunması ana muhalefet kanadını sinirlendirmiştir. Özellikle IX. Dönem TBMM'si için kullandığı "*milli iradenin ilk defa tam ve serbestlik içinde tecelli ettiği meclis*" yönündeki sözlerine muhalefet tepki göstermiştir. CHP Grubu adına söz alan Faik Barutçu, millet iradesinin 23 Nisan 1920'de gerçekleştiğini ve cumhuriyetin ana prensibi olduğunu ifade etmiştir. Sözlerine devam eden Barutçu, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e savaşımlardan çıkmış ve yorgun bir ülkenin tevarüs ettiğini bildirerek geçmiş hükümetlerin ülke adına önemli işler gördüğünü bildirmiştir. Ayrıca 14 Mayıs'ta yaklaşık 3 milyon küsur oy alan CHP'nin muhalefet partisi olarak murakabe görevini ifa edeceğini söylemiştir¹⁸⁰.

Hükümet programı üzerine yapılan tartışmalar oldukça uzun ve hararetli olmuştu. IX. Dönem Sinop milletvekili Cevdet Kerim İncedayı da bu tartışmalara katılmıştır. Öncelikle milletvekili arkadaşlarına teşrii döneminde başarılar dileyen Cevdet Bey, konuşmasında parti programından öte muhalefete yönelik eleştirilere karşılık vermiştir. Özellikle muhalefete verilen oyların, Demokrat Parti'yi iktidara taşıyan oylar kadar kutsal olduğunu ve bu konudaki ithamları kabul edemeyeceklerini ifade etmiştir. Cumhuriyet Tarihindeki maarif politikalarına karşı yapılan eleştirilere de cevap vererek, eğitim politikalarında muhakkak eksiklikler olabileceğini ancak maarif politikalarının körü körüne tenkit edilmemesi gerektiğini bildirmiştir. Ayrıca inkılap müesseselerinin ve cumhuriyetin getirdiği kazanımların inkâr edilmemesi gerektiğini savunmuştur. Cevdet Bey, Halide Edip ile Muammer Alakant tarafından önerilen ve 14 Mayıs'ı milli bayram ilan etmeyi öngören teklifi şiddetle eleştirmiştir¹⁸¹.

3.1.2. Bütçe Görüşmeleri

Meclis'teki bütçe tartışmalarına giriş yapmadan önce Demokrat Parti'nin ekonomi anlayışını ve bir önceki iktidar ile farklılıklarını ortaya koymak gerekecektir. Demokrat

¹⁷⁹ TBMMTD, Devre: IX, C. 1, İN: 1, s. 2, 9.

¹⁸⁰ TBMMTD, Devre: IX, C. 1, İN: 4, s. 43, 44.

¹⁸¹ TBMMTD, Devre: IX, C. 1, İN: 5, s. 118.

Parti'nin iktisadi alanda benimsediği doktrin liberalizm olmuştur. Demokratların liberalizm felsefesine göre, ekonomik alandaki devlet müdahaleciliği asgariye indirilmelidir. Parti olarak iktisadi hayatta özel sektörün payını arttırmak, müteşebbis çıkarmak ve yabancı sermayeyi ülkeye sokmak hedeflenmiştir. Halk Partisi devletçiliği ise döneminin şartlarından doğmuş ve farklı biçimde tatbik edilmiştir. Bu devrede yatırımlar daha çok devlet eliyle gerçekleştirilmiştir. Nevin Çoşar'ın aktardığına göre Demokrat Parti için sanayileşmek ilk ve en önemli hedeftir. Bütçelerin de bu anlayış doğrultusunda şekillendiğini ifade eden Çoşar, Demokrat Parti'nin ekonomik kalkınmada bütçeyi, planlama olarak kullandığını iddia etmiştir¹⁸².

İktidar ve muhalefet arasındaki tartışmaların en yoğun şekilde cereyanı bütçe görüşmeleri esnasında yaşanmıştır. Muhalefet, bütçelerin tasarrufuyla alakalı müzakerelerde oldukça aktif olmuştur. Bu görüşmelerinde dikkat çeken bir hususta, mebusların uzmanlık alanlarıyla alakalı meselelerde yoğun mesai göstermeleri olmuştur. Sözgelimi, doktor kökenli mebuslar sağlık bakanlığı bütçe görüşmelerinde ön plana çıkarken, eğitim kökenli milletvekilleri bu meyandaki görüşmelerde aktif olmuştur.

Nuri Sertoğlu, Milli Eğitim Bakanlığının 1951 yılı bütçe görüşmelerinde söz alarak eskiden beri süregelen maarif davasının devam ettirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda milli eğitimin önemine dikkat çekerek bütçenin de bu önem doğrultusunda şekillenmesini istemiştir. Bu bağlamda ilgili bakanlığına tahsis edilen bütçe üzerindeki tenzilatlarla karşı çıkarak ödeneklerin arttırılmasına taraftar olmuştur. Temas ettiği konulardan biri de eğitim kurumlarını üzerinde yapılan teftiş meseleleridir. Bu mekanizmanın muntazam işlemesi gerektiğini savunarak eğitimdeki kalkınmayı sağlamak için hizmet vermesi gerektiğini iddia etmiştir. Bütçede, yardıma muhtaç çocuklar için ayrılan tahsisatın artmasından duyduğu memnuniyeti de dile getirerek bu konudaki çalışmaların devamını dilemiştir. Nuri Sertoğlu, meslek eğitimi veren sanat okullarının ülke için sağladığı faydalara da temas etmiştir. Ayrıca bu okullardan mezun olan öğrencilerin müteşebbis olmaları yönünde kredilerle desteklenmesini önermiştir. Son olarak Türkiye'deki milli eğitim politikalarının plansız olduğunu belirterek bu

¹⁸² Nevin Çoşar, "Demokrat Parti Dönemi Maliye Politikası", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2005, s. 31, 37, 38.

durumun parti değişiklikleri ile daha da çıkmaza sürüklendiğini iddia etmiştir. Maarif davasının partiler üstünde tutulmasını söyleyerek konuşmasını bitirmiştir¹⁸³.

Milli Eğitim Bakanlığı bütçe müzakerelerine Sinop mebusu Ali Şükrü Şavlı da katılmıştır. O, bütçenin daha çok tıp fakültelerine ayrılan kısmıyla ilgili görüşlerini bildirmiştir. Konuşmasına ilk olarak İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinin geçmişten bugüne kadar ilgiden uzak bırakıldığını belirterek başlamıştır. Geçmiş hükümetler döneminde de aynı hataların tekrar edildiğini iddia etmiştir. Bu özeleştir, salt bir muhalefet tavrı benimsenmediğine önemli bir kanıt oluşturmaktadır. Şikâyetçi olduğu konulardan biri de tıp fakültesinde eğitim alan öğrencilerin yeterli pratiği yapamaması üzerine olmuştur. Bu meselenin halledilmesi için öğrencilerin İstanbul'daki hastanelerde stajyer olarak çalışmasını önermiştir. Eğer bu imkân sağlanırsa talebelerin nitelikli olarak yetişeceğini ifade etmiştir¹⁸⁴.

Dr. Ali Şükrü Şavlı, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının 1951 yılı bütçe görüşmeleri esnasında söz alarak, Türkiye'nin o dönemdeki umumi sağlık sorunlarını gündeme getirmiştir. Sağlık Bakanlığı bütçesinde, veremle mücadele için ayrılan tahsisattan memnun kaldığını bildirmekle beraber diğer salgın hastalıklarla aynı ölçüde mücadele edilmediğini iddia etmiştir. Üzerinde durduğu bir konuda çocuk vefiyatları olmuştur. Türkiye'deki çocuk ölümlerinin büyüklüğüne dikkat çekerek bu konuda gerekli önlemlerin alınması gerektiğini savunmuştur. Son olarak ilgili bakanlığın memleketteki çocuk davasını gündemde tutmasından duyduğu memnuniyeti bildirmiştir¹⁸⁵. Sağlık Bakanlığı bütçe müzakerelerine Sinop milletvekili Dr. Muhit Tümerkan da katılmıştır. O, Türkiye'de yaşanan sağlık personeli eksikliğine dikkat çekerek bu kadrolarda yapılacak tasarrufa karşı çıkmıştır. Ayrıca gelişmiş ülkelerdeki hasta başına düşen sağlık personeli sayısına nazaran Türkiye'nin oldukça geride kaldığını iddia etmiştir. Muhit Bey'in bu konuşması üzerine Seyhan milletvekili ve encümen üyesi Sedat Barı söz almıştır. Sedat Bey, azaltılan kadronun teşkilat içerisindeki işleri aksatmayacak gruplar olduğunu söylemiş ve telefon memuru, demirci, marangoz gibi görevlilerin işlerine son verileceğini iddia etmiştir. Sağlık Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ da bu tartışmalara katılarak personel

¹⁸³ TBMMTD, Devre: IX, C. 5, İN: 51, s. 753, 758.

¹⁸⁴ TBMMTD, Devre: IX, C. 5, İN: 51, s. 770, 71.

¹⁸⁵ TBMMTD, Devre: IX, C. 5, İN: 52, s. 935.

sayısındaki azaltmanın, hastane hizmetlerini aksatmayacak kadrolarda gerçekleşeceğini bildirmiştir¹⁸⁶.

Ticaret Bakanlığının 1951 yılı bütçesi münasebetiyle CHP Grubu adına Sinop milletvekili Server Somuncuoğlu söz almıştır. Konuşmasında ilk olarak iktidarın benimsediği devletçilik anlayışı ile muhalefetin devletçilik telakkisini ayıran noktalar üzerinde durmuştur. Ona göre iktidar şahsi teşebbüsü esas alırken devletçiliği istisna kabul etmektedir. Muhalefet ise devletçiliği esas almaktadır. O, devletçilik ve şahsi teşebbüsün birlikte ilerlemesi gerektiğini savunmuştur. Aynı zamanda devlet inhisarcılığının sınırlandırılması gerektiğini vurgulamıştır. Server Bey konuşmasında iktidar tarafından gerçekleştirilen özelleştirme çalışmalarına da değinmiştir. Buna göre, sanayi kuruluşlarının özel teşebbüse devrine karşı çıkmış fakat devletin elinde kalmasına gerek olmayan kuruluşların özelleştirilmesine taraftar olduklarını beyan etmiştir. Bütçe tartışmalarında temas ettiği bir diğer husus petrol arama faaliyetleri için bütçeye konan tahsisat üzerine olmuştur. Bu mevzuda partisinin görüşünü bildirerek, ülke içerisindeki petrol arama faaliyetlerinden ve petrol yataklarının devlet sermayesi ile işletileceğinden ana muhalefet olarak memnun kaldıklarını ifade etmiştir. Somuncu, bütçe görüşmelerinde yabancı yatırımları üzerinde de durmuştur. Ona göre, yabancı sermayenin ülkeye girmesi olumlu bir gelişmedir. Ancak yabancıların bu yolla ülke içerisinde nüfuz kurmasının engellenmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Ali Server Somuncu'nun parti grubu adına verdiği beyanata cevaben İşletmeler Bakanı Muhlis Ete söz almıştır. İşletme Vekili, parti olarak devlet müdahaleciliğini asgariye indirmekten yana olduklarını ve CHP iktidarında çıkarılan İktisadi Devlet Teşekkülleri Kanununun özelleştirmeye imkân tanıdığını söylemiştir¹⁸⁷.

Demokrat Parti'nin iktidarının birinci yılını tamamlamasıyla iktidar muhalefet ilişkileri sertleşmeye başlamıştır. Muhalefet artık bir yıldır iktidarda bulunan Demokrat Parti'yi icraatlarından dolayı eleştirme imkânı bulabilmiştir.

Sinop mebusu Nuri Sertoğlu, 1952 yılı Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi görüşülürken söz almıştır. Konuşmasında Topkapı Sarayı'nın Pazar günleri ziyaretçilere kapalı olmasından

¹⁸⁶ TBMMTD, Devre: IX, C. 5, İN: 52, s. 943, 944.

¹⁸⁷ TBMMTD, Devre: IX, C. 5, İN: 53, s. 1118, 1123.

bahsederek, halkın en fazla istifade edeceği bir günde müzelerin halka açık olması gerektiğini bildirmiştir¹⁸⁸.

Sinop mebusu Ali Şükrü Şavlı da Milli Eğitim Bakanlığı bütçe müzakerelerine katılmıştır. O, 1951 yılı Milli Eğitim bütçesinde İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi için konulan tahsisatın yanlış tasarruf edildiğini iddia etmiştir. Ayrıca İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin şehir hastanelerinde stajyer olarak görevlendirilmesini ilgili bakanlıktan rica etmiştir¹⁸⁹.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının 1952 yılı bütçe görüşmelerinde CHP Grubu adına Dr. Ali Şükrü Şavlı söz almıştır. İlk olarak ülkedeki genel sağlık durumunu açıklamıştır. Ona göre, memleketteki sağlık şartları oldukça yetersizdir. Bulaşıcı hastalıklar ve özellikle de veremden pek çok vatandaş hayatını kaybetmiştir. Daha sonra bina yetersizliğinin doğurduğu sıkıntıları izah etmiştir. Ayrıca umumi bütçede Sağlık Bakanlığına %5’lik bir kısım ayrılmasına karşı çıkarak, hükümetin sağlık davasını devam ettirmediğini savunmuştur. Bu konuda vakit kaybetmeden gerekli önlemler alınmasını talep etmiştir.¹⁹⁰

Gümrük ve Tekel Bakanlığının 1952 yılı bütçe görüşmelerinde CHP Grubu adına Nuri Sertoğlu söz almıştır. İlk temas ettiği konu sınırlarda gerçekleşen kaçakçılık faaliyetleri olmuştur. Nuri Bey, iktidarın iş başına geldiği zaman kaçakçılığı asgariye indirmek için tedbirler alacağını beyan etmesine rağmen bu konuda bir çalışma yapılmadığı aşağıdaki sözlerle eleştirmiştir:

Geçen yıl bütçesi müzakere edilirken bize bu kürsüden “bütçe imkânları hâsıl olduğu takdirde bütün muhafaza teşkilatını sivilleştirmek kararındayız. Hala kadro noksanları ve muhtelif sebeplerle tamamen önlenememiş kaçakçılığın asgari hadde indirilmesi için muhtelif tedbirler alma yolundayız” demiş bulunan sabık bakan Sayın Nuri Özsan arkadaşımızın bu vaatlerinden memnurluk duymuştuk. Fakat maziye tenkit ederek işbaşına gelmiş olan yeni iktidarın ikinci bütçe yılında da bu konuya ait yeni ve müspet tekliflerle huzuruza gelememiş olduğunu kaydetmek isteriz¹⁹¹.

¹⁸⁸ TBMMTD, Devre: IX, C. 5, İN: 49, s. 985.

¹⁸⁹ TBMMTD, Devre: IX, C. 5, İN: 49, s. 992.

¹⁹⁰ TBMMTD, Devre: IX, C. 13, İN: 49, s. 1069.

¹⁹¹ TBMMTD, Devre: IX, C. 13, İN: 50, s. 1100.

Nuri Bey'in iktidara yönelik bir başka eleştirisi tütün ihracatı üzerinde olmuştur. Türk tütünleri için pazar olabilecek Pakistan'da gerekli yatırımların yapılmadığını ve bölgedeki tütün ihracatının başka ülkelere kaptırıldığını iddia etmiştir. Son olarak İstanbul'daki Cibali Sigara Fabrikasının ihtiyaçlara cevap vermemesi nedeniyle Maltepe'de yeni bir yere nakledilmesi için 1947 yılında karar alındığını ancak iktidarın bu karardan vazgeçerek inşaatı durdurduğunu bildirmiştir. Ona göre bu durum önemli bir mali zarara sebebiyet vermiştir¹⁹².

Dr. Muhit Tümerkan, 1953 yılı Diyanet İşleri Başkanlığı bütçe görüşmelerinde söz alarak, Memurin Kanununa tabi olmayan personellerin sıkıntılarından bahsetmiştir. Özellikle camii görevlilerinin maaşlarının az olduğunu iddia etmiştir. Ona göre buralarda çalışan memurların ek iş yapmalarına kanunlar çerçevesinde müsaade edilmeli ve bu durumu engelleyen kanunlar ilga edilmelidir¹⁹³.

1953 yılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bütçe müzakerelerinde CHP Grubu adına Sinop sayılvı Muhit Tümerkan söz almıştır. Muhit Bey, verdiği uzun bir beyanat ile ülkedeki sağlık problemlerine dikkat çekmiştir. Türkiye'deki sağlık yatırımların artması gerektiğini bildirerek bu alandaki harcamaların masraf olmaktan öte gelecek için iyi bir yatırım olarak kabul edilmesini istemiştir. Aynı zamanda sağlık sorunlarında tek sorumlu olarak Sağlık Bakanını görmeyen yanlışığın dikkat çekerek bu alandaki mevzularda tüm kabinenin kabahatli olduğunu beyan etmiştir. Son olarak ilgili bakanlığa ait tahsisatın genel bütçedeki payının arttırılmasını ve toplum sağlığı alanındaki hizmetlerin iyileştirilmesini istemiştir¹⁹⁴. 1953 yılı Sağlık Bakanlığı bütçe görüşmelerinde Dr. Ali Şükrü Şavlı da söz almıştır. O da Muhit Tümerkan gibi ülkedeki sağlık kurumlarının yaşadığı sıkıntılardan bahsetmiştir. Ona göre, sağlık alanındaki sorunları çözmek için yeni hastaneler ve yatakhaneler açmak yeterli olmayıp, sağlık personellerinin iyi yetişmesi sağlamak elzemdir. Ayrıca Sağlık Bakanlığının bin yataklı bir verem hastanesi inşa etme fikrine, idari güçlükler ve iâşesinin zor olacağını gerekçe göstererek karşı olmuştur¹⁹⁵.

¹⁹² TBMMTD, Devre: IX, C. 13, İN: 50, s. 1101, 1102.

¹⁹³ TBMMTD, Devre: IX, C. 20, İN: 48, s. 559.

¹⁹⁴ TBMMTD, Devre: IX, C. 20, İN: 48, s. 608, 629.

¹⁹⁵ TBMMTD, Devre: IX, C. 20, İN: 49, s. 644.

Ali Şükrü Şavlı, 1953 yılı Adliye Vekâleti bütçe görüşmelerinde adli tabiplerin çalışma şartlarıyla birlikte hapishanelerin mevcut sorunlarına değinmiştir. En başta adli tabiplerin sayıca az olmasından dolayı yoğun bir mesai göstermek zorunda kaldıklarını, buna rağmen hizmetleri mukabilinde maaş alamadıklarını iddia etmiştir. Ayrıca adli tabiplere mesleki alanda tecrübe kazandırmak için modern bir eğitim verilmesini gerektiğini eklemiştir. İkinci olarak Adli Tıp Kanununun çıkartılması işinin süruncemede bırakılmasından dolayı birçok kişinin bu hususta mağduriyet yaşadığını belirtmiştir. Son olarak ülke genelindeki cezaevlerinin durumlarından bahsetmiştir. Hapishanelerdeki sorunları seçim bölgesi olan Sinop Cezaevi örneği üzerinden aşağıdaki gibi açıklamıştır¹⁹⁶.

Mesela bugün Türkiye'nin en büyük cezaevlerinden sayılan Sinop Hapishanesinin mahpus mevcudu 700'dür, doktoru yoktur, sağlık memuru yoktur, reviri hemen yok gibidir. Bu cezaevinin çocuk mevcudu 120'dir. Böyle bir cezaevi doktorsuz nasıl olur? Burası doktorsuz değil buraya tayin olunacak doktorun aynı zamanda bir ıslahhane ilmine vakıf olması lazımdır ki bu suretle yollarını şaşırmış zulmette kalmış bu bedbahtlara insanların duygularını telkin etmiş olur. Hulasa bu arz ettiğim hususların nazarı itibara alınmasını rica ediyorum.

Milli Eğitim Vekâletinin 1953 yılı bütçe müzakerelerinde Sinop mebusu Nuri Sertoğlu da söz almıştır. Konuşmasında öğretmenlerin kadro sıkıntısı yaşadığını ve maaşlarının geç ödendiğini savunmuştur. Ayrıca öğretmenlerin ev sahibi olmasında büyük yarar sağlayan Yapı Sandığı isimli kurumun Demokrat Parti iktidarında çalışmaz hale getirildiğini iddia etmiştir¹⁹⁷. 1953 yılı Milli Eğitim bütçesiyle alakalı söz alan diğer bir Sinop mebusu Ali Şükrü Şavlı olmuştur. O, okullardaki salgın hastalıkların yayılmasını engellemek için mektep doktorlarına tıbbi eğitim verilmesi gerektiğini söylemiştir. Ayrıca, Milli Eğitim Vekâleti tarafından yurtdışında eğitim alan öğrencilere verilen harçlıkların arttırılmasını istirham etmiştir¹⁹⁸.

Meclisteki bütçe müzakerelerinde tek parti dönemi hükümetlerinin bütçe tasarruflarına da atıflarda bulunulmuştur. İktidar, muhalefete yönelik tenkitlerinde bu yöneme sıkça başvurarak geçmiş bütçe kullanımlarını gündeme getirmiştir. Muhalefet kanadı ise sabık

¹⁹⁶ TBMMTD, Devre: IX, C. 20, İN: 49, s. 691, 692.

¹⁹⁷ TBMMTD, Devre: IX, C. 20, İN: 53, s. 939.

¹⁹⁸ TBMMTD, Devre: IX, C. 20, İN: 53, s. 942, 943.

hükümetler dönemindeki hizmetlerin eleştirmek maksadıyla çarpıtıldığını iddia etmiştir. Bu duruma örnek olarak Ekonomi ve Ticaret Bakanlığının 1953 yılı bütçe görüşmeleri gösterilebilmektedir. Demokratlar bu müzakereler esnasında, Tek Parti Devrindeki ithalat ürünlerinin sanayi yatırımlarından uzak olduğunu iddia etmiştir. Bu iddiaya muhalefetten cevap gecikmemiştir. CHP Grubu adına söz alan Sinop mebusu Server Somuncu, geçmişteki ithalat faaliyetlerinin ülkedeki üretimi arttırmak üzere yapıldığını söylemiştir. Ayrıca bu konuda rakamlar vererek iktidarı, önceki dönemlerdeki ihracat politikalarını yok sayarak yanlış bilgilendirme yapmakla eleştirmiştir. Ona göre, mazideki ihracatlar da istihsali arttırmaya yöneliktir¹⁹⁹.

1954 yılı bütçe görüşmeleri geçmiş yıllardaki bütçe müzakerelerine göre daha durgun cereyan etmiştir. 1954 yılı Sağlık Bakanlığı bütçe görüşmelerinde söz alan Ali Şükrü Bey, önceki müzakerelerde tekrar edilen eksikliklerin hala giderilmediğini bildirmiştir. Hatta bu mevzuda Sağlık Bakanının muhalefetten gelen bütçe eleştirilerine katıldığını iddia etmiştir²⁰⁰. Sağlık Bakanlığı bütçe görüşmelerinde Sinop mebusu Muhit Tümerkan da söz almıştır. O, iktidarın geçmişteki sağlık çalışmalarını yok saymasına tepki göstermiş ve bu iddiayı aşağıdaki cümlelerle cevaplamıştır:

İşi, yalnız politik cepheden ele alıp, eskiden yapılanları bir kalemde yok eden ve bugün muazzam işler anlatanların, yanlışlarını belirtmek için, işi sadece hükümetin ve bütçe takdimcilerinin tuttuğu propaganda yolundan değil de, normal cephelerden ele alırsak, efkârı umumiye mümeyyizleri müsabıklara notlarını verecekler²⁰¹.

3.1.3. Usulsüzlük Tartışmaları

IX. Dönemdeki iktidar-muhalefet ilişkilerinde usulsüzlük tartışmaları önemli bir yer tutmaktadır. Bu husus meclis müzakerelerinde uzun münakaşalara yol açmıştır. Sinop mebuslarının bahsi geçen görüşmelerde ön plana çıktıkları görülmektedir. Özellikle Ahmet Muhtar Acar'ın bu konuda yoğun bir mesai gösterdiği tutanaklara yansımıştır. O, usulsüz gerçekleştiğini iddia ettiği ihale ve satış meselelerini meclis gündemine taşıyarak bu konularda iktidardan izahat beklemiştir. Örneğin İstanbul Belediyesinin yeşil sahaya denk geldiği halde Mercan'da bulunan arsa satışına karar vermesini, İçişleri Bakanlığından sormuştur. İçişleri Bakanı Etem Menderes bu satış meselesiyle alakalı

¹⁹⁹ TBMMTD, Devre: IX, C. 20, İN: 54, s. 1103.

²⁰⁰ TBMMTD, Devre: IX, C. 28, İN: 50, s. 979.

²⁰¹ TBMMTD, Devre: IX, C. 28, İN: 50, s. 972, 978.

olarak hukuki sürecin devam ettiğini ve arsa üzerinde usulsüz gerçekleştirilmek istenen satışla alakalı ilgililerin tahkikata maruz kaldıklarını söylemiştir. Muhtar Acar, yapılan tahkikattan memnun kaldıklarını bildirmekle beraber bu usulsüz satış mevzuunda tüm suçluların takibata uğramadığını belirterek daimi encümenlerin tek fail görülmelerine karşı çıkmıştır²⁰².

Sinop milletvekili Ahmet Muhtar Acar, 19 Aralık 1952 tarihinde İçişleri Bakanlığına İstanbul Belediyesinin gerçekleştirmek istediği arsa satışıyla alakalı bir soru önergesi vermiştir. Bahse konu olan arsa İstanbul'un Eyüp semtindeki Dökmeciler Caddesinde bulunmaktadır. Acar, İstanbul Belediyesi tarafından satılmak istenen bu arsanın metrekaresi için önce 225 kuruş fiyat belirlenmişken, meblağı belirleyen komisyonun değişmesiyle metrekaresi fiyatının 105 kuruşa inmesinin sebebini sormuştur. Soru önergesi İçişleri Bakanı Etem Menderes tarafından 9 Nisan 1953'te cevaplanmıştır. Etem Bey, piyasa şartlarına göre fiyatta tenzilatla gidildiğini belirterek belediyenin bu satışta hiçbir zarara uğramadığını ifade etmiştir. Ayrıca bu satış işleminde tahkikata mevzu olacak bir mesele olmadığını eklemiştir. Ahmet Muhtar Acar, İçişleri Bakanının bu cevabını üzerine tekrar söz almış ve daimi komisyonların etki ve baskı altında çalıştıklarını iddia etmiştir. Bu meseledeki beyanatının bir kısmı alt kısımda verilmiştir:

Arkadaşlar, Sayın Vekilin verdiği izahata teşekkür ederim. Eyüp arsası İstanbul'da ucuz ev davasının bir cüzü ve bir yolsuzluk safhasıdır.

Esası memleket çapında mühim bir davadır. Bu dava İstanbul'da efkârı umumiye ve Devlet ricalini oyalama ve tantanalı neşriyat safhasından ileri gidememiş ve mevzuun ehemmiyeti ve Hükümetin gösterdiği hassasiyetle mütenasip olarak ele alınmamıştır. İhtiyaç muazzamdır. Yapılan iş minyatür kabilindedir²⁰³.

Ahmet Muhtar Acar'ın meclis gündemine getirdiği diğer bir mesele Sokani Türk Petrol Şirketi ile İstanbul Belediyesi arasındaki mukavele olmuştur. O, imzalanan bu anlaşmanın usulsüz akdedildiğini iddia etmiştir. Çünkü bahsi geçen şirketin Amerika'daki Antitröst Kanunlarından (Rekabet Yasaları) kurtulmak için isim değiştirerek hizmet verdiğini söylemiştir. Ayrıca bu şirketin İstanbul Belediyesinden ruhsat almadan faaliyet gösterdiğini iddia etmiştir. İstanbul Belediyesi tarafından bu şirketten alınacak verginin

²⁰² TBMMTD, Devre: IX, C. 19, İN: 32, s. 417.

²⁰³ TBMMTD, Devre: IX, C. 21, İN: 65, s. 299, 300, 301.

arttırılması gereken yerde eski vergilerin bile alınamadığını bildirerek iktidardan konuyla alakalı tahkikat başlatmasını istemiştir. İsnat edilen suçlama karşısında İçişleri Bakanı Etem Menderes söz almıştır. O, Sinop milletvekili Ahmet Muhtar Acar'ı makamına davet etmek suretiyle bu mesele hakkındaki delillerin kendisine sunulmasını istemiş ve konuyla alakalı soruşturmanın başlatılacağını bildirmiştir. İçişleri Vekili Etem Menderes'in konunun takipçisi olacağını söylemesi ve gösterdiği demokratik olgunluk muhalefeti oldukça memnun etmiştir²⁰⁴.

Sinop mebusu Servet Somuncu, 25 Haziran 1951'de yapılan Maraş Ticaret ve Sanayi Odası seçimleriyle alakalı meclise bir soru önergesi vermiştir. Ona göre bu seçimler, mani hiçbir durum oluşmamasına rağmen Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı tarafından 17 Nisan 1952 tarihinde hukuksuz olarak iptal edilmiştir. Soru önergesini cevaplamak üzerine söz alan Ekonomi Bakanı Enver Güreli, seçimlerin matbu pusula ile oy kullanımı ve seçim işlemlerinin sağlıklı yürümemesinden dolayı iptal edildiğini ifade etmiştir. Ekonomi Vekilinin açıklamalarını yetersiz bulan Servet Bey, seçimlerin iptal edilmesindeki gerekçenin farklı olduğunu iddia etmiştir. O, iptal işleminin sebebini seçimlerin Halk Partisi adayları tarafından kazanılmasına bağlamıştır. Bu bağlamda iktidarı particilik yapmak ve enfüsi davranmakla suçlamıştır. Ayrıca matbu oy kullanımından dolayı seçim iptalinin mümkün olmadığı söyleyerek, İstanbul Ticaret Odası seçimlerinin de matbu pusula ile gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. Kendisinin bu konudaki beyanatından bir kısım aşağıdaki gibidir:

O halde, sadece Cumhuriyet Halk Partisi namzetlerinin Maraş Ticaret ve Sanayi Odası seçimlerinde kazanması ve kazanılan seçimin kanun ve tüzük hükümlerine tamamiyle uygun olması karşısında, Bakanın dahi imzasını taşımayan veya Bakanın imzasını koymayı kasten ihmal ettiği varak ile bozma yoluna gidilmesi iktidar partisine hoş görünmek isteyen birtakım zihniyet ve düşüncelerin harekete geçtiğinin en büyük delilidir²⁰⁵.

Sinop mebusu Ahmet Muhtar Acar 18 Aralık 1952 tarihinde, İstanbul'da düzenlenen Şehir Sergileriyle alakalı bir soru önergesi vermiştir. Bu sergilerde hem ciddi bir israf yapıldığını iddia etmiş hem de sergilerde şehir meclisi üyelerinin vazifelendirilmesinin

²⁰⁴ TBMMTD, Devre: IX, C. 21, İN: 65, s. 304.

²⁰⁵ TBMMTD, Devre: IX, C. 17, İN: 3, s. 58.

usul açısından uygunluğunu İçişleri Bakanlığında sormuştur. İçişleri Bakanı Etem Menderes, bu önergeyi 9 Nisan 1953'te sözlü olarak cevaplandırmıştır. O, sergilerdeki harcamalarla alakalı tafsilatlı bir raporun var olduğunu ve israftan kaçınıldığını bildirmiştir. Ahmet Muhtar Bey, İçişleri Vekilinin konuşmasından sonra tekrar söz almıştır. Sergilerdeki harcamaların karma bir müfettiş heyeti tarafından incelenmesi gerektiğini aşağıdaki sözlerle izah etmiştir:

Arkadaşlar;

1952 sergisi için personel masrafları olarak da 200-440 lira tediye edildiği kayden sabittir. İstanbul Umumi Meclisinde bu sergi için yapılan tenkitler bir evvelkinden daha fazla olmuştur ve musırran istenilen hesap bir türlü Meclise verilmemiştir. İşte şu kısa izahatımla işin ehemmiyeti, vüsat ve şümülünü ve ne kadar inceden inceye tetkika muhtaç bir esrar perdesi altında efkârı umumiye bir türlü arz edilmeyen bir mevzuu tebarüz ettirmeye çalıştım.

Ancak sebepleri ve mesulleri hakkında behemehal alakalı vekâletlerin müfettişlerinden mürekkep bir karma teftiş heyeti tarafından tahkikat açılmasını ve fezlekesinin kanuni mercilere verilmesini ve neticesinin Yüksek Meclise arzını, bir daha amme müesseselerinin en mühim beledi ve iktisadi hizmetlerinde bu gibi hareketlerin tekerrür etmemesini ve gelecekteki emsaline ibreti müessire olmasını temin bakımından ehemmiyetle rica ediyorum²⁰⁶.

Sinop mebusu Ahmet Muhtar Acar, usulsüzlük tartışmaları kapsamında İstanbul Belediyesinde çalışmadığı halde maaş alan personeller olduğunu iddia etmiştir. Bu iddia İçişleri Vekili Etem Menderes tarafından 9 Nisan 1953'teki meclis müzakeresinde cevaplandırılmıştır. İçişleri Vekili, sözlü cevabında meslekle alakası olmayan kimselere maaş bağlandığı yönündeki iddiaların mesnetsiz olduğunu vurgulamış ve bu konudaki dosyaların tetkike açık olduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine Muhtar Acar tekrar söz almıştır. O, İstanbul Belediyesine bağlı komisyon üyelerine verilen tediyelelerin usul dışında yapıldığını söylemiştir. Aynı zamanda hangi iktidar döneminde olursa olsun hukuka aykırı gerçekleşen tediyelelerin hesabının sorulması gerektiğini bildirmiştir. Ayrıca İstanbul Belediyesindeki kadrolaşmalara dikkat çekerek konuşmasını aşağıdaki şekilde tamamlamıştır:

²⁰⁶ TBMMTD, Devre: IX, C. 21, İN: 65, s. 293, 95.

... Yalnız şunu da kaydedeyim ki bu gibi kadrolarda istihdam edilenler mensup oldukları siyasi kitleyi içtimaiyeleri de çok hasis kadro unvanlarıyla müşkül ve küçük durumlara düşürmüşlerdir. Fakat bu fuzuli istihdamlar hakkında kendilerine vereceğim liste üzerine Sayın Vekilin behemehal en küçük kademedен nihai mercie kanuni tahkikat açması ve mesulleri hakkındaki kanuni tahkikat neticesinin Yüksek Meclise arzını rica ederim.

Bir insan hizmeti mukabili ücretini alır. Yoksa ismi kadroda bulunup hazır para alıp bu devletin parasını yiyemez. Maruzatım bu kadardır²⁰⁷.

Meclis içerisindeki usulsüzlük müzakereleri ve Sinop milletvekillerinin bu mevzudaki tutumları yukarıdaki gibi cereyan etmiştir. Sinop mebusu Ahmet Muhtar Acar'ın bu tartışmalarda ön plana çıktığı dikkat çekmektedir. İstanbul'da gerçekleştiğini iddia ettiği usulsüz satışlar iktidar cephesinde cevap bulmuş ve gerekli tahkikatların yapıldığı veya yapılacağı belirtilmiştir. Kendisi milletvekilliğinden önce bir süre İstanbul Belediyesinde görev almıştır. İstanbul'daki meseleler ile yakinen ilgili olması bununla alakalı olmalıdır. Aynı zamanda yerel idarelerle alakalı tecrübeli bir geçmişe sahip olduğu özgeçmiş kısmında ayrıntılı olarak aktarılmıştır.

3.1.4. Kanun Görüşmeleri

Kanun müzakereleri, iktidar-muhalefet ilişkilerinin en şiddetli çatışmalarını oluşturması bakımından önem arz etmektedir. IX. Dönemdeki yasa görüşmeleri esnasında ciddi münakaşalar müşahade edilmiştir. Bu meyandaki tartışmalarda Sinop mebuslarının tutumları ortaya konularak iktidar-muhalefet ilişkisi üzerindeki etkilerini açıklamaya gayret edilecektir.

Muhit Tümerkan, 9 Şubat 1951'de gerçekleştirilen ve memurlara verilecek ikramiyeleri tespit eden kanun münasebetiyle söz alarak görüşlerini bildirmiştir. O, memurlara verilen geçici tazminatların kaldırılmasının doğru olmadığını ve bu noktada memur haklarının korunması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca TBMM'nin memurların haklarını arayabildikleri tek yer olduğunu söylemiştir²⁰⁸.

²⁰⁷ TBMMTD, Devre: IX, C. 21, İN: 65, s. 297, 99.

²⁰⁸ TBMMTD, Devre: IX, C. 5, İN: 41, s. 76.

Tababet ve Şuabatı Sanatlarının²⁰⁹ Tarzı İcrasına Dair olan kanun görüşmelerinde, Sinop mebusu Dr. Ali Şükrü Şavlı söz almıştır. O, bahsi geçen kanunun 32'inci maddesindeki hükme karşı çıkmıştır. Bu madde, diploması olmadığı halde dışçılık yapan kişilere üç ay içinde müracaat ettikleri takdirde dış okulunda imtihana girmek şartıyla ruhsatname vermeyi öngörmüştür. Sinop mebusu Ali Şükrü, gerekli eğitimi almayan kişilere çalışma ehliyeti vermenin yanlış olduğunu savunmuştur. Bu meseleyle alakalı alınacak kararların iyi tahkik edilmesini istemiştir²¹⁰.

11 Mayıs 1951'deki Emekli Sandığı Kanunu görüşmeleri münasebetiyle Sinop mebusu Ali Şükrü Şavlı söz almıştır. O, ilgili kanunun 39'uncu maddesindeki, emeklilik yaşını düzenleyen hükme muhalif olmuştur. Ali Şükrü Bey, doktorların yaşları arttıkça mesleklerindeki tecrübelerinin de o ölçüde artacağını, bundan dolayı en verimli olacakları bir dönemde doktorları tekaüde sevk etmenin doğru olmadığını savunmuştur²¹¹. 8 Temmuz 1953 tarihindeki meclis oturumunda emeklilik tasarısı tekrar gündeme gelmiştir. Bu tasarıya göre, memurlarda emeklilik için 25 yıl çalışma şartı öngörülmüştür. Ali Şükrü Bey, kanun görüşmeleri üzerine söz alarak doktorların emeklilik sürelerinin hizmet senelerine göre sınırlandırılmaması gerektiğini iddia etmiştir²¹².

Fikir ve Sanat Eserleri Kanun Görüşmelerinde, Sinop mebusu Ali Şükrü Şavlı söz almıştır. Konuşmasında tıp bilimiyle alakalı kitapların büyük ölçüde yurtdışından alındığı söyleyerek, bu kitapların hepsine telif hakkı verildiği takdirde tıp müesseselerine ait bütçenin yetersiz kalacağını iddia etmiştir. Bu suretle tıp biliminin ülkede gelişemeyeceğini eklemiştir²¹³.

Sinop mebusu Muhit Tümerkan, 5516 Sayılı Kanun görüşmelerinde, meclisteki müzakere usulleri açısından önemli bir konuya temas etmiştir. Öncelikle yukarıda zikredilen kanun, bataklıkların kurutulması ve buradan elde edilen topraklar hakkındadır. Muhit Bey, teknik bir konunun tartışıldığı görüşmeler esnasında politikanın ileri sürülmemesini istemiştir.

²⁰⁹ Tababet ve Şuabatı: Tıp Bilimi ve Bu Bilimin Diğer Kollarını İfade Etmektedir.

²¹⁰ **TBMMTD**, Devre: IX, C. 7, İN: 71, s. 23.

²¹¹ **TBMMTD**, Devre: IX, C. 7, İN: 75, s. 215.

²¹² **TBMMTD**, Devre: IX, C. 24. İN: 104, s. 347.

²¹³ **TBMMTD**, Devre: IX, C. 10, İN: 10, s. 280.

Aynı zamanda uzmanlık gerektiren hususlardaki müzakerelerde, o alanda tecrübe sahibi mebusların politikaya kaçmadan meclisi aydınlatması gerektiğini ifade etmiştir²¹⁴.

Dr. Muhit Tümerkan, tıp mensuplarının kamu vazifesine alınması hakkındaki kanun görüşmelerinde söz alarak, hekimlerin iki yıl müddetle mecburi hizmete tabii tutulmalarını eleştirmiştir. O, bu sürenin bir yıla indirilmesini gerektiğini savunmuştur²¹⁵.

Sinop milletvekillerinin katıldığı bir başka kanun müzakeresi Emir ve Seyis Erlerinin görevlerini kapsayan yasa görüşmeleri olmuştur. Bahsi geçen kanunun dokuzuncu maddesindeki tadil önerisi meclis içinde tartışmaya yol açmıştır. Bu öneride, askeri personel emrinde bulunan hizmet erlerinin hususi işlerde veya başkasının hizmetinde çalışmasının yasaklanması teklif edilmiştir. 12 Aralık 1952'deki meclis oturumunda söz alan Balıkesir mebusu Ali Fahri İşeri, vatani hizmet için silahaltına alınan erlerin hususi işlerde kullanılmasını antidemokratik ve insan haklarına aykırı bir kanun olarak nitelendirmiştir. Muhit Tümerkan bu tartışmalar üzerine söz alarak, emir erlerinin hususi işlerde kullanılması yönünde yapılan eleştirilerin genellemeye maruz bırakıldığını ve birçok subayın zan altında kaldığını ifade etmiştir. Bahsi geçen maddenin suiistimale açık olduğunu iddia etmiştir. Bu yüzden emir erliğinin ya tamamen kaldırılmasını ya da eski statülerinin devam ettirilmesini teklif etmiştir²¹⁶.

Meclis içerisindeki dilde sadeleşme tartışmalarına Sinop mebuslarının da katıldığı görülmektedir. Şöyle ki, 1945'te yılında, Öz Türkçecilik akımının etkisiyle birlikte anayasa üzerinde sadeleştirme çalışmalarına gidilmiştir. Böylelikle anayasadaki yabancı kelimeler çıkartılarak, Türkçe karşılıklarına yer verilmiş ve mana değişikliği oluşmamasına dikkat edilmiştir. Demokrat Parti iktidarının ikinci yılında anayasanın eski haliyle meriyete girmesi gündeme gelmiştir. Bu esnada söz alan Sinop mebusu Muhit Tümerkan, anayasanın 1924'teki haline geri getirilmesinin karışıklıklara sebebiyet vereceğini ve anlaşılabilir bir hal alacağını iddia etmiştir. Onun bu fikrine cevaben söz alan Ağrı milletvekili Kasım Küfrevi, anayasanın bugünkü dille de anlaşılmadığını söyleyerek, eski haline getirilmesini istemiştir. Yapılan tartışmalar neticesinde 491 Sayılı Teşkilatı Esasiye Kanunu, eski haliyle yürürlüğe konulmuştur. Bu kanun için yapılan

²¹⁴ TBMMTD, Devre: IX, C. 16, İN: 80, s. 62.

²¹⁵ TBMMTD, Devre: IX, C. 16, İN: 88, s. 396, 404.

²¹⁶ TBMMTD, Devre: IX, C. 18, İN: 16, s. 217, 218.

oylamada Sinop mebuslarından Muhtar Acar, Nuri Sertoğlu, Server Somuncu ve Muhit Tümerkan ret oyu kullanırken, Ali Şükrü Şavlı çekimser kalmıştır²¹⁷.

Milli Korunma Kanunu ile ilgili yapılan tartışmalara Sinop mebusları da dâhil olmuştur. 1940'ta çıkartılan bu kanun, gerekli hallerde hükümete geniş ekonomik yetkiler tanıyan bir metindir. 5 Şubat 1953'te gerçekleşen meclis oturumunda Server Somuncu, adı geçen kanunun kiraya denk gelen maddesiyle alakalı görüşlerini bildirmiştir. Milli Korunma Kanunuyla yürütmeye tanınan bu salahiyetin devamını istemiştir. Ona göre, kiralar rayice göre belirlenmeli ve kanunun bazı maddeleri bu yönde tadil edilmelidir²¹⁸.

Karayolları Trafik Kanunu müzakerelerinde, sürücülerin belirli bir miktar alkol ile araç kullanılmasına müsaade edilmesi teklif edilmiştir. Server Somuncu, 30 Mart 1953'teki meclis celsesinde, bu kanun teklifinin doğuracağı sıkıntılara dikkat çekmiştir. Ona göre, alkollü araç kullanımı nedeniyle can kayıpları yaşanırken bu kanuna müsaade etmek müsamahakâr bir davranıştır. Server Bey, konuşmasında yurtdışındaki izlenimlerini de aktarmıştır. İsveç'te bulunduğu sırada alkol alanların direksiyon başına geçmediklerini, yine başka ülkelerde muayyen miktarın dışında alkol alanların araç kullanmadığını iddia etmiştir. Son olarak kanun teklifindeki belirli miktar ifadesinin, tıpçılar tarafından tahdit edilmesinin gerekliliğini bildirmiş, aksi takdirde kanunun fayda sağlamayacağını söylemiştir²¹⁹.

IX. Dönem TBMM'de kanun görüşmeleri esnasında Sinop milletvekilleri usul üzerine tartışmalarda yapmıştır. Örneğin, 22 Haziran 1953'te yapılan Türk Ceza Kanunu görüşmeleri esnasında Muhit Tümerkan, teklif edilen kanunun iç tüzüğe aykırı olarak kabul edildiğini iddia etmiştir²²⁰.

Türkiye'nin o yıllardaki en büyük problemlerinden biri olan cezaevleri meselesi Sinop milletvekillerinin dikkatini de çekmiştir. IX. Dönemde, mevcut tevkifhanelerin yetersizliği üzerine İstanbul ve İzmir'de bin kişilik iki cezaevi yaptırılması için bir kanun teklifi gündeme gelmiştir. Ayrıca yeni inşa edilecek cezaevlerinin hemen yanına, mahkûmlara hizmet vermek üzere birer hastane eklenmesi düşünülmüştür. İstanbul'daki hastanenin yatak kapasitesi 200, İzmir'deki ise 100 olarak planlanmıştır. Sinop mebusu

²¹⁷ TBMMTD, Devre: IX, C. 18, İN: 21, s. 395, 404, 426.

²¹⁸ TBMMTD, Devre: IX, C. 20, İN: 38, s. 109, 112.

²¹⁹ TBMMTD, Devre: IX, C. 21, İN: 60, s. 133.

²²⁰ TBMMTD, Devre: IX, C. 23, İN: 95, s. 169.

Dr. Muhit Tümerkan, İstanbul ve İzmir’de yapılacak cezaevi hastanelerinin gereğinden büyük olduğunu iddia etmiştir. Devlet hastanelerinde 2-3 bin kişiye bir yatak düştüğünü söyleyerek, cezaevlerinde 5 mahkûma bir yatak düşmesini eleştirmiştir. Aynı zamanda bu yatakların çoğu zaman boş kalacağını düşünmüştür. Ona göre, tasarı için ayrılan bütçe muhtelif şehirlerdeki tevkifhaneleri iyileştirmek üzere kullanılmalı, İzmir ve İstanbul ile sınırlı tutulmamalıdır. Muhit Bey’in beyanatı üzerine söz alan Adliye Vekili Osman Şevki Çiçekdağ, bu hastanelerin yalnız o cezaevlerindeki hükümlülere değil, ülke içerisindeki tüm mahkûmlara hizmet edeceğini vurgulamıştır. Bundan dolayı hastane kapasitelerinin yerinde olduğunu ifade etmiştir. Adliye Vekilinin kanun savunmasını yeterli bulmayan Muhit Bey, farklı şehirlerdeki mahkûmların yeni inşa edilecek hastanelere nakillerinin zor olacağını iddia etmiştir. Tartışmalar devam ederken Sinop mebuslarından Dr. Ali Şükrü Şavlı da bu konuda görüş bildirmiştir. Kendisinin temas ettiği mesele cezaevlerinin ıslah misyonları olmuştur. Ona göre, mevcut cezaevlerinde suçluların ıslahına yönelik çalışmalar göz ardı edilmektedir. Bundan dolayı medeni ülkelerde tekrar suça eğilim oldukça düşük iken bizdeki durum tam tersi bir gelişme göstermektedir. Son olarak cezaevleri inşa edilirken ıslahane yapımına da önem verilmesini tavsiye etmiştir²²¹.

Sinop mebusları, iktidarın ticari ilişkileri geliştirmek üzere uluslararası anlaşmalar akdetmesine olumlu yaklaşmışlardır. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya arasında imzalanan ticaret anlaşması, Muhit Tümerkan tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. 17 Temmuz 1953’te verdiği beyanatında, Yugoslavya halkının, Türk milletine karşı büyük bir sevgi ile bağlı olduğunu söylemiştir. Ayrıca bir süre bu ülkede bulunduğunu ve iki devlet arasındaki dostluğu bizzat müşahade ettiğini belirterek bu ilişkilerin devamını temenni etmiştir²²².

4936 sayılı Üniversiteler Kanunu müzakereleri, iktidar-muhalefet arasında şiddetli bir münakaşaya sebebiyet vermiştir. Özellikle, 46’ncı maddeye mülhak d fırkası tartışmaların odak noktasında olmuştur. Kanunun bu maddesi, üniversite öğretim üyelerinin hangi durumlarda meslekten çıkarılacağıyla alakalıdır. IX. Dönemde, bu maddenin tadil edilmesi için bir teklif sunulmuştur. Hükümet bahsi geçen d fırkasının aşağıdaki haliyle değiştirilmesini teklif etmiştir:

²²¹**TBMMTD**, Devre: IX, C. 24, İN: 108, s. 640.

²²²**TBMMTD**, Devre: IX, C. 24, İN: 111, s. 794.

Üniversite öğretim mesleğinde kalmasına yer bırakmayacak kadar şeref ve haysiyet kırıcı bir suç işleyenlerle, siyasi teşekküllerde fiili vazife alanlar veya 3. maddenin e bendi hükmünün cevaz vermediği siyasi yayınlarda veya beyanlarda bulunanlar üniversite öğretim mesleğinden çıkarılır²²³.

Kanunun değişmemiş hali öğretim üyelerinin siyasetle meşgul olmasına mani olmamıştır. Fakat hükümetin tadil teklifinde siyasetle meşgul olmak ihraç sebebi sayılmıştır. Üniversiteler Kanundaki bu değişiklik küçük eklemelerle Milli Eğitim Komisyonu tarafından biçimi bozulmayacak şekilde değiştirilmiş ve kabul edilmiştir. Kanun müzakereleri esnasında Sinop mebusu Nuri Sertoğlu da söz almıştır. Nuri Bey, 46'ncı maddedeki tadil teklifini, antidemokratik bir girişim olarak kabul etmiştir. 21 Temmuz 1953'teki meclis oturumunda bu kanunla alakalı şu sözleri söylemiştir:

Taşıdığı maksat ıstıbaha mahal bırakmayacak kadar aşıkâr olan böyle bir tadil yolu ile ilim adamlarımızı susturmak doğru değildir. Bunu yaparsak antidemokratik diye vasıflandırılan kanunlara bir yenisini daha eklemiş oluruz. Bunun, rejimin itibarı bakımından umumi tesirleri de müspet olmayacak ciddi ve hakiki bir demokrasi yolunda olmadığımız münakaşa edilir bir hal alacaklar. Bırakalım kararları senatolar alsınlar, ellerinde bir kanun ve sevilerine uygun müeyyideleri de vardır. En isabetli hareket tarzını, en muhik işleyiş sistemini onlar bulurlar, tatbik ederler. Üniversitelere, profesörlerimize güvenelim, itimat edelim, onların fikir hürriyeti içinde kalmalarına ihtiyacımız çoktur ve genç demokrasimizin teminat altında bulunduğunu bu anlayışla da teyit etmiş olalım. Takdir yüce meclisindir²²⁴.

Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması hakkındaki kanun görüşmeleri, iktidar ve muhalefet ilişkileri bakımından önemli bir yer tutmaktadır. Sinop mebusu Server Somuncuoğlu 23 Temmuz 1953'teki meclis oturumunda, adı geçen kanunla alakalı söz almıştır. Bu kanunun birinci maddesi olan ve dini işlerin politikaya alet edilmemesini öngören hükme destek vermekle beraber iktidarı, bu mevzuda aşağıda verilen sözlerle eleştirmiştir:

Memlekette dini hisleri politikaya alet etmek isteyen bu köprüden geçerek Büyük Millet Meclisi sandalyalarında ve ekseriyete dayanarak iktidarda yer almış insanların

²²³ TBMMTD, Devre: IX, C. 24, İN: 113, Karar No: 16.

²²⁴ TBMMTD, Devre: IX, C. 24, İN: 113, s. 953.

mevcudiyeti inkâr edilemez bir hakikattir. Bu hakikati ne kadar reddederseniz ediniz realite, en mantıklı konuşan hatibin yüzüne en sonunda getirip çarpacaktır.

Sayın arkadaşlarım, demokrasi rejimi bu ülkede adım adım teessüs ederken, tıpkı nisanın bereketli yağmurundan faydalanan bir tarla içindeki mahsul gibi bu hürriyetler inkişaf ederken onun içinde muzır otlar da, muzır tohumlarda neşvünema bulabilir. Nitekim 1945'ten buna yana başlayan hareket içinde hürriyet havasından faydalanarak sadece dini hisleri politikaya alet ederek iktidara geçmek için yapılan mitinglerde, toplantılarda konuştukları birer hakikattir²²⁵.

Server Somuncu, Vicdan ve Toplanma Hürriyeti hakkındaki kanunun ikinci maddesine şiddetle karşı çıkmıştır. Bu madde, 1'inci maddedeki cürmün bir cemiyet mensubu tarafından gerçekleşmesi halinde uygulanacak müeyyideleri kapsamıştır. Ona göre, kanunun bahsi geçen hükmü, pratikte pek çok zorluğa sebebiyet verecektir. Aynı zamanda siyasi çekişmelere kasıtlı olarak kullanılabileceğini iddia etmiştir. Bundan dolayı bu maddenin tamamına muhalif olmuştur. Kanun teklifinin 4'üncü maddesinde ise toplanma hürriyetinin esasları tespit edilmiştir. Buna göre sükûnu bozacak halin oluşması durumunda toplantıya son verilecek ve suçlular hakkında ağır para cezası tatbik edilecektir. Servet Bey, bu maddeyle alakalı farklı bir benzetme yaparak Hitler Almanya'sına aşağıdaki şekilde atıfta bulunmuştur:

28 Şubat 1933'te Almanya'nın Halk ve Memleketi Koruma Kanunu, toplanma hürriyetini, şahsi hürriyeti ve matbuat hürriyetini boğan bir kanun olarak tatbik edilmiş bu salahiyetleri Hitler'in eline vermiştir. Artık kapı açılmıştır, onun altından Hitler gibi diktatörlük taslayan bir adam çıkmış, ondan sonrada etrafındakiler bizim anayasamız Führer'in emridir. Vaymar Kanunu Esasini meriyetten kaldırmadık, muvakkaten hükümlerini talik ettik diyerek ve ilmi ayaklar altına alarak führerlerine yaranmak istemişlerdir. Ne Hükümete, ne de iktidar partisine böyle yapacaksınız demekte beni şu anda haklı gösterecek bir sebep mevcut değildir. Ancak mevzuatımıza verilmesi istenen istikamet ferahlatıcı ve iç açıcı değildir. Kötüye kullanma yolu açıktır²²⁶.

IX. Dönem TBMM'de yapılan kanun tartışmalarından biri de Kastamonu'ya bağlı Abana ilçe merkezinin Bozkurt'a nakledilmesi üzerine olmuştur. Sinop mebusu Nuri Sertoğlu,

²²⁵ TBMMTD, Devre: IX, C. 24, İN: 115, s. 1068.

²²⁶ TBMMTD, Devre: IX, C. 24, İN: 115, s. 1069, 1070.

Abana ilçe merkezini farklı bir yere taşınmasına karşı çıkararak komisyonun bu konuda hazırladığı raporların gerçeklikten uzak olduğunu, ayrıca meclisin emrivakilerle çalıştırılmak mecburiyetinde bırakıldığı iddia etmiştir. Yine bu raporlarda Abana nüfusu hakkındaki verilerin saptırıldığını söylemiştir. Nuri Bey'e göre Abana, ilçe merkezi için en uygun yerdir. İlçe merkezinin farklı bir yere nakledilmek istenmesi hem Abanalıları küstürecek hem de maddi bir külfet doğuracaktır. Kanun müzakerelerinde söz alan Sinop mebusu Server Somuncu da bu kanuna karşı çıkmıştır. 21 Aralık 1953'te yaptığı konuşmasında, Abana ilçe Merkezini, Pazaryeri'ne (Bozkurt) nakletmenin siyasi düşüncelerden kaynaklandığını aşağıdaki şekliyle açıklamıştır:

Şimdi arkadaşlar, yapılan ve ortaya konulan iddia ve izahlardan anlaşılan, şu Abana Kazasında yapılmak istenen şey yakın diye nakledilecek Pazaryeri ancak köylere belki 2,5 kilometre daha yakındır. Halbuki denizden tamamen uzaklaşmaktadır. Merkeziyet itibariye diğer köylere olan mesafe nispet, hemen hemen hiç değişmemektedir. Bu durumda hadise hakikaten 1937 seçmeni olduğu söylenen Pazaryeri lehine halletmek ve 337 seçmeni vardır denilen Abana aleyhine kaydetmek sadece, Tevfik İleri'nin dediği şekilde, bir politika yapmaktır²²⁷.

Devlet memurlarına verilecek olan tahsisata dair kanun görüşmeleri meclis gündemine alındığında Sinop mebusu Server Somuncu söz almıştır. O, devlet memurlarının maddi sıkıntılar içerisinde olmasını, hayat pahalılığının her geçen gün artmasına bağlamıştır. Ayrıca hükümete, geçim konusunda en çok sıkıntı yaşayan memurlara daha fazla ödenek çıkarma tavsiyesinde bulunmuştur²²⁸.

Yabancı sermayeyi teşvik için yapılan kanun görüşmelerinde söz alan Sinop mebusu Servet Somuncuoğlu, yabancılarla yapılacak envestisman anlaşmalarına dikkat edilmesi gerektiğini savunmuştur. Aynı zamanda yabancı yatırımların ülkeye girmesine taraftar olmuş ve ülkenin bu yatırımlarla kalkınacağını ifade etmiştir²²⁹.

IX. Dönemde hemşirelerin vazife ve salahiyetlerini tespit eden Hemşirelik Kanunu çıkartılmıştır. Kanun, 25 Şubat 1954'de kabul edilmiştir. Doktor kökenli Sinop mebusları da bu kanun müzakerelerine iştirak etmiştir. Örneğin Ali Şükrü Şavlı, Hemşirelik Kanununun meclis gündemine alınmasından büyük bir memnuniyet duyduğunu ifade

²²⁷ TBMMTD, Devre: IX, C. 26, İN: 20, s. 331-335.

²²⁸ TBMMTD, Devre: IX, C. 26, İN: 21, s. 395.

²²⁹ TBMMTD, Devre: IX, C. 27, İN: 28, s. 171.

etmiştir. Ancak kanun tasarısında bazı eksiklikler olduğuna dikkat çekerek bunların tadilini önermiştir. Ayrıca hemşirelerin evliliklerine destek olunması gerektiğini, aksi takdirde hemşireliğe karşı rağbetin azalacağını iddia etmiştir. Kanun teklifi ile alakalı Sinop milletvekili Muhit Tümerkan da söz almıştır. O, yabancı hemşire okullarındaki tahsillerini bitiremeden Türkiye'ye gelen hemşire adaylarının, eğitimlerine burada devam etmelerini talep etmiştir. Bu talebe cevaben söz alan komisyon sözcüsü ve Seyhan mebusu Sedat Barı, dışarıdan gelen hemşire adaylarının Türkiye'de eğitimlerini tamamlayabileceklerine dair hükmün kanun teklifinde bulunduğunu söylemiştir. Tümerkan son olarak Türkiye'deki hemşirelerin yaşadığı sıkıntılara dikkat çekerek hemşirelik mesleğinin özendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır²³⁰.

Demokrat Parti Döneminde kabul edilen kanunlardan biri de 135 maddeden oluşan Petrol Kanunu olmuştur. Bahsi geçen kanun müzakereleri esnasında iktidar ile muhalefet arasında yoğun münakaşalar yaşanmıştır. Bu tartışmalarda Sinop mebusu Servet Somuncu oldukça aktif olmuştur. O, öncelikle kanun görüşmelerinin uzun bir zamana yayılması gerektiğini ifade etmiştir. 5 Mart 1954'deki meclis oturumunda ise iktidar kanadından gelen eleştirileri cevaplamıştır. Buradaki konuşmasında, ekseriyete sahip olan iktidar partisinin istediği kanunu çıkarabileceğini söyleyerek sadece kanunun çıkmasını engellemek için konuşmadığını iddia etmiştir. Ayrıca petrol arama çalışmalarının Demokrat Parti iktidarından çok daha önce başladığını fakat bu çalışmaların göz ardı edildiğini alt kısımda verilen sözlerle açıklamıştır:

Şunu da arz edeyim ki, bugün huzuruza bu petrol kanunu gelmişse bu topraklarda petrolün mevcudiyeti münakaşa edilmez bir hakikat olduğunun sabit olmasındandır. Bunu da yıllar ve yıllar yapılmış olan Devlet çalışmalarına ve Türk teknisyeninin kabiliyet ve tecrübe ve enerjisine borçluyuz. Bu bakımdan bendeniz, bütün bunları toptan inkâr eden zihniyeti, Türk kadirşinaslığına yakıştıramadığımı Yüksek Meclis huzurunda tekrar etmek isterim²³¹.

İktidar ile muhalefet arasındaki şiddetli tartışmalardan biri de neşir yoluyla veya radyo ile işlenecek cürümler hakkındaki kanun görüşmelerinde görülmüştür. Kanun layihasının tümü üzerine söz alan Sinop mebusu Servet Somuncu, basın hürriyetinin önemine dikkat

²³⁰ TBMMTD, Devre: IX, C. 28, İN: 44, s. 417, 421, 428.

²³¹ TBMMTD, Devre: IX, C. 29, İN: 58, s. 264, 265.

çekmiş ve bu olgunun her zaman var olmasını gerektiğine işaret etmiştir. Somuncuoğlu, bahsi geçen kanunun meclisin kapanmasına yakın bir tarihte gündeme getirilmesinin tesadüf olmadığını kaydetmiştir. Ayrıca iktidarın kendisine karşı muhalefetin artmasından dolayı bu kanunu alelacele meclise getirdiğini iddia etmiştir. Bu konudaki beyanatı aynen verilmiştir:

Arkadaşlarım, DP iktidarı muhalefette iken basın tarafından tutulur, iktidara geldiği zaman hiç değilse 2-2,5 sene mütemadiyen basın tarafından yine tutulmakta devam edilir, bazı cüretkâr kalemler muhalefete taarruz eder, elbette ki iktidar o zaman harekete geçmek için kendi zaviyesinden hiçbir zaruret hissetmez. Ve nitekim hadise de öyle olmuştur. Vakta ki arkadaşlarım bugünkü iktidarın da, üzerinde söz söylenebilecek bir mazisi olmuş ve ne zaman şahıslara tecavüz onlara da teşmil edilmeye başlanmış; işte o zaman ve Meclisin kapanmasına birkaç gün kala bu kanun getirilmiştir. Bu kanun Demokrat Parti için hasbi bir zamanda değil, söz söylenmeye başlandığı bir zamanda getirilmiş ve ne vama bir müdafaa aleti olarak ele alınmıştır²³².

Servet Somuncu'nun kanun hakkındaki beyanatından sonra Adnan Menderes söz almıştır. Başbakan, matbuat kanunun kabulü halinde basın hürriyetine ağır bir darbe indirileceği yönündeki iddialara karşı çıkmıştır. Adnan Menderes'in, 8 Mart 1954'deki konuşmasının bir kısmına alt kısımda yer verilmiştir:

Sevgili arkadaşlarım. Server Somuncuoğlu'nun son cümlelerini hatırlıyorsunuz: Bu tasarı kanuniyet iktisap ettikten sonra artık memlekette matbuat hürriyeti kalmayacak, matbuat susacak, yalnız havadan sudan bahsedecek, hatta havadan sudan bahsetmekten ziyade iktidara methiyeler yazacaktır, dediler.

Derhal arz edeyim ki, bunların hiçbirisi vaki olmayacak, âlem yine âlem, devran yine devran, olduğu gibi eski şekilde devam edecektir. Demagojik literatür bütün anasiriyle kucak kucak toplanmış, huzurunuzda getirilmiş, serpilmiş bulunmaktadır²³³.

²³² TBMMTD, Devre: IX, C. 29, İN: 61, s. 452, 453.

²³³ TBMMTD, Devre: IX, C. 29, İN: 61, s. 458.

Neşir yoluyla veya radyo ile işlenecek bazı cürümler hakkındaki kanun, 9 Mart 1954'deki meclis oturumunda kabul olunmuştur. 13 Mart 1954'deki Resmî Gazetede yayınlanan bu kanunun en çok tartışılan maddeleri aynen verilecektir:

1'inci md: "Matbuat vasıtasıyla her ne surette olursa olsun;

1/1: Namus şeref haysiyet veya haysiyete tecavüz edilmesi veya hakarete bulunulması,

1/2: İtibar kırarak veya şöhrat veya servete zarar verebilecek bir hususun isnat edilmesi,

1/3: Rıza hilafına hususi veya ailevi ahvalin teşhir olunması,

1/4: Yukardaki hal ve suretlerle tecavüz, hakaret, isnat veya teşhire maruz bırakılacağından bahisle tehditte bulunulması hallerinde fail 6 aydan 3 seneye kadar hapis ve bin liradan on bin liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır.

Yukarıda yazılı cürümler resmi sıfata haiz olanlar aleyhinde sıfat veya hizmetlerden dolayı işlendiğinde cürme mürettep olan ceza üçte birden yarıya kadar arttırılarak hükmolunur.

3'üncü md: Devletin siyasi ve veya mali itibarını sarsacak veya ammenin telaş ve heyecanını mucip olacak mahiyette yalan haber veya havadisleri veya bu mahiyetteki vesikaları neşredenler 1 seneden 3 seneye kadar hapis ve 2.500 liradan az olmamak üzere ağır para cezası ile cezalandırılır²³⁴.

Kanun müzakereleri, iktidar-muhalefet ilişkilerini göstermesi bakımından büyük bir önem arz etmiştir. Bu tartışmalar esnasında zaman zaman şiddetli münakaşalar da yaşanmıştır. IX. Dönemdeki Sinop mebuslarının kanun görüşmeleri esnasında oldukça aktif oldukları görülmektedir. Bu husustaki Server Somuncuoğlu'nun ismini hususi olarak zikretmek gerekmektedir.

3.1.5. Sinop Mebusları Tarafından Meclise Sunulan Kanun Teklifleri ve Sorular

IX. Dönemdeki Sinop mebusları tarafından meclise verilen ilk sual takriri Muhit Tümerkan'a aittir. Muhit Bey'in 24 Mart 1952'de meclise sunduğu bu takrir, Çiftçi Topraklandırma Kanunuyla ilgili olmuştur. Bu bağlamda Başbakanlıktan, bahsedilen kanun kapsamındaki çalışmalar hakkında meclisin bilgilendirilmesini istemiştir. Bu suale cevaben söz alan Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur, vatandaşlara tevdi edilen

²³⁴ Resmî Gazete, S. 8660, Kanun No: 6334, Yay. Tar: 17.03.1954.

toprakların 1950'ye kadar olan kısmına ait çeteleyi meclis başkanlığına sunmuştur²³⁵. Muhit Bey'in böyle bir soru önergesi vermesindeki temel gerekçe, önceki hükümetler devrinde çıkartılan kanunların, yeni iktidar dönemindeki durumunu denetlemek olmuştur.

Sinop milletvekillerinden Servet Somuncu, İstanbul Beşiktaş'ta ikamet eden Burhan Karadayı isimli bir vatandaşın İstanbul Emniyet Müdürlüğüne mensup kişiler tarafından dövüldüğüne dair iddianın doğru olup olmadığını ve bu hususta yapılan tahkikata dair bilgi verilmesini Adalet Bakanlığından istemiştir²³⁶. Bu konuyla alakalı Adalet Bakanlığından gelen cevaba meclis kayıtlarında ulaşılamamıştır.

Sinop mebusları tarafından meclise sunulan ilk kanun teklifi Nuri Sertoğlu'na aittir. Nuri Bey bu teklifinde, Muamele Vergisi Kanununda bazı düzenlemeler yapılmasını istemiştir²³⁷. Bir başka kanun önerisi Muhit Tümerkan tarafından yapılmıştır. O, Gelir Vergisi Kanunu üzerindeki tadil için 27 Mayıs 1953'te bir kanun teklifi vermiştir²³⁸. Muhit Tümerkan tarafından meclise sunulan diğer kanun tadil teklifi, basın mesleğinde çalışanlar ile çalıştırılanlar arasındaki münasebetlerin tanzimi hakkındadır. O'nun kanun üzerindeki değişiklik önerisi, 12 Şubat 1954'teki meclis oturumunda kabul edilerek yasalaşmıştır²³⁹.

Muhit Tümerkan, Denizcilik Bankasının çalışmalarıyla alakalı olarak meclise iki sual takriri vermiştir. İlk takririnde, Denizcilik Bankası personelleri için sağlanan imkânları öğrenmek istemiştir. Ayrıca Karadeniz ile Akdeniz'de gerçekleşen uzun deniz seferlerinde yolcuların asgari imkânlarla sahip olup olmadığını sormuş ve yolcuların iskelelerde bekletilme sürelerinin uzun olduğuna dikkat çekmiştir. Tümerkan'ın bu sorularına Ulaştırma Vekili Yümnü Üresin yazılı olarak cevap vermiştir²⁴⁰. Muhit Bey tarafından meclise verilen ikinci sual takririnde, vapur seferlerindeki gecikmeler için ne gibi tedbirler alındığı sorulmuş ayrıca Denizcilik Bankasının harcamalarına dair meclisin bilgilendirilmesini talep edilmiştir. Bu sual takririni Ulaştırma Vekili Yümnü Üresin yanıtlamıştır. Ulaştırma Vekili konuşmasına, ilgili bankanın iyi bir filo devralmadığını söyleyerek başlamıştır. Deniz seferlerindeki gecikmelerin olumsuz hava şartları ile

²³⁵ TBMMTD, Devre: IX, C. 15, İN: 68, s. 70.

²³⁶ TBMMTD, Devre: IX, C. 21, İN: 65, s. 282.

²³⁷ TBMMTD, Devre: IX, C. 18, İN: 18, s. 279.

²³⁸ TBMMTD, Devre: IX, C. 23, İN: 91, s. 33.

²³⁹ TBMMTD, Devre: IX, C. 28, İN: 42, s. 268.

²⁴⁰ TBMMTD, Devre: IX, C. 25, İN: 2, s. 41.

yükleme ve boşaltmadan kaynaklandığını ancak bu durumun bir yıldır yaşanmadığını iddia etmiştir. Ayrıca ilgili banka tarafından inşaat, tadilat gibi işler için ayrılan tahsisata dair bilgiler vermiştir²⁴¹.

Sinop mebusu Muhit Tümerkan, Gelir Vergisi Kanununun 24'üncü maddesinde değişiklik yapılmasına dair bir kanun teklifi vermiştir. Değiştirilmesi talep edilen 24'üncü maddenin 1'inci bendi, engelli ve malullüğü bulunan vatandaşların tevsik edilmesiyle alakalıdır. Muhit Bey'in, malullüğün sıhhi heyet tarafından tespit edilmek suretiyle gerçekleşmesini öngören bu kanun teklifi mecliste kabul edilerek yasalaşmıştır²⁴².

IX. Dönem Sinop milletvekillerinin kanun teklifi sunarken müşterek hareket ettikleri de görülmüştür. Örneğin, Sinop mebusları Ali Şükrü Şavlı ile Muhit Tümerkan, Türk Tabipler Birliği Kanununun 8'inci maddesine dair ortak bir takrir sunarak, hükümle alakalı tefsir istemişlerdir²⁴³. Meclis içindeki kolektif harekete bir başka örnek, Servet Somuncuoğlu ve dört arkadaşının yeniden 3 kaza kurulması hakkında verdikleri kanun teklifidir²⁴⁴.

Sinop mebusları, seçim bölgelerini ilgilendiren meselelerle alakalı da sual takririnde bulunmuştur. Örneğin Muhit Tümerkan, Sinop Boyabat'a bağlı Boyalı Köyündeki yangından sonra bölgeye yapılan veya yapılması planlanan yardımların ne olduğuna dair bir sual takriri vermiştir. Yine Muhit Tümerkan tarafından Sinop'ta inşaatı yarım kalmış okullarla alakalı soru önergesi verilmiştir. Bu takrirden, temeli atıldığı halde inşaatına devam edilmeyen okul inşaatlarının mevcut durumunu sormuştur. Tümerkan'ın sorusuna cevaben söz alan Maarif Vekili Rıfkı Salim Burçak, okulların inşasına devam edildiğini ve bu maksatla Maarif Bakanlığı tarafından Sinop Valiliğine ödenek çıkartıldığını ifade etmiştir²⁴⁵.

IX. Dönem Büyük Millet Meclisi'nin son birleşimi, 12 Mart 1954'te gerçekleştirilmiştir. Demokrat Parti iktidarının ilk dönemindeki Sinop milletvekilleri, yaklaşık dört yıl süren yasama döneminde gündem konuları üzerinde söz söylemişlerdir. 2 Mayıs 1954'te ise

²⁴¹ TBMMTD, Devre: IX, C. 25, İN: 2, s. 44.

²⁴² TBMMTD, Devre: IX, C. 28, İN: 40, s. 168.

²⁴³ TBMMTD, Devre: IX, C. 24, İN: 115, s. 1042.

²⁴⁴ TBMMTD, Devre: IX, C. 29, İN: 56, s. 87.

²⁴⁵ TBMMTD, Devre: IX, C. 29, İN: 65, s. 952.

milletvekili genel seçimleri yapılmıştır. Seçim sonuçlarıyla birlikte Demokrat Parti iktidarının ikinci dönemi başlamıştır.

3.2. X. Dönem TBMM'nin Yasama Faaliyetlerine Başlaması

2 Mayıs 1954 seçimleriyle birlikte Demokrat Parti'nin ikinci dönemi resmen başlamıştır. Halk Partisi ise ana muhalefete devam etmiştir. Seçimlerden sonra oluşan X. Dönem Büyük Millet Meclisi, ilk toplantısını 14 Mayıs 1954 Cuma günü saat 15.00'da yapmıştır. Meclisin geçici başkanlığını en yaşlı mebus sıfatıyla Ali Fuat Cebesoy üstlenmiştir. Ali Fuat Bey'in, açılış konuşmasından sonra mebusların ant içme törenine geçilmiştir. Sinop mebusları yemin törenine tam katılım göstermiştir. Bu dönemdeki Sinop milletvekillerinin tamamı CHP'ye mensup olup isimleri: Şerafettin Ayhan, Vehbi Dayıbaş, Nuri Sertoğlu, Servet Somuncuoğlu, Haşim Tarı ve Muhit Tümerkan olmuştur. Milletvekillerinin yemin işlemleri tamamlandıktan sonra meclis başkanını belirlemek için oylamaya geçilmiştir. Meclis Başkanlığı seçimlerinde toplam 489 oy kullanılmış ve 489 reyin tamamını alan İçel mebusu Refik Koraltan, TBMM Başkanlığına intihap edilmiştir. Meclis Başkanı, seçimler ardından kürsüye gelerek, mebuslara hitaben teşekkür konuşmasını gerçekleştirmiştir. Bu konuşmasında, ilk birleşime denk gelen 14 Mayıs'ı, demokrasi inkılabının zafere ulaştı gün olarak tanımlamıştır²⁴⁶.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 21'inci Hükümeti kurma görevini İstanbul mebusu Adnan Menderes'e vermiştir. 17 Mayıs 1954'deki ikinci birleşiminde söz alan Adnan Menderes, kabinesini tanıtmış ve ardından hükümetin programını sunmuştur. İcra Vekillerinin programından evvel geçen dört seneyi özetleyerek muhalefete de hücum etmiştir. Halk Partisini, iktidardan düştükten sonra bir anda *aşırı ve ölçüsüz hürriyet taraftarı* olmakla suçlamıştır. Aynı zamanda dört yıllık teşrii döneminde muhalefeti, *kötü bir mücadele* vermekle itham etmiştir. Başbakanın bu konuşması iktidar-muhalefet ilişkileri bakımından büyük önem arz etmektedir. Bu yüzden bir kısmı aynen verilmiştir:

İşte dört yıllık intikal devresinin kötü mücadele tarzını sadece hatırlatmak maksadıyla böylece geriye doğru ve çok kısa olarak bir göz atmış bulunuyoruz. Bu mücadele tarzı, hususiyle dünya ahvalinin tehlikeli safhalar arz ettiği bir devrede, yalnız genç demokrasimiz için değil, memleketimiz için dahi daha müşkül ve ciddi vaziyetler ihdas edebilirdi. Meclis ve Hükümet daima uyanık ve gereken tedbirleri

²⁴⁶ TBMMTD, Devre: X, C. 1, İN: 1, s. 2, 6.

almakta bir an tereddüt göstermeyecek bir azim ve karar sahibi olduğu kanaatini vaktinde herkese anlatmamış olsaydı, birtakım kötü hareketler ve ağır vaziyetlerle karşılaşmak mukadder olurdu²⁴⁷.

X. Dönem TBMM yukarıdaki gelişmelerin ardından çalışmalarına başlamıştır. Bu dönemdeki Sinop mebuslarının hepsi ana muhalefet partisi olan Halk Partisine mensup olmuştur.

3.2.1. CHP Grubu Adına Söz Alan Servet Somuncuoğlu'nun Beyanati

Adnan Menderes'in hükümet programını tanıtmaya üzerine CHP Grubu adına Sinop milletvekili Servet Somuncuoğlu söz almıştır²⁴⁸. Adnan Menderes, İcra Heyeti programını tanıtırken, muhalefete yönelik eleştirilerde bulunmuş ve bir önceki yasama döneminin muhalefetin tavrından dolayı verimli geçmediğine vurgu yapmıştır. Servet Bey, bu iddiaları yersiz ithamlar olarak nitelemiş ve meclis içerisinde gereksiz bir husumete sebebiyet vereceğini iddia etmiştir. Ayrıca hükümet beyannamesinde, muhalefetin devamlı surette hatalı çıkarılmaya gayret edildiği söylemiştir. Servet Bey konuşmasının devamında muhalefet ve iktidar ilişkilerinin genel karakteri üzerine yorumlarda bulunmuştur. Ona göre hükümetin, geçmiş dönemdeki meclis içi münakaşaları tahripkâr olarak nitelendirmesi son derece yanlıştır. Çünkü bu müzakereleri demokrasi ve muhalefetin tabii bir sonucu olarak görmek gerekmektedir²⁴⁹.

Servet Somuncu, hükümetin programına aldığı dış politika hakkında da partisinin görüşlerini bildirmiştir. Öncelikle BM ve NATO gibi örgütler ile ilişkilerin geliştirilmesi ve idame ettirilmesi gerektiğini belirterek müdafaa örgütlerine parti olarak tam destek verdiklerini söylemiştir. Ayrıca sulhu sağlayacak tüm bölgesel ve küresel anlaşmalara müzaheret edileceğini bildirmiştir. Bu dönemde devam eden Türk-Amerikan yakınlaşması da muhalefetin gündeminde olmuştur. Amerika'nın, Türkiye'ye yaptığı askeri ve ekonomik yardımlardan parti olarak memnuniyet duyduklarını bildirmiştir. Dış ilişkiler konusunda iktidara yakın olan ana muhalefet, yabancı devlet adamlarının Türkiye'ye gerçekleştirdikleri ziyaretleri oldukça olumlu bulmuştur. Örneğin, Alman devlet adamı Adenauer ile Yugoslavya Devlet Başkanı Tito'nun Türkiye ziyaretleri bu cümledendir. Ana muhalefet iktidarı dış ilişkiler konusunda büyük ölçüde desteklemekle

²⁴⁷ TBMMTD, Devre: X, C. 1, İN: 3, s. 22.

²⁴⁸ Servet Somuncuoğlu'nun adı meclis kayıtlarında Server veya Servet olarak farklı geçmektedir.

²⁴⁹ TBMMTD, Devre: X, C. 1, İN: 4, s. 49.

beraber dış gelişmelerden meclisin bilgilendirilmesi gerektiğine dair uyarıyı yapmaktan da geri durmamıştır²⁵⁰.

Servet Bey'in grup konuşması iktidar ile muhalefet ilişkileri bakımından önem taşımaktadır. Beyanatının bir bölümünde Demokrat Parti'yi halkı ayrıştırıcı bir tavır takınmakla itham etmiş ve antidemokratik bir yapıya bürünmekle suçlamıştır. Bunlara karşılık muhalefetin duruşunu aşağıdaki sözlerle açıklamıştır:

Diğer taraftan bu hengâme sırasında kötü hareketlerin ve ağır vaziyetlerin doğmamış olmasını hükümet sadece iktidar tarafından alınan tedbirlerle izaha çalışmaktadır. Şayet memlekette elem verici büyük hadiseler doğmamış ise bu neticede muhalefetin kanunların verdiği haklara ve onların hudutlarına tam bir sadakat ve riayet gösteren zihniyetinin en büyük payı olduğuna şüphe yoktur.

Demokrasinin bir zihniyet, bir yaşayış ve tefekkür tarzı olduğu malumdur. Onu soysuzlaştıran menfi amillerden ayıklama bizim samimi görüşümüzdür²⁵¹.

Servet Bey, hükümetin programında yer verdiği iktisadi meseleler üzerinde de durmuştur. Ona göre, Demokrat Parti'nin hazırladığı iktisadi program yetersizdir. İlk olarak ekonomik kalkınmanın programa bağlanmasını ve koordinasyonlu bir şekilde yürütülmesi gerektiğini iddia etmiştir. İkinci olarak, DP iktidarında hayat pahalılığının arttığına dikkat çeken Servet Bey, bu konunun hükümet programına alınmamasına tepki göstermiştir. Hükümetten bir başka istekleri, köy davasına ehemmiyet verilmesi ve hayvancılığın programa alınarak geliştirilmesini sağlamak olmuştur. Ayrıca dış borçların vadesinde ödenmesi gerektiğini ve bu durumun dış ticareti olumlu etkileyeceğini tavsiye etmiştir²⁵². Servet Bey'in CHP Grubu adına yaptığı konuşmayı tamamlamasından sonra DP Grubu adına Manisa mebusu Samet Ağaoğlu söz almıştır. Ağaoğlu, konuşmasında muhalefetin iktidarı eleştirmek için demagoji yöntemine başvurduğunu iddia etmiş ve geçmiş dönemler için *tarihimizin içindeki karanlık devirler* ifadesini kullanmıştır. Ayrıca Sinop mebusu Servet Somuncuoğlu'nun grup adına yaptığı konuşma için aşağıdaki değerlendirmeyi yapmıştır:

Şimdi muhalefetin ortaya attığı iddialara kısa kısa cevaplar vermeye çalışacağım.

²⁵⁰ TBMMTD, Devre: X, C. 1, İN: 4, s. 51.

²⁵¹ TBMMTD, Devre: X, C. 1, İN: 4, s. 50.

²⁵² TBMMTD, Devre: X, C. 1, İN: 4, s. 52.

Server Somuncuoğlu arkadaşımızdan bahsedeceğim: Derhal tebarüz ettireyim ki, üslubu nazikti. Ama söze başlarken, dediğim gibi hakikaten 4 seneden beri Cumhuriyet Halk Partisi saflarında, değişik üslup tarzlarına rağmen müşahede ettiğimiz aynı nokta-i nazarlar aynı metotlarla ileri sürüp durdu. Şöyle bir cümle kullanıyor “bırakılmış zaman içinde önemle programı inceledik” Arkadaşımız hukukçudur. Partisinde de hukukçular vardır. Anayasa zaman bırakmıyor. Anayasaya göre Hükümet kurulduktan sonra bir hafta içinde program okunur ve müzakeresine geçilir. Şayet muhalefete 48 saat mühlet verilmiş ise buna teşekkür etmek lazım gelir ve tenkit sebebi olmaması icap ederdi. Bunu ince bir nokta olduğu için söylüyorum²⁵³.

Servet Somuncu, Samet Ağaoğlu’nun konuşmasını müteakip CHP Grubu adına tekrar söz almıştır. Servet Bey’in, iktidar kanadından gelen tek parti dönemi eleştirilerine karşı verdiği savunmasının bir kısmı aşağıdaki gibidir:

Evvela düşünmediğimiz bir şeyi bize ifade etmesinin doğru olmadığını söyleyeceğim. Sonra birçok insan toplulukları gibi Cumhuriyet Halk Partisi de tarihin içinde akıp gitmektedir. Onun kurulduktan sonra devlet idaresinde yaptığı işleri, muhtelif zamanlar içinde, muhtelif zihniyetlerin ölçüsüne vurarak tasvip veya reddeden insanlar çıkabilir. Ve o tek parti idaresinin zaruri kıldığı bazı işleri istibdat hatta zulüm sayanlar olabilir. Ama her insan topluluğunun geçirdiği tekâmülü hatırlayacak olursanız Cumhuriyet Halk Partisinin bu memlekette başladığı noktadan bugünkü noktaya kadar birtakım tekâmüllerle geldiğini kabul etmek lazım gelir. Cumhuriyet Halk Partisi kurulduğu günden beri bu devlete hizmet etmiştir. Bu memleket bugün dahi idare eden devlet adamlarının yetişmesine vesile olmuştur. Mazisinde hakikaten utanılacak bir şey yoktur. Eğer mazisinde utanılacak bir şey var idi ise, eğer bu işleri yaptığı için takbih edilerek cezai müeyyidelere çarptırılması icap ediyordu ise 1950’de iktidara gelen Demokrat Partinin bütün bunları hesaba katmak lazım gelirdi. O sebepledir ki, biz Cumhuriyet Halk Partisinin memleketimizin siyasi hayatında rol oynamış ve bugün de oynamakta olan bir siyasi teşekkül olarak kabule devam ediyoruz. Ve onun içinde yetişip karşıya geçmiş arkadaşlarımızın bugün bize tariz etmelerine göğüs gererek onlarında mazisini müdafaaya çalışıyoruz. Bu bakımdan nasıl Sayın Samet Ağaoğlu, rahmetli babasını hatırlayarak utanmıyorsa, hatırlamak veya hatırlatmaktan çekiniyorsa, o muhterem

²⁵³ TBMMTD, Devre: X, C. 1, İN: 4, s. 66, 67, .

şahsa partisi içinde faaliyet imkânı vermiş olan CHP'yi hatırlatmak veya hatırlatmaktan biz de katiyen çekinmiyoruz²⁵⁴.

Server Somuncu'nun konuşmasından sonra Başbakan Adnan Menderes'te tartışmalara dâhil olmuştur. Başvekil, 26 Mayıs 1954'te verdiği beyanatında, seçim dönemindeki kampanyalar üzerinden muhalefete yüklenmiştir. Kendisinin bu konudaki iddialarına alt kısımda yer verilmiştir:

Muhterem arkadaşlarım,

Seçimleri bir psikoz havası içinde cereyan ettirmek için tedbirler aldılar, seçimleri kazanıyoruz, işte iktidara geliyoruz dediler, yer yer devlet memurlarını tehdit eden hilelere giriştiler. Sizlerden hiçbiriniz, iktidara geldiğimiz zaman devlet memurlarının veyahut herhangi bir vatandaşın burnunu kanatacağız, dediniz mi? Diyebilir misiniz? Tehdit edici tedbirler aldınız mı? Alabilir misiniz? Hayır. Fakat onlar böyle konuştular, iktidara gelecekleri için herkesin onlardan korkmasını istediler ve bu korkuyu istismar yoluyla iktidara gelmeyi tedbirlerinin başında ele aldılar. Bunun tesiri olmadı da değil²⁵⁵.

Başbakan Adnan Menderes, konuşmasının devamında muhalefet tarafından iddia edilen iktisadi kalkınmadaki plansızlık savına cevap vermiştir. Ayrıca iktidar ile muhalefet arasında devam eden demagoji tartışmalarına o da katılmıştır. Başbakanın bu husustaki beyanatına aynen yer verilecektir.

Muhterem arkadaşlarım,

Şimdi plan meselesine geliyorum. Bu memleket plansız, programsız idare ediliyor, diyorlar. Bunlar, yuvarlak laflardır. Bu şekilde konuşanlar bu kürsüye gelip memleket idaresinin hangi noktada plansız olduğunu söylesinler, ben konuşmaya hazırım. Eğer sözlerini kuvvetli delillerle, hatta herhangi neviden bir delille teyit ve takviye etmiş olsalar, kendisinin burada ifade ettiği prensibe göre bu bir demagoji değildir derdim. Fakat bütün sözleri delilsiz olduğuna göre, bunlara pervasızca tamamen demagojidir, denebilir. Plansızlığın, programsızlığın nerede olduğu çıkıp burada izah edilmelidir²⁵⁶...

²⁵⁴ TBMMTD, Devre: X, C. 1, İN: 4, s. 75, 76.

²⁵⁵ TBMMTD, Devre: X, C. 1, İN: 4, s. 78.

²⁵⁶ TBMMTD, Devre: X, C. 1, İN: 4, s. 78.

Görüldüğü üzere X. Dönem Büyük Millet Meclisi, yasama yılına oldukça sert tartışmalarla başlamıştır. Özellikle hükümet programı üzerinde yapılan müzakereler iktidar-muhalefet ilişkilerindeki gerginliği arttırmıştır. Muhalefetin bu tartışmalardaki sözcüsü Sinop mebusu Ali Server Somuncuoğlu olmuş ve mensup olduğu Halk Partisine karşı yöneltilen iddialara cevap vermiştir.

3.2.2. Emekli Sandığı Kanunuyla Alakalı Tartışmalar

Emeklilik Kanunu müzakereleri bir önceki yasama döneminde de önemli tartışmalara yol açmıştır. IX. Dönemde özellikle doktorların emeklilik işlemleri üzerinde gerçekleşen bu münakaşalar yeni dönemde farklı kadrolar için devam etmiştir. 21 Haziran 1954'te, Emeklilik Sandığı Kanunu hakkında bazı maddelerin tadili teklifi meclis gündemine gelmiştir. Kanun teklifinde, 25 yıl hizmet şartını tamamlayan yüksek dereceli hâkimler ve üniversite hocalarının emekli edilmesi önerilmiştir. Teklif üzerine Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu adına Sinop mebusu Nuri Sertoğlu söz almıştır. O, meclise getirilen bu öneriye partisi adına karşı çıkmıştır. Çünkü bir hâkimin yüksek dereceli bir hâkimliğe yükselmesi için 20-25 yıl çalıştığını, aynı şekilde bir profesörün de mesleki tecrübe kazanması için geçecek sürenin buna yakın olacağını bildirmiştir. Bahsi geçen kanunla bu kimselerin en verimli olacakları dönemde emekli edileceğini söylemiştir. Bundan dolayı teklif edilen kanunun ihtiyaçları karşılamayacağını iddia etmiştir. Ayrıca bu teklifin hukuki bakımdan arz ettiği öneme aşağıdaki sözleriyle dikkat çekmiştir:

Demek oluyor ki, bu tasarı kanunlaştıktan sonra Danıştay Reis ve üyeleriyle Temyiz hâkimleri ve üniversite profesörleri, her gün emekliye sevk edilmek gibi manevi bir baskı altında kalacaklar ve her türlü hukuki teminattan mahrum bir duruma girmiş bulunacaklardır²⁵⁷.

Nuri Sertoğlu kanun teklifi münasebetiyle yaptığı konuşmasının devamında, hukuk devleti olmanın şartlarını saymıştır. Ayrıca tek parti döneminden örnekler vererek iktidarı tenkit etmiştir. Kendisinin bu konudaki sözleri aynen verilecektir:

Demokrat Partinin çok tenkit ettiği, eski tek parti devrinin bu şartları bilhassa, ikinci esas unsuru yani kaza-i müracaat hakkına riayeti hassasiyetle tahakkuk ettirmiş olduğu bir hakikattir. O devrede, kifayetsizde olsa, hâkimlere teminat bahşeden birtakım esaslar kabul edilmişti. Hususiyle amme idaresinin kaza-i murakabesiyle

²⁵⁷ TBMMTD, Devre: X, C. 1. İN: 11, s. 218.

görevli olan Danıştay'ın seçimi dahi yine o devrede kabul edilmiş Anayasa ile Hükümete bırakılmayıp Büyük Millet Meclisinin vazifeleri arasında alınmıştı²⁵⁸.

Nuri Sertoğlu, Emeklilik Kanununa bahsi geçen hükmün eklenmesiyle anayasanın ihlal edileceğini ve yargı bağımsızlığına zarar verileceğini iddia etmiştir. Bu konudaki gerekçesi ise yüksek hâkimlerin her an emekli edilme korkusu taşıyacakları ve kanaat verirken bu hissi duyacakları olmuştur. Üniversiteleri de bir ülkedeki fikri ve demokratik gelişme kaynağı olarak gören Nuri Bey, üniversite hocalarının emeklilik işlemleri için hükümete yetki tanınmasını eleştirmiştir²⁵⁹.

Nuri Sertoğlu, Demokrat Partililerin muhalefet döneminde hâkimler ile mahkemelerin tüm teminatlarını yetersiz görüp bunları artırmak istediklerini söylemiş, ancak iktidara gelmesinden sonra tam tersi çalışmalara imza atmalarını eleştirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra batı dünyasında hâkimlerin tayin ve terfi işlerinin bile hükümetin etkisi dışında bırakıldığını iddia eden Nuri Bey, çıkartılmak istenen kanunu diktatörlüğe gidiş olarak nitelendirmiştir. Bu benzetmeye Demokrat Parti saflarından tepki gösterilmiştir²⁶⁰.

Emekli Sandığı Kanun müzakereleri, iktidar ile ana muhalefet arasında alelade bir kanun görüşmesi olmamıştır. Muhalefet, bu kanunun çıkartılması halinde yargı bağımsızlığı ve üniversitelerdeki muhtariyetin zarar göreceğini iddia etmiştir. Emekli Sandığı Kanunun bazı maddeleri için yapılan değişiklik teklifi, 344 kabul, 33 ret oyu ile 21 Haziran 1954'te kabul edilmiştir²⁶¹.

3.2.3. Bütçe Tartışmaları

X. Dönemdeki bütçe müzakereleri, bir önceki yasama dönemine nazaran daha şiddetli geçmiştir. Buna karşılık Sinop mebuslarının bütçe müzakerelerine katılım oranında düşüş gözlemlenmiştir. X. Dönemdeki bütçe önerileri ve Sinop mebuslarının bu konudaki tavrı ele alınarak iki grup arasındaki ilişkiler, bütçe tartışmaları üzerinden ortaya konulacaktır.

Adliye Vekâletinin 1955 yılı bütçesi görüşülürken söz alan Sinop mebusu Muhit Tümerkan, hâkim kadrolarında düzenlemeler yapılmasını talep etmiştir. Ona göre, terfi hakkı aldığı halde kadro eksikliğinden dolayı yükselemeyen hâkimlere, üst kadro

²⁵⁸ TBMMTD, Devre: X, C. 1, İN: 11, s. 218.

²⁵⁹ TBMMTD, Devre: X, C. 1, İN: 11, s. 219.

²⁶⁰ TBMMTD, Devre: X, C. 1, İN: 11, s. 219, 220, 221.

²⁶¹ TBMMTD, Devre: X, C. 1, İN: 11, s. 252.

ödenekleri verilmelidir. Ayrıca Adli Tıp Kurumuna mütehassıs alımlarının nasıl gerçekleştirildiğini, Adliye Bakanlığında sormuştur²⁶².

1957 yılı Adliye Bakanlığı bütçesi görüşülürken, iktidar ile muhalefet arasında sert tartışmalar yaşanmıştır. Bütçe müzakerelerinde Halk Partisi Grubu adına Malatya mebusu İsmet İnönü söz almıştır. O'nun konuşmasını müteakiben söz isteyen Balıkesir milletvekili Vacit Asena, İsmet İnönü için “*namlusu silik*” ifadesini kullanmıştır. Vacit Asena'nın bu ifadesi muhalefet kanadında büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Bu tartışmalara müdahil olan Sinop mebusu Nuri Sertoğlu, hatibin derhal sözlerini geri almasını istemiştir. Tüm uyarıları dinlemeyen Vacit Bey'in konuşması, Meclis Başkanı tarafından kesilmiş ve kürsüden indirilmiştir. Nuri Sertoğlu, bu mevzudaki tepkisini aşağıdaki sözlerle göstermiştir:

Namlusu silik kelimesinin manası ne? Bahsettiğin şahsiyet bir generaldir. Bu sıfatı kendisine Türk Milleti, Türk kanunları bahşetmiştir. Senin bu şahsa yapmaya yeltendiğin hakaretin Türk Milletine hakaret olacağını düşünmen lazım, sen bu şekilde konuşamazsın, ayıptır. Mutlak sözlerini geri almalısın. Reis Bey bunu temin etmenizi istirham ediyorum²⁶³.

Sinop milletvekilleri, kamuoyunun sorun ve şikâyetlerini de meclis gündemine taşımışlardır. Örneğin 1955 yılı Devlet Borçları bütçe görüşmeleri esnasında söz alan Muhit Tümerkan, gelirleri kısıtlı olan emekli, dul ve yetim maaşlarının vergiden muaf tutulmasını istemiştir. Bu konuda bir vatandaşın kendisine ulaşan mektubu okuyarak, gereğinin yapılmasını ilgili bakanlıktan rica etmiştir²⁶⁴.

Nafia Vekâleti 1955 yılı bütçe görüşmelerinde, Sinop mebusları Şerafettin Ayhan ve Vehbi Dayıbaş söz almıştır. Şerafettin Ayhan, Samsun ve Sinop arasındaki sahil yolunun bir an önce tamamlanmasını istemiş ayrıca Ayancık ile Türkeli arasındaki yol yapım çalışmalarının üç sene önce başlanmış olmasına rağmen ilerleyemediğini iddia etmiştir. Bu meselenin halledilememesinden dolayı halkın mağduriyet yaşadığını eklemiştir. Vehbi Dayıbaş da özellikle Sinop'taki bayındırlık işlerine dikkat çekmiştir. Sinop'un önemli bir mevkide bulunduğunu söyleyerek, burada ihtiyaçları karşılayacak bir liman

²⁶² TBMMTD, Devre: X, C. 5, İN: 46, s. 511, 512.

²⁶³ TBMMTD, Devre: X, C. 17, İN: 45, s. 731.

²⁶⁴ TBMMTD, Devre: X, C. 5, İN: 47, s. 584.

yapılmasını istirham etmiştir. Ayrıca Sinop Boyabat'tan geçen ve bölge arazilerini olumsuz etkileyen çay için alınan önlemlerden memnuniyet duyduğunu bildirmiştir. Dayıbaş sadece Sinop'un nafia işlerinden bahsetmemiş, Kızılırmak Nehri üzerinde inşa edilecek köprünün büyük faydalar sağlayacağını belirtmiştir²⁶⁵.

Meclis içerisinde en aktif mebuslardan biri olan Muhit Tümerkan, 1955 yılı Maarif Vekâleti bütçesiyle alakalı söz alarak, Devlet Tiyatrosuna verilen önemin artmasından memnuniyet duyduklarını ifade etmiştir. Muhit Bey'in konuşmasını müteakiben söz alan Gümüşhane mebusu Sabri Özcan San'ın, Türk köylüsünün geçmişte *katır* gibi çalıştırıldığı benzetmesi, Muhit Bey'in tepkisine neden olmuş ve sözün geri alınmasını istemiştir²⁶⁶.

1956 yılı Başbakanlık bütçe görüşmeleri, iktidar ile ana muhalefet arasındaki tansiyonu oldukça yükseltmiştir. Bütçe görüşmesinde söz alan Devlet Bakanı Emin Kalafat'ın ana muhalefete yönelik vatanperver olmama isnadı, muhalefet kanadında ciddi bir tepki toplamıştır. Hatta muhalif milletvekillerinin bir kısmı meclis oturumunu terk etmek üzere kapıya doğru yönelmişlerdir. Bu esnada Sinop mebusu Muhit Tümerkan ile Devlet Bakanı Emin Kalafat arasında hususi bir tartışma yaşanmıştır. Tümerkan, vekilin bulunduğu kürsüye yaklaşarak “*Sen sarhoşsun. Ben doktorum, seni muayene edeceğim demiştir*” bu diyalog meclisteki tartışmaları daha da şiddetlendirmiştir. Görüşmelere devam edilememesi üzerine meclis başkanı toplantıya ara vererek tartışmayı sonlandırmıştır²⁶⁷.

Sinop mebusu Muhit Tümerkan, Büyük Millet Meclisinin 1956 yılı bütçe görüşmelerinde, meclise bağlı olarak çalışan Parlamentolar Birliği Türk Grubu'na ayrılan tahsisatın usulsüz kullanıldığını iddia etmiştir. Ayrıca TBMM içerisindeki seçimlerin demokratik yapılmadığını ve seçim sonuçlarının kasıtlı olarak tahrif edildiğini savunmuştur. Tümerkan'ın iddialarına, bütçe encümen sözcüsü olarak cevap veren Balıkesir mebusu Halil İmre, bu ithamları reddetmiştir. Muhit Bey'in seçimler hakkındaki beyanatının bir kısmına aynen yer verilmiştir:

²⁶⁵ TBMMTD, Devre: X, C. 5, İN: 48, s. 667, 671, 672.

²⁶⁶ TBMMTD, Devre: X, C. 5, İN: 48, s. 634, 635, 636.

²⁶⁷ TBMMTD, Devre: X, C. 10, İN: 42, s. 580.

Büyük Millet Meclisine tekrar ediyorum. Millet Meclisinin gruplarından birinde, Parlamentolararası Türk Grubunda yapılmış olan bir seçim neticesi, muhalefeti ekarte etmek kastiyle tahrif edilmiştir. Yani bir zabıt çizilmiş, bozulmuş seçim neticesine aykırı yeni bir zabıt tanzim edilmiştir. Üstelik usulen, nizamnamesine göre muhalefetin de temsil edilmesi lazım gelen beynelmilel bir kongrede muhalefet temsil edilmemiştir.

Bir mebus olarak bunu huzurunuzda arz ediyorum, takdir Yüksek Heyetinizindir, takip edip etmemekle Divan mesuliyetine iştirakte yine Yüksek Heyetinize mevdudur. Ben vazifemi yapmakta ısrar edeceğim²⁶⁸.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı 1956 yılı bütçe görüşmelerinde CHP Grubu adına Muhit Tümerkan söz almıştır. Konuşmasına kabinenin değişmiş olmasından dolayı, bütçeyle alakalı doğrudan hükümeti muhatap alacağını söyleyerek başlamıştır. İkinci olarak, Cumhurbaşkanı ve Başbakan tarafından verilen yeni sağlık merkezlerinin açılacağı yönündeki nutukların, sayı bakımından gerçeklikten uzak olduğunu ve propaganda amacı taşıdığı iddia etmiştir. Hatta sayısal verilerdeki hataları, Cumhurbaşkanı ve Başbakanın rapor ve nutuk yardımcılarının ihmaline bağlamıştır. Muhit Bey konuşmasının devamında, yurtdışına öğrenci gönderilmesine ihtimam edilmesini ve devletin bu konuda fedakârlık yapmasını temenni etmiştir. Temas ettiğini bir başka konu ise sağlık personeli konusunda yaşanan eksikler olmuştur. Özellikle hemşire eksikliklerinin derhal halledilmesi gerektiğini söylemiştir. Son olarak yerli ilaç sanayisinin mühim bir dava olarak kabul görmesini talep etmiş ve bulaşıcı hastalıklarla alakalı olarak bakanlığa tavsiyelerde bulunmuştur²⁶⁹.

Muhit Bey, 1957 Basın Yayın ve Turizm Müdürlüğü bütçe görüşmelerinde, muhalefetin radyo yayınlarından iktidar kadar istifade edemediğini savunmuştur. Hatta bu konuda bazı örnekler de vermiştir. Örneğin, radyo yayınlarında bazı milletvekillerinin konuşmalarına geniş yer ayrılırken muhalif mebusların aynı haktan mahrum kaldığını ifade etmiştir. Son olarak Anadolu Ajansının objektif yayın yapmasını ve yanlış neşriyatta bulunmaktan imtina etmesini talep etmiştir²⁷⁰. Muhalefet kanadına getirilen radyo kısıtlaması iktidar-muhalefet arasındaki ilişkileri gerginleştirmiştir. 1954 Haziran'ında

²⁶⁸ TBMMTD, Devre: X, C. 10, İN: 42, s. 562, 563.

²⁶⁹ TBMMTD, Devre: X, C. 10, İN: 46, s. 971, 976.

²⁷⁰ TBMMTD, Devre: X, C. 17, İN: 45, s. 635, 636.

getirilen bu kısıtlama DP tarafından “ince demokrasiye paydos” olarak nitelendirilmiştir²⁷¹.

Ziraat Vekâleti 1957 yılı bütçe görüşmelerinde CHP Grubu adına Sinop mebusu Şerafettin Ayhan söz almıştır. İktidarın ziraat politikasını tenkit ederek, çiftçilerin yaşadığı sıkıntılara değinmiştir. Ayhan’ın konuşmasında dikkat çeken noktalardan biri de traktör meselesidir. Ülkeye yeni sokulan traktör tipinin tarımı zorlaştırdığını iddia etmiştir. Ayrıca tarım kredileri dağıtımında partizanlık yapıldığını vurgulamıştır²⁷². DP döneminde tarımsal üretimde ciddi bir artış söz konusu olmuştur. Yine bu dönemde traktör sayısındaki artış oldukça fazladır. Örneğin, 1952’deki traktör sayısı 31.415 iken bu sayı 1957’de 44.144’e ulaşmıştır. Ancak 1960’a doğru bu sayı azalma göstermiştir²⁷³. Ziraat Vekâletinin bütçesiyle alakalı Sinop mebusu Nuri Sertoğlu da söz alanlar arasında olmuştur. O, Türkiye’deki tarımsal üretimin ülke şartlarına göre tespit edilmesini ve tarımsal üretimin bir program dâhilinde işletilmesini istemiştir. Ayrıca Ziraat Vekilini, çalışmalarından dolayı tebrik etmiş ve bu tavrı mecliste alkış toplamıştır²⁷⁴.

Muhalefet kanadı, iktidar partisine mensup milletvekillerinin özellikle geçmiş dönemdeki çalışmaları yok saymasına ciddi bir tepki göstermiştir. Örneğin, Çalışma Bakanlığına ait 1957 yılı bütçe görüşmelerinde söz alan Muhit Tümerkan, DP milletvekillerinin, CHP iktidarı döneminde işçilerle ilgilenilmediği iddialarına cevap vermiştir. Kendisi, işçi ile işveren arasındaki ilişkileri düzenlemek için önceden bir bakanlık ihdas edildiğini ve aynı amaç için çok sayıda nizamname çıkartıldığını ifade etmiştir. Ayrıca işçi grevleriyle alakalı düzenlemeler yapılmasını teklif etmiştir²⁷⁵.

Sinop milletvekilleri bütçe görüşmeleri esnasında seçim bölgeleriyle alakalı meseleleri de takip etmişlerdir. Örneğin, Münakalat Vekâletinin 1957 yılı bütçesi görüşülürken Muhit Tümerkan, seçim bölgesi olan Sinop’un ulaşım sorunlarını gündeme getirmiştir. Sinop’tan yapılan vapur seferlerinin azaltılmasından şikâyetçi olmuş ve Karadeniz’de posta haberleşmesinin iyileştirilmesini talep etmiştir. Ayrıca demiryollarıyla yapılan

²⁷¹Çağla Kubilay-Mehmet Pelivan, “Demokrat Parti ve Radyo: Bir Islahat Girişimi (1954)”, **İLEF Dergisi**, s. 30.

²⁷² **TBMMTD**, Devre: X, C. 17, İN: 48, s. 1036.

²⁷³ Zahide Sungur, “Demokrat Parti Döneminde (1950-1960) Tarım Politikaları ve Etkileri”, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.8, S. 14, Mart-2016, s. 15.

²⁷⁴ **TBMMTD**, Devre: X, C. 17, İN: 48, s. 1046.

²⁷⁵ **TBMMTD**, Devre: X, C. 17, İN: 48, s. 1103.

ulaşımlardaki eksiklikleri söyleyerek ilgili bakanlıktan bu meselelerin çözülmesini talep etmiştir²⁷⁶.

X. Dönemdeki bütçe tartışmaları Sinop milletvekillerinin katılımı bakımından bir önceki döneme nazaran daha kısıtlı geçmiştir. Ancak bu dönemdeki bütçe tartışmaları muhalefete, iktidarı geçmiş dönemdeki çalışmalarından sorumlu tutabilme imkânı tanımıştır. X. Dönemdeki bütçe tartışmalarının genel seyrini izah ettikten sonra 6-7 Eylül Olaylarının meclise yansımaları aktarılacaktır.

3.2.4. Muhit Tümerkan'ın 6-7 Eylül Olaylarıyla Alakalı Verdiği Beyanat

6/7 Eylül Olayları, 1955 yılında İstanbul'daki Rum azınlığa karşı gerçekleştirilen eyleme verilen isimdir. Bu olaylara giden süreçte, Kıbrıs'taki Türk vatandaşlarına yönelik menfi eylemler etkili olmuştur. Kıbrıs Türklerine yönelik baskılar, Türk kamuoyunda Yunanistan'a karşı ciddi bir tepki uyandırmıştır. Bu olaylara, 6 Eylül 1955'te Mustafa Kemal Atatürk'ün Selanik'teki evine saldırı yapıldığı haberi eklenince, kamuoyunda Yunanlılara karşı var olan tepki daha da arttırmıştır. Haberin gazetelerde yayılmasını müteakiben İstanbul ve Ankara'da Rumlara yönelik şiddet eylemleri başlamıştır. Bu eylemler ancak askeri müdahale ile sonlandırabilmiştir²⁷⁷.

6/7 Eylül Olaylarının müsebbipleriyle alakalı yapılan tartışmalar bugün hala devam etmektedir. Hadisede rolü olanlar hakkındaki iddialar, kesin olarak kanıtlanmış değildir. Olaylarla alakalı mecliste de ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Kars mebusu Mehmet Hazer, 26 Aralık 1955'te, 6-7 Eylül Olaylarıyla alakalı olarak Başbakan Menderes ve sabık İçişleri Bakanı Namık Gedik ile alakalı meclis tahkikatı yapılmasını teklif etmiştir. Bu teklif münasebetiyle söz alan Sinop milletvekili Muhit Tümerkan, meselenin tüm ayrıntılarıyla birlikte incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Kendisinin de görev aldığı Avrupa Konseyi İstişare Meclisinde bu meselenin gündeme geldiğini ve Türk Heyetinin bu konudaki tavrını alt kısımdaki beyanatıyla açıklamıştır:

İkinci noktaya geliyorum: Burada geçen müzakereler dışarıya aksedeceği için açık konuşulmasının zararlı olacağı hakkındaki, Demokrat Parti iktidarına mensup arkadaşlarımin ifade ettikleri endişelere asla iştirak etmiyorum. Hakikatlerin

²⁷⁶ TBMMTD, Devre: X, C. 17. İN: 48, s. 1078.

²⁷⁷ Taner Zorbay, "6/7 Eylül Olaylarına TBMM ve Kamuoyu Tartışmaları Çerçevesinde Yeni Bir Bakış", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 99, Bahar-2019, s. 259.

açıklanması ve suçluların (varsa) ceza görmelerinin, suçlular yoksa ibra edilmelerinin itibarımız bakımından hariçte çok daha fazla müessir olacağına kaaniim. Diğer arkadaşlarımla birlikte vazifeten bulunduğum Avrupa Konseyi İstişari Meclisinde Kıbrıs ve İstanbul meselelerinin mevzubahis edildiği gün arkadaşlarımızın, temsilcilerimizin orada her şeyi bilen değil, bildiklerinden fazlasını da konuşmak suretiyle memleketimiz aleyhinde bin bir propaganda yapanların karşısında bunları durdurabilmek gayretiyle ne kadar ter döktüklerini hatırlatmak isterim. Avrupa Konseyinin meseleye el koymasını isteyenlere tahkikatın Türkiye tarafından yapılacağını, her hususta mesuller hakkında, velev ki hükümete mensup da olsalar onlar hakkında da ayrıca tahkikat açılmak suretiyle netice alınacağından emin olmalarını haykırdık. Arkadaşlarımızın orada döktükleri teri, kan ter içinde kalarak yaptıkları müdafaaları bilmenizi isterim. Burada bir başka gün ve örfi idare kalktıktan sonra da bütün Türk basınında bunlar zikredilecektir. Mecliste de zabıtlara geçmesini temin için arz edeceğimizi ümit ederim. Dost olmasını istediğimiz fakat bir türlü dostluğa yanaşmadıklarını gördüğümüz Yunanlıların delegelerden birçoğunun Türkiye aleyhinde orada ileri sürdükleri nokta-i nazarlara karşı nasıl güçlüklerle karşılaştığımızı, elimizde mevcut pek az delille ne kadar gayretle cevap vermek kaldığımızı düşünürseniz, vaziyetin ağırlığını anlamış olursunuz²⁷⁸.

Muhit Tümerkan, Türkiye'ye isnat edilen suçlamalar karşısında, olayların çarpıtılmaması için mutlak surette tahkikat yapılması gerektiğini söylemiştir. Tahkikatın gerekçesine dair yaptığı açıklama aşağıda verilmiştir:

Ben şundan korkarak huzurunuzda çıkmış bulunuyorum: yarın Yunanlılar: aldığımız tedbirlerle, cezalarla, aflarımızla kendi tedbirlerimizle hallettiğimiz meselelerimizdeki hareketlerimizi kabullenecek ve tarihteki hadiseleri tahrif ettikleri gibi tıpkı beş yüz senedir olan biteni düşmanca aksettirdikleri gibi söz söylemeye kalkacaklardır. Buna imkân vermeyelim. Yunanlılara, güya kendileri himaye etmeselerdi, Türkiye'deki gayrimüslimlerin canına okuyacaklardı, gibi yalan şeyler söyletmeyelim. Meselelerin en ince teferruatına kadar tahkikatı yapalım, suçlular varsa gereğini yapalım. Dışardakilere hiçbir hareket imkânı vermeyelim. Tahkikatı derinleştirelim. Arkadaşlarımın söylediklerine grup arkadaşlarımın beyanlarına iştirak ediyorum. Söylenmiş sözleri tekrar etmeye lüzum kalmadığı için bu kadarla

²⁷⁸ TBMMTD, Devre: X, C. 9, İN: 23, s. 91.

yetiniyorum. Kastı olmayan bir insan, bir anne, bir baba hakkında da bir kaza işledikleri zaman bile tahkikat açıyoruz, bu kadar iddia bulunduğuna göre tahkikat açılmaması mümkün değildir²⁷⁹.

Mehmet Hazer tarafından teklif edilen ve Başbakan Adnan Menderes ile eski İçişleri Bakanı Namık Gedik hakkında tahkikat yapılmasını öngören bu öneri, 13 Ocak 1956'daki meclis oturumunda reddedilmiştir²⁸⁰.

6/7 Eylül Olayları akabinde ülke çapında geniş bir soruşturma başlatılmış ve tutuklamalara girişilmiştir. Olayla alakası olan çok sayıdaki kişi tevkif edilmiştir. Hadiselerde ihmalî olduğu düşünülen güvenlik güçleri mesulleri hakkında da işlem yapılmış ve olayların baş gösterdiği bölgelerde sıkıyönetim ilan edilmiştir²⁸¹. Bu olaylarla alakalı mecliste yapılan diğer tartışmalar için dipnotta gösterilen çalışmaya müracaat edilebilir.

3.2.5. Gerze Yangını Meselesi

13 Şubat 1956 tarihinde Sinop'a bağlı Gerze'de büyük bir yangın vakiası meydana gelmiştir. Akşam saatlerinde başlayan bu yangın, uzun bir süre devam ederek büyük tahribata yol açmıştır. Kaynaklar incelendiğinde yangının büyüklüğü daha net ortaya çıkmaktadır. İçişleri Bakanı Etem Menderes tarafından Ankara'da bulunan Başbakan Adnan Menderes'e gönderilen rapora göre, yangında 833 ev, 300 dükkân ve devlet daireleri kullanılamaz hale gelmiştir. Bazı okul binaları ise yangından güçlükle kurtarılabilmektedir. Hadiseden hemen sonra bölgeye intikal eden Kızılay ekipleri, yardım çalışmalarını başlatmıştır. Yangın neticesinde ölen vatandaş sayısı 18 olup yaralı sayısı 1'dir. İçişleri Bakanı, yangının menfi etkisini gidermek için tüm tedbirlerin alındığını raporuna eklemiştir²⁸². Etem Menderes'in Gerze'de bulunduğu esnada Sinop mebusu Vehbi Dayıbaş da buraya gelmiştir. Kendisi bölge halkının yaşadığı sıkıntıları bizzat müşahade ederek olaydan duyduğu üzüntüyü mecliste gündeme getirmiştir. Ayrıca afetzedelere derhal yardım yapılmasını önermiştir²⁸³.

²⁷⁹ TBMMTD, Devre: X, C. 9, İN: 23, s. 92.

²⁸⁰ TBMMTD, Devre: X, C. 9, İN: 23, s. 91, 92, 96.

²⁸¹ Taner Zorbay, "6/7 Eylül Olaylarına TBMM ve Kamuoyu Tartışmaları Çerçevesinde Yeni Bir Bakış", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, s. 263.

²⁸² BCA, 30-1-0-0 / 68-425-2.

²⁸³ TBMMTD, Devre: X, C. 10, İN: 47, s. 1054, 1055.

Gerze yangınıyla alakalı Sinop mebusu Nuri Sertoğlu da söz almıştır. O, bölgedeki olumsuz manzarayı gözler önüne sererek, hükümetin bu konudaki hassasiyetini takdir etmiştir. Sertoğlu, yangını müteakiben bölgeye gelen Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve İçişleri Bakanı Etem Menderes'e meclis huzurunda, aşağıdaki sözlerle teşekkürlerini sunmuştur:

Aziz arkadaşlarım, felaket gecesi mevcut ekiplerle vatandaşın yardımına koşan ve müteakip günlerde de maddi ve manevi müzaheretini esirgemeyen Türkiye Kızılay Cemiyetine, huzurunuzda teşekkürü borç bilirim. Yine, felaketten iki gün sonra Gerze'ye kadar ihtiyari zahmet etmiş olan Muhterem Reisicumhurumuzun ve Dâhiliye Vekilimizin ıstıraplı vatandaşlar arasında dolaşması, onların ıstıraplarını hakikaten hafifletmiş ve onlara cesaret ve ümit telkin etmiştir. Kendilerine huzurunuzda teşekkür etmeyi borç bilirim²⁸⁴.

Gerze'deki yangın sonucunda iktidar ile muhalefet arasındaki tartışmalar, yerini geçici de olsa birlikteliğe bırakmıştır. Yalnız Sinop mebusları değil, tüm X. Dönem TBMM vekilleri yaşanan menfi hadiseden müteessir olmuştur. Büyük Millet Meclisi, yangının halk üzerindeki etkilerini bertaraf edebilmek için hemen çalışmaya koyulmuştur. Bu bağlamda Gerze kasabasının yeniden ihyası için bir kanun layihası hazırlanmıştır. Layiha teklifi Maliye Vekâleti tarafından yapılmıştır Kanun teklifinden tahassüs olan Sinop mebusları bölgede yaşanan yaraların vakit geçirmeden sarılmasını rica etmiştir. İzmir milletvekili Pertev Arat da kanun teklifi üzerine söz alarak hükümetin tutumunu takdir etmiştir. Ayrıca Gerze'deki yangın sırasında büyük bir özveri ile çalışan ve gelişmeleri haber eden Gerze Postane memuru Necmettin Altay'ın taltif edilmesini rica etmiştir. Ulaştırma Bakanı Arif Demirel ise postane memurunun ikramiye ile ödüllendirildiğini bildirmiştir²⁸⁵.

3.2.6. Milli Korunma Kanunu Çerçevesinde Meydana Gelen Tartışmalar

Milli Korunma Kanunuyla alakalı gerçekleşen tartışmalara geçmeden önce bahsi geçen kanunun ortaya çıkış sürecine değinilecektir; Türkiye, II. Dünya Savaşı'na fiilen katılmamakla birlikte savaşın yarattığı ekonomik bunalımların etkisi önemli ölçüde hissetmiştir. Dönemin hükümeti, bu tehdit karşısında birtakım tedbirler almıştır. Bu

²⁸⁴ TBMMTD, Devre: X, C. 10, İN: 47, s. 1055.

²⁸⁵ TBMMTD, Devre: X, C. 10, İN: 47, s. 1056.

tedbirlerin başında 1940 tarihinde çıkartılan Millî Korunma Kanunu gelmiştir. Hükümete, bahsi geçen kanun yoluyla iktisadi alanda geniş yetkiler tanınmıştır. Halk Partisi Döneminde çıkartılan bu yasa, Demokrat Parti Döneminde tekrar gündeme gelmiştir. Araştırmacılar, DP Hükümetinin Milli Korunma Kanunu'nu yürürlüğe koymasıyla, benimsediği liberal ekonomi anlayışından uzaklaştığını savunmuşlardır²⁸⁶.

18 Mayıs 1956'da, Demokrat Parti iktidarı tarafından Milli Korunma Kanunu'nun bazı maddelerini tadil etmek ve yine ilaveler yapılması sağlamak için bir teklif sunulmuştur. Kanun teklifi münasebetiyle söz alan Sinop milletvekili Servet Somuncuoğlu, MKK ile ilgili yapılan tadil önerilerinin tatbikatta sakıncalar doğuracağına işaret etmiştir. Ona göre bahsi geçen kanun son derece gerekli olmakla beraber imalat hükümlerini içeren maddeleri düzeltilmelidir. Ayrıca kanun hakkında hükümete destek vermiş ve memleket iktisadının düzenlenmesi için zaruri görmüştür²⁸⁷.

Sinop mebusu Nuri Sertoğlu MKK'nin 31'inci maddesindeki sekizinci bende muhalif olmuştur. Kanunun sekizinci bendine göre: ithalatçı firmaların, perakendecilik yapması engellenmek istenmiştir. Sertoğlu, bazı ithalatçı firmaların ülke içerisinde ciddi bir perakende ağı kurduğunu, bu kanunla bahsi geçen firmaların büyük bir sarsıntı geçireceğini iddia etmiştir. Yine çoğu toptancının perakende yoluyla hizmet verdiğini ifade ederek çıkarılacak kanunun bu hale mani olacağını bildirmiştir. Ayrıca ithalatçıların doğrudan perakende satışı yapmalarının müstehlike için faydalı olacağını savunmuştur. Çünkü ürünlerin aracısız tüketiciye sunulmasıyla fiyatlarında ucuzlayacağını bildirerek bahsi geçen sekizinci bendin kanun teklifinden çıkartılmasını önermiştir²⁸⁸.

Nuri Sertoğlu'nun, Milli Korunma Kanunu tartışmaları esnasında temas ettiği konulardan biri de kâr hadleri olmuştur. Adı geçen kanunun 9'uncu Fıkrasında, kâr hadleri ithalatçı için %20, toptancı için %10, perakendeci için %25 olarak öngörülmüştür. Ayrıca hükümete kâr oranlarını tespit etme de yetki tanınmıştır. Sertoğlu bu maddeyle tüccara hitap edildiğini söylemiştir. Ona göre ürünlerin kâr hadleri bizzat hükümet tarafından yine ürünlerin cinsine göre tespit edilmelidir. Piyasada az bulunan veya çok bulunan ürünler

²⁸⁶ Mustafa Albayrak, "Demokrat Parti Döneminde Milli Korunma Kanunu Uygulamaları (1955-1960)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 2007, s. 219, 220.

²⁸⁷ **TBMMTD**, Devre: X, C. 11, İN: 65, s. 391, 401.

²⁸⁸ **TBMMTD**, Devre: X, C. 11, İN: 67, s. 440, 441.

için azami hadleri aynı oranda belirlemek doğru olmayıp bahsi geçen firkanın kanun teklifinden çıkartılmasını talep etmiştir²⁸⁹.

Milli Korunma Kanununun 69'uncu ve son maddesi ihtikârlar ile mücadeleyi kapsamıştır. Bahsedilen maddenin üçüncü bendinde, ihtikâr, irtikâp, rüşvet, ihtilas, kaçakçılık, ihaleye fesat karıştırmak gibi suçları delillerle birlikte ortaya çıkaran, ihbar eden muhbirlerle ikramiye verilecektir, hükmü yer almıştır. Sinop mebusu Nuri Sertoğlu bu maddeye muhalif olmuştur. O, ihtikâr suçlarının muhbirler vasıtasıyla değil Milli Korunma Kanunu kontrolcülerini tarafından denetlenmesini önermiştir. Bu teklifin kabul edilmesiyle muhbirliğin cazip edici bir hal almasından ve bir meslek haline gelebileceğinden endişe duyduğunu belirtmiştir. Ayrıca muhbirlik faaliyetlerinin gelişigüzel icra edilemeyeceğini ve ihtikârın tespit edilebilmesi için, üretim maliyetini ve hükümetin koyduğu kâr haddinin bilinmesinin zorunlu olduğunu savunmuştur. Aksi takdirde kanunun istismar edilmek suretiyle mahkemelerin iş yükünü arttıracaklarını iddia etmiştir²⁹⁰.

Milli Korunma Kanunu üzerindeki değişiklik teklifi mecliste onaylanıp yasa haline gelmiştir. Buna göre MKK üzerinde bazı önemli değişiklikler olmuştur. Örneğin kanunun kabul ettiği suçlardaki cezalar arttırılmış, kanuna uymayanlarla ilgili ihbar örgütü kurulmuş ve Milli Korunma Mahkemeleri'nin oluşturulması için karar çıkartılmıştır²⁹¹. Görüldüğü üzere DP iktidarı, 1940 yılında yürürlüğe girmiş olan Milli Korunma Kanununu küçük değişiklikler ile tekrar meriyete koymuştur. Hükümet, bu kanun yoluyla fiyat artışlarını kontrol altına almak, stokçuluk ve karaborsacılığı engelleyerek mal darlığı yaşanmasına mani olmak istemiştir. Ancak Milli Korunma Kanununun tatbiki DP'yi liberallikten uzaklaştırmıştır.

3.2.7. X. Dönemde Meclise Sunulan Kanun Teklifleri

Sinop mebuslarının, 1954-1957 yılları arasını kapsayan X. Dönemde, bir önceki yasama dönemine nazaran daha sınırlı kanun teklifi verdikleri görülmektedir. Sinop mebusları tarafından meclise sunulan ilk kanun teklifi Server Somuncuoğlu'na aittir. Bahsi geçen

²⁸⁹ TBMMTD, Devre: X, C. 11, İN: 68, s. 468, 469.

²⁹⁰ TBMMTD, Devre: X, C. 12, İN: 72, s. 72, 73.

²⁹¹ Mustafa Albayrak, "Demokrat Parti Döneminde Milli Korunma Kanunu Uygulamaları (1955-1960)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, s. 237.

teklif bina kiralarının düzenlenmesiyle alakalı olup 18 Mayıs 1955 günü yapılan meclis oylamasında kabul edilerek kanun haline gelmiştir²⁹².

X. Dönemde kanun teklifi sunan bir başka Sinop mebusu Nuri Sertoğlu olmuştur. Kendisi ve iki arkadaşıyla birlikte pirincin, Muamele Vergisinden istisna tutulmasını teklif etmişlerdir. Kanun teklifinin görüşülmesine lüzum kalmadan hükümet, pirincin Muamele Vergisi kapsamı dışında tutulmasına karar vermiştir²⁹³.

Nuri Sertoğlu, Milletvekilleri Seçimi Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bazılarının kaldırılması için üç arkadaşıyla birlikte bir kanun teklifi vermiştir. Kendisinin muhalif olduğu, 35'inci maddeye ilave edilecek kanun hükmüdür. Buna göre, seçimlerin yenilenmesine karar verildiği takdirde mensup oldukları partiden istifade edenler, hiçbir siyasi parti tarafından aday gösterilemeyecektir. Sertoğlu kanuna eklenmek istenen bu maddenin gayrihukuki olduğunu iddia ederek yasa metninden çıkartılmasını teklif etmiştir. Nuri Sertoğlu'nun bu takriri reddedilmiştir²⁹⁴. Milletvekili Seçim Kanununda yapılacak değişikliklerle alakalı Sinop mebusu Muhit Tümerkan da söz almıştır. O, yapılmak istenen değişikliklerin tümüyle antidemokratik olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca teklifle alakalı aşağıda verilen tarizi yapmıştır:

Arkadaşlarım, demin, baştan aşağı antidemokratik ve anayasaya aykırı olan bu kanun çıkarıldığı takdirde, gayri meşru olacağını arz etmiştim. Bu arada bir ışıkkık görüyorum. Vazı kanun olarak, bir teklif getirici olarak muvakkat maddede hakikaten teşekküre layık ve seçmenin oy hakkını kullanması imkânını sağlayan bir madde görünce cidden mütehayyir, aynı zamanda müteşekkik kaldım. Ve teşekkür etmek için huzurunuzda çıktım. İnşallah yanılmadım²⁹⁵.

Sinop mebusu Şerafettin Ayhan, 13 Mayıs 1955 tarihinde İçişleri Bakanlığına bir sual takriri vermiştir. Takririnde, Kütahya Gediz'e bağlı Gümele Köyünde ikamet eden iki vatandaşın, Jandarma Komutanı tarafından dövülmesiyle alakalı tahkikatın durumunu sormuştur. Ayrıca bu hadiseden sonra eşi darp edilen köy muhtarının, Gediz Kaymakamı tarafından hukuk dışı bir yöntemle görevinden alınması hakkındaki iddialar için bilgi istemiştir. Şerafettin Bey'in takriri, 19 Aralık 1955'te Dâhiliye Vekili Etem Menderes

²⁹² TBMMTD, Devre: X, C. 7, İN: 77, s. 372.

²⁹³ TBMMTD, Devre: X, C. 13, İN: 89, s. 278.

²⁹⁴ TBMMTD, Devre: X, C. 20, İN: 91, s. 718.

²⁹⁵ TBMMTD, Devre: X, C. 20, İN: 91, s. 708, 726.

tarafından cevaplandırılmıştır. Dâhiliye Vekili cevabında, hadiseyle alakalı adli sürecin devam ettiğini ve Gediz Kaymakamına ihtar verildiğini bildirmiştir²⁹⁶

3.3. XI. Dönem Sinop Milletvekillerinin İktidar-Muhalefet İlişkileri Üzerindeki Etkileri (1954-1957)

Demokrat Parti'nin katıldığı son genel seçimler, 27 Ekim 1957'de yapılmıştır. Yürürlükteki seçim mevzuatına göre, milletvekili genel seçimleri dört yılda bir yapılmaktayken, seçimlerin bir yıl erkene alınmasına karar verilmiştir. Demokratlar, seçimlerin arifesinde partinin kurucusu ve önemli dayanaklarından biri olan Fuat Köprülü'nün istifasıyla karşı karşıya kalmıştır. Köprülü, partisinin ana ilkelerinden uzaklaştığını iddiayla istifasının gerekçesini izah etmiştir²⁹⁷. Demokrat Parti, 27 Ekim 1957'de gerçekleşen genel seçimlerinden birinci parti olarak çıkmıştır. Fakat bu seçimler sükûn içerisinde gerçekleşmemiştir. Özellikle radyonun seçimler esnasındaki tutumu muhalefet kanadını epey sinirlendirmiştir. Muhalefet, saat 14.30'dan itibaren henüz kesinleşmeyen seçim sonuçlarının radyolarda duyurulmasının sonuçlara etki ettiğini iddia etmiştir²⁹⁸. Olaylı geçen seçimlerden sonra sandık sonuçlarının demokratikliği sorgulanmaya başlanmıştır. Ana muhalefet, 27 Ekim seçimlerinin antidemokratik gerçekleştiğini ve usulsüzlükler yapıldığını iddia etmiştir²⁹⁹.

DP, 27 Ekim 1957 seçim sonuçlarına göre mecliste ekseriyeti sağlamıştır. Ayrıca Sinop'ta tam liste kazanarak önemli bir başarı elde etmiştir. Buradaki sonuçlara bakıldığında zaman DP ile CHP arasındaki oy oranının birbirine yakın olduğu dikkat çekmektedir. TÜİK verilerine göre Sinop'ta, Demokrat Parti ile Halk Partisi arasındaki oy farkı 646 iken, bazı kaynaklara göre bu fark 303 kadardır. CHP Sinop'taki seçim sonuçları için YSK'ya itirazda bulunmuş ancak bu itiraz kabul edilmemiştir³⁰⁰.

XI. Dönem Büyük Millet Meclisi, 1 Kasım 1957'de açılmıştır. Meclisin geçici başkanlığını en yaşlı üye olan Ali Fuat Cebesoy üstlenmiştir. İlk olarak mebusların yemin

²⁹⁶ **TBMMTD**, Devre: X, C. 8, İN: 16, s. 339.

²⁹⁷ Nasrullah Uzman, "İktidardan Muhalefete M. Fuat Köprülü'nün Siyasi Mücadelesi (1956-1966)" **Akademik Bakış Dergisi**, C. 7, S. 13, 2013, s. 191.

²⁹⁸ Ayşe Asker, "DP'nin Radyo'yu İktidar Aracı Yapması: 1957 Seçim Sonuçlarının Radyo Aracılığıyla Erken Yayınlanması", **İletim Araştırmaları Dergisi**, 2014, s. 137.

²⁹⁹ Yılmaz Yıldırım, **Muhalefet ve Basın İlişkileri Çerçevesinde 1957-1960 Dönemi Demokrat Parti**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-2019, s. 80.

³⁰⁰ Özkan Kesme, **Türk Basınında 1957 Seçimleri ve Partilerin Propagandaları**, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Yozgat-2016, s. 89, 93.

töreni gerçekleştirilmiştir. Sinop mebusları yemin merasimine tam kadro iştirak etmiştir. Bu dönemdeki Sinop sayılları: Hamdi Özkan, Mahmut Pınar, Muharrem Tansel, Nusret Kuruoğlu, Ömer Özen ve Servet Somuncuoğlu olmuştur. XI. Dönem milletvekillerinin yeminlerini müteakiben, Meclis Başkanını belirlemek için seçimler yapılmıştır. Ve İçel mebusu Refik Koraltan, XI. Dönem TBMM Başkanı seçilmiştir³⁰¹.

XI. Dönemdeki Sinop mebuslarının tamamı Demokrat Parti'ye mensuptur. Halk Partisi iki dönemden itibaren tam liste kazandığı Sinop'u, bu seçimlerde iktidara kaptırmıştır. Bu bağlamda Sinop açısından, iktidar ve muhalefet ilişkileri tam tersi bir hal almıştır: IX ve X. Dönemlerdeki Sinop mebuslarının faaliyetleri, muhalefet ekseninde incelenirken, XI. Dönem Sinop mebusları artık muhalif kanadı temsil etmemiştir. Bundan dolayı artık Sinop mebuslarının, muhalefet ile olan ilişkileri ön plana çıkartılacaktır. Üzerinde durulması gereken konulardan biri de XI. Dönem Sinop milletvekillerinin CHP ile bağlantıları olmuştur. Bilindiği üzere Servet Somuncuoğlu, IX. ve X. Dönemlerde Halk Partisinin Sinop milletvekili iken XI. Dönemde DP'ye geçiş yaparak siyasi hayatını burada sürdürmüştür. Ayrıca XI. Dönem Sinop mebuslarından Hamdi Özkan'da, CHP'nin Sinop Teşkilatında görev almıştır³⁰². Filhakika bu bağlantıları normal kabul etmek gerekmektedir. Zira o dönem siyasetçilerinin pek çoğu Halk Partisi bünyesinde yetişmiştir.

3.3.1. İktidarın XI. Dönemdeki İktisadi Politikaları

Başbakan Adnan Menderes, V. Menderes Hükümetinin programını açıklarken, iktisadi ve mali politikaların değişmeden devam edeceğini bildirmiştir. Aynı zamanda iktisadi hayatta düzeni sağlayabilmek için Milli Korunma Kanunundan faydalanılacağına altını çizmiştir. Başbakanın hükümet programında ele aldığı konulardan biri de dönemin en büyük sorunlarının başında gelen fiyat artışları olmuştur. Hükümet, gayritabii ve gayrimeşru fiyat artışlarıyla mücadeleyi programına dâhil ederek bu mevzuyla mücadelede oldukça kararlı bir tutum göstermiştir. Programda üzerinde durulan konulardan biri de envestisman meselesidir. İktidar, envestismanların önceden olduğu gibi yeni dönemde de planlı bir şekilde ilerletileceğini ifade etmiştir. Hükümetin programında, yabancı yatırımların da devam edeceğine yer verilmiştir³⁰³. Bu bağlamda

³⁰¹ TBMMTD, Devre: XI, C. 1, İN: 1, s. 2, 5, 7.

³⁰² BCA, 490-1-0-0 / 320-1318-1.

³⁰³ Hükümetler ve Programları, C. 1, s. 215-217.

Türkiye'nin dış ticaret hacmi de üzerinde durulması gereken bir husustur. Zira bu alandaki büyüme Demokrat Parti'nin iktidarından çok daha evvel başlamıştır. Ancak liberal bir programla iktidara gelen Demokrat Parti Döneminde bu yükseliş çok daha fazla olmuştur. 1946'daki toplam dış ticaret 333 bin Amerikan dolarıyken, 1953 yılında bu rakam 928 bin dolara yükselmiştir. 1946 yılındaki toplam ihracat 214 bin dolara ulaşmış, 1953'te ise zirveye çıkarak 396 bin doları bulmuştur. 1958 yılında ise toplam ihracat 247 bin dolara gerilemiştir. Aynı yıl toplam dış ticaret yekûnu ise 247 bin dolar olmuştur³⁰⁴.

Demokrat Parti iktidarının ilk dönemlerinde, liberal bir ekonomi doktrini benimsenmesine rağmen bir süre sonra ekonomi üzerindeki devlet müdahalesinin arttığı görülmüştür. İktisadi alandaki kötü gidişat, Demokrat Partilileri ekonomik önlemler almaya sevk etmiştir. Bu önlemlerin başında *4 Ağustos 1958 Kararları* gelmiştir. Hükümet bahsi geçen ekonomik tedbir kararıyla iktisadi hayatı düzenlemeye çalışmışsa da liberal politikalardan tavizler vermek durumunda kalmıştır³⁰⁵.

Demokrat Parti'nin üçüncü dönemindeki ekonomik gelişmelerin genel seyri ana hatlarıyla izah edildikten sonra meclis müzakerelerine yansımaları açıklanmaya gayret edilecektir. Sinop mebusu Servet Somuncuoğlu, TBMM'de Muvazene-i Umumiye Kanunuyla alakalı yaptığı bir konuşmada iktidarın iktisadi politikalarına dair önemli ipuçları vermiştir. O, ülkedeki fiyat artışlarını, dünyada yaşanan fiyat yükselişleriyle açıklamıştır. Ayrıca Halk Partisinin iktidarda bulunduğu 1940-1946 yılları arasında olağanüstü fiyat artışının görüldüğüne dikkat çekmiştir. Servet Bey'in bu iddialarına muhalefet kanadından cevap gecikmemiş ve fiyat artışının II. Dünya Harbinden kaynaklandığı söylenmiştir. Bunun üzerine tekrar söz alan Servet Somuncuoğlu, soğuk savaşın fiyat artışında etkili olduğunu aşağıda verilen şekliyle iddia etmiştir:

...Harp zamanının zaruretlerine göğüs geren millet mahfuz tutulmak istenilen Türk istiklalini terazinin bir kefesine ve yükselen fiyatlar yüzünden gittikçe tazyikini arttıran hayat pahalılığını diğer kefeye koymuş ve bu sonuncuyu sineye çekmiştir. O zaman zaruridir, deyip bu yükü sinesine çeken Türk Milleti acaba bugün hâsıl olan durum karşısında başka türlü düşünebilir mi? Şimdi onu izah etmek istiyorum.

³⁰⁴ Ümit Çalık, "Demokrat Parti Dönemi İktisat Politikalarına Yeni Bir Yaklaşım", **Liberal Düşünce Dergisi**, S. 65, 2012, s. 190.

³⁰⁵ Muhammet Haydar Aydın, **Demokrat Parti Döneminde Ekonomik Yapı (1950-1960)**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-2018, s. 107.

Bugün acaba harp tehlikesi İkinci Dünya Harbinin başlayıp bittiği zamandan daha mı azdır? 1950 ile 1958 yılları arasında soğuk harbin tahripkâr tesiri o günden daha mı azdır³⁰⁶?

Servet Bey, konuşmasında istihlak meselesine de temas etmiştir. Türkiye'nin henüz kalkınmakta olan bir ülke olmasından dolayı istihlak seviyesinin düşük olduğuna dikkat çekmiştir. Aynı zamanda muhalefetin bu gerçeklikten haberdar olduğunu ileri sürerek bir bakıma iktisadi alandaki sorumluluğun paylaşılması gerektiğine vurgu yapmıştır³⁰⁷.

Ticaret Vekâletinin 1958 yılı bütçesi görüşülürken Bütçe Encümeni adına söz alan Servet Somuncuoğlu, muhalefetin istihsal azlığını gündeme getirmesini eleştirmiştir. Ona göre, zirai üretimde görülen düşüşün sebebi 1954'ten itibaren yaşanan kuraklık olup bunun sorumlusu olarak iktidarın kabul edilmesi doğru bir yaklaşım değildir. Ayrıca hükümetin bu eksikliğin yaratacağı sıkıntıları bertaraf ederek zirai ithalata yönelmesinin eleştirilecek bir husus olmayıp takdir edilmesi gerektiğini söylemiştir. Muhalefetin bir iktisat şurası kurulması talebine de karşı çıkan Servet Bey, hükümetin gerekli hallerde iktisadi danışmanlarla fikir teatisinde bulunduğunu iddia etmiştir³⁰⁸.

Muhalefetin, iktidarı tenkit ettiği bir başka husus sanayi politikaları üzerinde olmuştur. Özellikle Demokrat Parti Döneminde, sınai istihsalinin azaldığını iddia edilmiş ve iktidar bu konuda eleştirilmiştir. Bunun üzerine söz alan Sinop mebusu Servet Somuncuoğlu, sınai istihsalinde bir azalma olmadığını aksine sanayi gelirlerinin büyük bir artış gösterdiğini savunmuştur³⁰⁹.

3.3.2. İmar ve İskân Vekâletinin Kuruluşu

İktidar, imar ve iskân işlerinin düzenlenmesi için bir yeni bir bakanlık ihdas etmiştir. İmar ve İskân Vekâleti olarak isimlendirilen bu bakanlığın kuruluş ve vazifeleri hakkındaki kanun görüşmeleri, TBMM'de tartışmalara sebep olmuştur. İlgili bakanlığın vazifeleri: yurdun tamamında imar planları hazırlamak, imar çalışmaları için tedbirler almak ve uygulamaktır. Mesken politikalarını sistemli hale getirmek ve yapı malzemelerinin temin ve tedarikinde yardımcı olmak bir başka vazifesiydi. Ayrıca yurda gelen veya gelecek

³⁰⁶ TBMMTD, Devre: XI, C. 2, İN: 41, s. 220.

³⁰⁷ TBMMTD, Devre: XI, C. 2, İN: 41, s. 215.

³⁰⁸ TBMMTD, Devre: XI, C. 2, İN: 48, s. 904, 905.

³⁰⁹ TBMMTD, Devre: XI, C. 2, İN: 48, s. 906.

olan göçmen ile mültecilerin iskânını sağlamak, topraksız çiftçiyi topraklandırmak bu bakanlığın uhdesine verilmiştir³¹⁰.

İmar ve İskân Vekâletinin vazifelerini tespit eden kanun görüşmeleri esnasında Sinop mebusu Ömer Özen söz almıştır. O, öncelikle muhalefetin kanuna yönelik eleştirilerine cevap vermiştir. Toprak ve İskân Müdürlüğü'nün bu yeni bakanlık bünyesine alınmasına karşı olmuş ve çiftçiyi topraklandırma görevinin İmar ve İskân Vekâletinin vazifelerinden çıkartılmasını istemiştir³¹¹.

3.3.3. Bankalar Kanunu Münasebetiyle Gerçekleşen Tartışmalar

XI. Dönem TBMM'de, Türkiye'de kurulan veya yabancı memleketlerde hizmet verip Türkiye'de faaliyet göstermek isteyen bankaların tabi olacakları kanunu tespit etmek için bir yasa çalışması başlatılmıştır. Bankalar Kanunu olarak gündeme alınan bu yasanın hazırlanması için geçici bir encümen tesis edilmiştir. Muvakkat Encümenin Muharrirliğine ise Sinop mebusu Servet Somuncuoğlu getirilmiştir. Adı geçen kanunun 4'üncü maddesinde bankaları oluşturacak anonim şirketlerin hisse senetleri ve ortaklık durumları açıklanmıştır. Buna göre, Türkiye'de bir banka tesisi için anonim şirket paylarından, en az %51'inin nama muharrer olması şart koşulmuştur. Bu hüküm muhalefetin tenkidine sebebiyet vermiştir. Van mebusu Ferit Melen, çoğunluğa sahip hisse senetlerinin nama muharrer kaydedilmesinin başka ülkelerde örnekleri olup olmadığını sormuştur. Ona göre, bankalar anonim şirketlerin ittihiyıyla kurulmalıdır. Aksi halde bu kuruluşlar bazı grupların tekeline girme tehlikesiyle karşı karşıya kalacağından, 4'üncü maddenin derhal lağvedilmesi gerektiğini savunmuştur. Bunun üzerine söz alan Encümen Muharriri Servet Somuncuoğlu konuşmasına hükmün Türkiye şartlarından doğduğunu söyleyerek başlamıştır. O, nama muharrer hisse senetlerinin inhisarcılığa sebebiyet vermeyeceğini savunmuştur. Gerekçe olarak ise nama muharrer senetlerin devir yapılabileceğini öne sürmüştür. Bununla birlikte şahsa ait senetlerin taksim edilmesinden dolayı asla bir tekele yol açmayacağını ifade etmiştir³¹².

Bankacılık Kanunun tartışma yaratan maddelerinden biri de bankaların sahip olacakları asgari sermayeyi tespit eden 6'ıncı maddesidir. Kanun teklifine göre, Türkiye'de faaliyet

³¹⁰ TBMMTD, Devre: XI, C. 3, İN: 60, s. 290.

³¹¹ TBMMTD, Devre: XI, C. 3, İN: 60, s. 301.

³¹² TBMMTD, Devre: XI, C. 4, İN: 78, s. 379, 380.

gösteren bankaların çalışmalarına devam edebilmesi için 2 milyon lira asgari sermayeye sahip olması şart koşulmuştur. Muhalefet kanadı bu maddeye itiraz ederek kanunun belirttiği asgari sermayeye ulaşmadığı halde ülke menfaati için önemli işler gören bankaların mevcut olduğunu belirtmiştir. Tepkiler üzerine kanun teklifinde değişikliğe gidilerek mahalli bankaların asgari sermayesi 500 bin liraya indirilmiş ve yeni şube açmamak şartıyla çalışmalarını sürdürmelerine müsaade edilmesi cihetine gidilmiştir. 6'ncı maddeyle alakalı tartışmalar devam ederken Ankara mebusu Hasan Tez söz alarak iktidara yönelik önemli bir eleştiri de bulunmuştur. O, bahsi geçen maddeden hareketle Demokrat Parti'nin liberallikten uzaklaşarak devletçiliğe yöneldiğini iddia etmiş ve küçük sermayedarların yok olduğunu söylemiştir³¹³.

Bankacılık Kanunu müzakerelerinden sonra yasa teklifini oylamaya geçilmiştir. Bankacılık Kanunu, 23 Haziran 1958'de yapılan meclis oturumunda kabul edilmiş ve 2 Temmuz 1958'de Resmî Gazete de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir³¹⁴.

3.4. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi ve Sinop Milletvekillerinin Durumu

Demokrat Parti iktidarlığında, ana muhalefet ile ilk büyük gerginlik Halkevlerinin kapatılması esnasında yaşanmıştır. Demokratlar, iktidara geldikten sonra Halkevlerinin kapatılması için bir kanun teklifi vermiştir. Kanun teklifi müzakerelerinde ciddi tartışmalar cereyan etmiştir. Fakat ana muhalefet kanunun onaylanmasına mani olamamış ve 1951 yılında ülke genelindeki tüm Halkevlerinin faaliyetleri durdurulmuştur³¹⁵. Demokrat Parti Döneminin sonlarına doğru iktidar ile ana muhalefet arasındaki tansiyon oldukça yükselmiştir. İlişkilerin gerginleşmesindeki ilk etken 1957 seçimleri olmuştur. Muhalefet, bu seçimlerin demokratikliğini sorgularken iktidar seçimler üzerinden muhalefete karşı sert bir politika takip etmiştir. İktidar-muhalefet ilişkilerinin bu meyanda seyrettiği esnada olumsuz bir hadise meydana gelmiştir. Kıbrıs görüşmeleri için İngiltere'ye giden ve Başbakan Adnan Menderes'inde içinde bulunduğu uçak Sussex Vilayeti yakınlarında yere düşmüştür. 17 Şubat 1959'da gerçekleşen kazada, uçakta bulunan yirmi dört kişiden on dördü hayatını kaybetmiştir. Başbakan Adnan Menderes ise uçaktan sağ olarak kurtulanlar arasında olmuştur. Kıbrıs Kurulunda bulunan isimlerden biri de Basın-Yayın ve Turizm Vekili ve Sinop mebusu Ali Server

³¹³ TBMMTD, Devre: XI, C. 4, İN: 78, s. 424, 425.

³¹⁴ Resmî Gazete, S. 9944, Kanun No: 7129, Yay. Tar: 02.07.1958.

³¹⁵ Resmî Gazete, S. 7882, Kanun No: 5830, Yay. Tar: 11.08.1951.

Somuncuoğlu'dur. Server Bey, kaza neticesinde hayatını kaybetmiştir³¹⁶. Uçak kazasında vefat edenlerin cenazeleri, 22 Şubat 1959'da Ankara Esenboğa Havaalanına getirilmiştir. Ertesi gün Hacı Bayram Camisinde yapılan töreni müteakiben naaşlar şehitliğe defnedilmiştir³¹⁷. Kıbrıs Kurulundan hayatta kalan bazı üyelerin tedavisi ise İngiltere'deki Queen Victoria Hospital'da devam etmiştir³¹⁸.

İngiltere'de yaşanan bu menfi hadise iktidar-ana muhalefet ilişkileri açısından bir dönüm noktasıdır. Ana muhalefet kanadı, kazadan dolayı büyük bir üzüntü duyduğunu belirtmiştir. Gergin siyasi ortam geçici de olsa yerini nezaketli bir yumuşamaya bırakmıştır. Adnan Menderes bir müddet İngiltere'de kaldıktan sonra Türkiye'ye geri dönüş yapmıştır. Menderes ve hayatta kalan delegasyonun yurda dönüşü büyük bir sevinç yaratmıştır. Başbakan önce İstanbul, ardından Ankara'ya gelmiştir. Ankara teşrifatında muhalefet lideri İsmet İnönü'de bulunmuştur. İsmet Paşa, burada Başbakan'a geçmiş olsun dileklerini iletmiştir³¹⁹. Bu yakınlaşmanın iktidar ile ana muhalefet arasındaki ilişkiyi yumuşatması beklenirken bu etkiyi yapmaktan uzak kalmıştır. Muhalefetten gelen bu ılımlı adıma iktidarın cevapsız kalması, İsmet Paşa'yı harekete geçirmiştir³²⁰.

İsmet İnönü, Ankara buluşmasından sonra iktidara karşı mücadelede farklı bir metot izlemiştir. Bu maksatla Kurtuluş Savaşı'nın gerçekleştiği rotadaki şehirlerde bir seyahat planlamıştır. İsmet Paşa beraberindeki kalabalık heyetle birlikte 29 Nisan 1959'da Uşak'a gelmiştir. İnönü, Uşak'ta oldukça kötü karşılanmıştır. Hatta burada başına isabet eden bir taş nedeniyle yaralanmıştır³²¹. Uşak Olayı iktidar ile ana muhalefet arasındaki diyalog ortamının artık tamamen bittiğinin işareti olmuştur. Çanakkale'ye bağlı Geyiklide de benzer hadiseler yaşanmıştır. Bazı basın organlarına göre, Eylül 1959'da meydana gelen Geyikli Olaylarının müsebbibi Demokrat Parti mensupları olmuştur³²².

İsmet İnönü yaşanan bu müessif hadiselerle rağmen yurt içindeki gezilerini devam ettirmiştir. Fakat gidilen hemen her yerde olumsuz olaylar meydana gelmiştir. Örneğin,

³¹⁶ Süleyman İnan, "İngiliz Belgelerinde Adnan Menderes'in Uçak Kazası", **Belgi Dergisi**, C. 2, S. 19, 2020, s. 1885.

³¹⁷ **BCA**, 10-9-0-0 / 408-1231-10.

³¹⁸ **BCA**, 30-1-0-0 / 63-386-15.

³¹⁹ İbrahim Şahin, "İktidar-Muhalefet İlişkileri Çerçevesinde İnönü ve Menderes'in Siyaset Dili" **Tarih ve Günce**, C. 1, S. 1, 2017, s. 210.

³²⁰ Birand vd., **Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu**, s. 156.

³²¹ Birand vd., **Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu**, s. 160.

³²² Fatih Özçelik; Bilal Tunç, "Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1959 Yılı Gezileri Kapsamında Geyikli Olayları", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, C. 6, S. 3, 2017, s. 1629.

İsmet Paşa'ya karşı İstanbul Topkapı'da da bir saldırı vuku bulmuştur. Kayseri'de meydana gelen Yeşilhisar Olayı ise iktidara karşı, askeri ihtilalin ilk işareti olmuştur³²³.

İktidar-ana muhalefet arasındaki en sert tartışmalar Tahkikat Komisyonu görüşmeleri esnasında yaşanmıştır. Demokrat Parti milletvekilleri Baha Akşit ve Mazlum Kayalar tarafından tahkikat komisyonunun kurulması için bir önerge verilmiştir. Bu önergede Halk Partisinin, iktidarı etkisiz kılmak için yasadışı yollara müracaat ettiği iddia edilmiştir. Ayrıca CHP'nin faaliyetleri tetkik etmek için on beş kişiden oluşan bir komisyonun oluşturulması önerilmiştir³²⁴. Muhalefet bu komisyonun kurulmasını şiddetle reddetmiştir. İsmet Paşa, Tahkikat Komisyonunun kurulmasıyla insan haklarına ve anayasaya aykırı davranılacağını belirtmiştir³²⁵. Yapılan eleştiriler kanunun onaylanmasına mani olamamış ve komisyon çalışmalarına başlamıştır.

Tahkikat Komisyonu'nun teşkili, 27 Mayıs'a giden sürecin katalizörlerinden biri olmuştur. Komisyonun ilk faaliyeti, meclis oturumlarının yayınlanmasını yasaklamak olmuştur. İkinci olarak ise basına karşı sansür kararı alınmıştır. Ayrıca bazı tutuklamalara cevaz vermiş ve toplantıları da yasaklamıştır³²⁶. Komisyonun aldığı dikkat çeken kararlardan biri de bazı CHP'liler ile basın mensuplarına ait telefonların dinlenmesi olmuştur³²⁷.

Uşak, Topkapı, Geyikli ve Kayseri Olayları üniversitelerdeki iktidar karşıtı tepkiyi arttırmıştır. Fakat bu tepkinin kitlesel eylemlere dökülmesi, Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasından sonra gerçekleşmiştir. Komisyonun kurulmasını müteakip İstanbul ve Ankara'da iktidar aleyhinde öğrenci eylemleri baş göstermiştir. 19 Nisan 1960 tarihinde Ankara Kızılay Meydanında toplanan öğrenci grubu, polis tarafından dağıtılmıştır. Ankara'daki eylemleri İstanbul Üniversitesinde gerçekleşen olaylar takip etmiştir³²⁸. Şevket Süreyya Aydemir, 27 Mayıs'a giden süreçte üniversite eylemleriyle birlikte

³²³ Birand vd., **Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu**, s. 160.

³²⁴ Önder Gün, **27 Mayıs Askeri Müdahalesine Doğru DP-CHP Mücadelesinin Zirvesi: 18 Nisan 1960-Tahkikat Komisyonu'nun Kurulması ve Faaliyetleri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-2006, s. 78.

³²⁵ Arslan, **Türk Parlamento Tarihi XI. Dönem**, C. I, s. 26.

³²⁶ Deniz Bayburt, **27 Mayıs İhtilâli'ni Hazırlayan Sebepler ve Tahkikat Komisyonu**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara-2001, s. 235.

³²⁷ **BCA**, 10-9-0-0 / 3-8-1.

³²⁸ Gül Tüba Taşpınar, **27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-1996, s. 34.

Harbiye öğrencilerinin yürüyüşlerinin mihenk taşı olduğunu ifade etmiştir³²⁹. İktidar, öğrenci eylemlerini sonlandırmak için birtakım tedbirlere başvurmuşsa da gösterilere engel olamamıştır. Ankara Kızılay Meydanında 5 Mayıs 1960'da bir başka protesto eylemi organize edilmiştir. 555 K gösterisi olarak tarihe geçen bu olayda Adnan Menderes bizzat göstericilerle konuşmuştur. Kalabalığın, Menderes'e karşı tepki göstermesi üzerine oradan uzaklaştırılarak Başbakanlığa getirilmiştir. Takvimler 21 Mayıs 1960'ı gösterdiğinde ise Ankara'da oldukça hareketli bir gün yaşanmıştır. Bu sefer Harp Okulu öğrencileri bir yürüyüş düzenlemiştir³³⁰.

Yukarıdaki gelişmeler, bazı gruplar tarafından darbenin ayak sesleri olarak telakki edilmiştir. Fakat Başbakan Adnan Menderes, böyle bir ihtimali mümkün görmemiştir. İhtilal Komitesi ise artık son hazırlıklarını tamamlamıştır. Aslında darbe için belirlenen ilk tarih 25 Mayıs idi. Fakat Adnan Menderes'in programındaki değişiklik üzerine 27 Mayıs'a ertelenmiştir³³¹. İhtilal, emir komuta zinciri dışında organize edilmiştir. Darbeyi gerçekleştirecek komiteye Milli Birlik Komitesi denilmiştir. Kurulun öne çıkan ismi ise Cemal Madanoğlu olmuştur. 27 Mayıs 1960'da darbe için ilk emir verilmiş ve saat 03.00'da harekete geçilmiştir. Kısa sürede birçok resmi bina kontrol altına alınmıştır. Ardından Alb. Alpaslan Türkeş, radyoevine gidip darbe metnini okuyarak TSK'nın yönetimi devraldığını duyurmuştur³³².

İhtilal başladığında Cumhurbaşkanı Celal Bayar Ankara'da idi. Sabaha karşı Cumhurbaşkanlığı Köşkü askerler tarafından kontrol altına alınmıştır. Cumhurbaşkanı, bir süre sonra tutuklanarak Harbiye'ye götürülmüştür. Başbakan Adnan Menderes ise o esnada Eskişehir'de bulunmaktaydı. Başvekil, askeri müdahale haberini aldığı zaman Kütahya'ya gitmek üzere yola çıkmıştır. Ancak Kütahya'ya geldikten hemen sonra yanında bulunan Maliye Bakanı Hasan Polatkan ile birlikte tutuklanarak Ankara'ya götürülmüştür³³³.

Milli Birlik Komitesi darbeyi büyük bir sorunla karşılaşmadan tamamlamıştır. Resmi idarelerin kontrolünü sağlarken bir taraftan da tutuklamalara girişilmiştir. Üst kademedede

³²⁹ Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı (1899-1960)**, (5. bs), Remzi Kitapevi, İstanbul, s. 324.

³³⁰ Birand vd, **Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu**, s. 177, 178, 179.

³³¹ Taşpınar, **27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi**, s. 45, 46.

³³² Birand vd, **Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu**, s. 192, 194, 195.

³³³ Birand vd, **Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu**, s. 203, 204, 206.

başlayan tutuklamalar, geniş bir tabana yayılarak devam ettirilmiştir. Bu esnada Cemal Gürsel, Milli Birlik Komitesi tarafından komite başkanı olarak seçilmiştir. İhtilalden hemen sonra Cemal Gürsel'in başkanlığında bir komite kabinesi teşekkül ettirilmiştir. 30 Mayıs 1960'da ise Başbakanlıkta ilk kabine toplantısı gerçekleştirilmiştir. Kabineye başkanlık eden Cemal Gürsel idi³³⁴. Milli Birlik Komitesi'nin ilk tebliği sokağa çıkma yasağı olmuştur. Ardından tüm siyasi partilerin faaliyetleri durdurulmuştur. Şehir içi ve şehir dışı telefon görüşmeleri kısıtlanmıştır. Ayrıca komite tarafından bazı tayin ve atamalar gerçekleştirilmiştir. Örneğin, Ankara Valiliğine İrfan Baştuğ ve Ankara Emniyet Genel Müdürlüğüne Muammer Ülgen tayin edilmiştir. Jandarma Genel Komutanlığına ise Nezihi Fırat getirilmiştir. MBK'nin 18 numaralı tebliğinde ise silahlı kuvvetlerin duruma hâkim olduğu ve Menderes Hükümetinin emniyette olduğu duyurulmuştur³³⁵.

Bakanlar Kurulu, 22 Haziran 1960'da Milli Birlik Komitesi üyeleri nezdinde ihtilali gerçekleştiren tüm eşhasa bir teşekkür mesajı yayınlamıştır. Bu metin alt kısımda aynen verilecektir.

Milli Birlik Komitesine

İç yüzüne vakıf oldukça artan dehşeti, sabık idarede memleket ve milletin ne karanlık bir akıbet, ne ifade olunmaz bir felaket ve ne tashih kabul etmez bir hacalet eşiğinde olduğunu göstermektedir.

Feragat ve fedakârlığı kahramanlık mertebesine yükselten bir hareketle, bu faciaya son vermeyi kararlaştıran ve bunu emsali görülmemiş bir asaletle tahakkuk ettiren Milli Birlik Komitesine, ordumuza, üniversitelerimize ve bütün milletimize minnettarız.

Bu tarihi intikal devresinde vazifeye davet edilmiş olmaktan şeref duyduğumuzu, memleket ve milletin selameti için bütün varlığımızla çalışmaya kararlı bulunduğumuzu Milli Birlik Komitesine bildirmekle bahtiyarız³³⁶.

Askeri darbeyi müteakiben Marmara Denizinde bulunan Yassıada'da yargılamalar başlatılmıştır. Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes başta olmak üzere Demokrat Parti mensupları adaya getirilmiştir. Yargılamayı Yüksek Adalet Divanı yürütmüştür.

³³⁴ BCA, 30-18-1-2 / 155-1-1.

³³⁵ BCA, 30-1-0-0 / 1-10-1.

³³⁶ BCA, 30-18-1-2 / 155-3-20.

Sanıklar için toplamda on dokuz ayrı dava açılmıştır. Ancak bazı davalar münferit veya bir grubu kapsarken bazı davalarda tüm Demokrat Parti idarecileri ve milletvekilleri yargılanmıştır. Anayasayı İhlâl Davası bu cümleden olmak üzere en kalabalık yargılama yapılan dava olmuştur³³⁷. Bir yıl kadar devam eden davalar sonucunda Yüksek Adalet Divanı kararını vermiştir. Buna göre: Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan ölüm cezasına çarptırılmıştır. Fakat mahkeme, Celal Bayar'ın idam cezasını yaş haddinden dolayı müebbet hapse çevirmiştir. Ayrıca Refik Koraltan ile birlikte on kişinin cezası idamdan, müebbet hapse tebdil edilmiştir³³⁸. Fatin Rüştü Zorlu ile Hasan Polatkan'ın infazı 16 Eylül 1961'de, Adnan Menderes'in ise 17 Eylül 1961'de gerçekleşmiştir.

İdam kararlarının durdurulması için birtakım diplomatik teşebbüslerde görülmüştür. Örneğin, Milletlerarası Hukukçular Komisyonu Genel Sekreteri Leslie Monroe, ölüm cezasına çarptırılanların affedilmesini rica etmiştir. Ayrıca Alman Plessen Göttingen, Cemal Gürsel'e gönderdiği bir dilekçe ile ölüm cezalarının kaldırılarak hapis cezasına çevrilmesini rica etmiştir³³⁹. Eski Amerika Büyükelçisi George McGhee'de ölüm cezalarının kaldırılması için harekete geçmiştir. Fakat bu girişimlerden sonuç alınamamıştır³⁴⁰.

XI. Dönem Sinop milletvekilleri de darbeden sonra tutuklanarak Yassıada'ya getirilmiştir. Mebuslar, Anayasayı İhlal ve Gayrimeşru Servet İktisap Davaları çerçevesinde yargılanarak çeşitli cezalar almışlardır³⁴¹. Gayrimeşru İktisap Davaları görülürken Sinop milletvekilleri ve yakınlarının üzerindeki tüm menkul ve gayr-i menkuller araştırılarak soruşturma kapsamına alınmıştır. XI. Dönemde milletvekilliği yapıp Yassıada'da yargılanan Sinop mebusları; Hamdi Özkan, Mahmut Pınar, Muharrem Tansel, Nusret Kuruoğlu ve Ömer Özen olmuştur. Mazul mebuslar, anayasayı ihlal davası sonucunda dörder sene ikişer ay ağır hapis cezası almışlardır. Ayrıca tümü kamu hizmeti vermekten memnu edilmiştir³⁴².

³³⁷ Taşpınar, **27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi**, s. 74.

³³⁸ **Resmî Gazete**, S. 10908, Karar No: 75, Yay-Tar: 16.09.1961.

³³⁹ **BCA**, 30-1-0-0 / 63-388-2.

³⁴⁰ Birand vd, **Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu**, s. 260.

³⁴¹ **Bk.** Sinop mebuslarının Yassıada'daki yargılanma süreçleri, mebusların özgeçmişleri kısmında aktarılmıştır.

³⁴² **BCA**, 10-9-0-0 / 105-330-1.

SONUÇ

23 Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisi’nin açılmasıyla birlikte Türk Demokrasi Tarihi’nde yeni bir safha başlamıştır. Milli iradenin ulus yazgısına el koyması, ileride benimsenecek rejimin yapıtaşını oluşturmuştur. Milli Mücadele’nin askeri ve diplomatik alanda başarıyla sonuçlanmasıyla beraber modern bir toplum ve devlet düzeni inşa etmek için inkılaplar dönemi başlatılmıştır.

Milletlerin demokratik terakkilerini, birbirlerinden ayrı olarak ele almak ilmi ve realist bir yaklaşım değildir. Toplumlar ve bireyler var oldukça toplumlararası etkileşim de sürekli olmuştur. Demokratik gelişmeler de insanlık tarihinin ortak bir ürünü olarak tekâmül etmiştir. Modern demokrasinin inkişafında ekseriyetle kabul gören bazı mihenk taşları olmuştur. Bu bağlamda Fransız İhtilali, ABD’nin kurulması ve II. Dünya Savaşı önemli kırılma noktalarını oluşturmaktadır. Demokratik yönetimlerin teessüsü, insan haklarının gelişmesiyle paralel ilerlemiştir. Çünkü demokrasi, bireyin eşitliğini esas kabul etmektedir.

Türk inkılapçılarının gerçekleştirdiği devrimlerdeki temel ilke, demokratik bir düzenin tesisi ve gelişimini sağlamak olmuştur. Bu amaçla toplumu ilk olarak modern bir yönetim biçimine kavuşturmak hedeflenmiştir. 29 Ekim 1923’te cumhuriyetin ilan edilmesiyle Türkiye Cumhuriyeti Devleti resmen kurulmuştur. Rejimin tespiti, devrimlerdeki en zorlu ve mühim merhaleyi ifade etmektedir.

Modern demokrasilerde, çok partili siyasi düzen önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü siyasal temsilde alternatiflerin oluşması, demokrasinin yerleşmesi ve gelişimi açısından elzem olmuştur. Bu durum aynı zamanda siyasi muhalefet kavramını ön plana çıkarmaktadır. Modern demokrasinin neşvünema etmesi için muhalefetin varlığı zorunlu kabul edilmiştir.

Türkiye’de çok partili siyasi döneme geçiş bir anda ve kolay olmamıştır. Bu alandaki girişimleri II. Dünya Savaşı’ndan önce ve sonra olmak üzere iki döneme ayırmak mümkündür. Savaş öncesindeki ilk deneme, 1924 yılında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurulmasıyla görülmüştür. Ancak bu ilk girişim çeşitli nedenlerle sonuçsuz kalmıştır. İkinci deneme ise 1930’da Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulmasıyla gerçekleştirilmiş fakat yine sonuç alınamamıştır.

II. Dünya Savaşı, Demokrasi Tarihi'nde yeni bir dönemi başlatmıştır. Çünkü harbin Müttefikler kanadı tarafından kazanılması aynı zamanda demokrasinin galibiyeti olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda dünyadaki demokratikleşme hareketleri hız kazanmıştır. Ayrıca savaş sonrasında dünya barışını sağlamak için atılan adımlar, insan hakları ve tabii olarak demokrasinin gelişimine olumlu katkı yapmıştır.

Türkiye'de, alternatif partili düzene geçişin ikinci aşaması, İkinci Dünya Savaşı'nı müteakiben başlamıştır. Bu dönemdeki ilk muhalefet partisi, Nuri Demirağ tarafından kurulan Milli Kalkınma Partisi olmuştur. MKP, Türk siyasetinde önemli bir varlık gösterememiş ve 1958'de kapanmıştır. Bu dönemdeki ikinci muhalefet partisi, 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti adıyla kurulmuştur.

Demokrat Parti Dönemini, iki başlık altında incelemek mümkündür. Buna göre: 1946-1950 arasındaki dönem muhalefet, 1950-1960 yıllarını kapsayan süreç iktidar dönemi olarak ikiye ayrılmıştır. Türkiye'deki ilk çok partili seçimler 21 Temmuz 1946'da gerçekleştirilmiştir. Demokrat Parti bu seçimlerle birlikte ana muhalefet olarak meclise katılmıştır.

Demokrat Parti, dört yıllık muhalefet döneminden sonra katıldığı 14 Mayıs 1950 seçimleriyle iktidara gelmiştir. Halk Partisi ise ana muhalefet partisi olarak meclise girmiştir. Böylece yirmi yedi yıl devam eden tek parti dönemi sona ermiş ve Demokrat Parti iktidarı başlamıştır. Demokrat Parti iktidarındaki ikinci genel seçimler 2 Mayıs 1954'te yapılmıştır. 1954 seçimleriyle birlikte Demokrat Parti iktidarının ikinci dönemi başlamıştır. Halk Partisi ise ana muhalefeti temsil etmeye devam etmiştir. Demokrat Parti Dönemindeki son genel seçimler 27 Ekim 1957'de gerçekleşmiştir. Bu seçimlerle birlikte Demokrat Parti iktidarının üçüncü dönemi başlamıştır.

Demokrat Parti, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde meclisteki ekseriyeti sağlamakla birlikte en düşük oyu Sinop'ta almıştır. CHP burada seçimi tam liste halinde kazanmıştır. 1954 seçimlerinde oylarını arttıran Demokrat Parti Sinop'ta yine milletvekili çıkartamamıştır. Bölgedeki altı mebusa Halk Partisine mensup olmuştur. 1957 seçimlerinde ise Demokrat Parti, Sinop'ta tam liste kazanmıştır.

Halk Partisi'nin en güçlü seçmen desteği aldığı seçim bölgesinin başında Sinop gelmiştir. CHP'nin bölgedeki seçim başarısında etkili olan unsurlardan ilki uygulanan çoğunluk

sistemi olmuştur. Bu sistem ana muhalefete, genel temsilde dezavantaj sağlarken, Sinop'taki seçimlerde lehte işlemiştir. İkinci bir unsur ise Sinop seçmenindeki CHP sempatisinden kaynaklanmıştır. Parti ile seçmen arasındaki bu bağı bölge üzerindeki geçmiş hizmetlerle açıklamak mümkündür. Seçim başarısına etki eden faktörlerin bir diğerini seçim propagandaları oluşturmaktadır. Halk Partisi'nin Sinop'ta, diğer partilere nazaran güçlü bir seçim kampanyası yürüttüğü anlaşılmaktadır. Özellikle seçmenle kurulan temas sandık sonuçlarının şekillenmesinde mühim rol oynamıştır. Siyasi partilere seçimlerde avantaj veya dezavantaj sağlayan bir başka husus milletvekili adaylarının belirlenmesi noktasında olmuştur. Seçmen iradesinde parti adaylarının kimliği büyük önem arz etmiştir. Sinop halkı da oylarını kullanırken bu hususu daima göz önünde tutmuştur. Halk Partisi'nin buradaki seçim başarısında, aday tespitindeki titiz çalışmalar dikkat çekmiştir.

Demokrat Parti Döneminde milletvekilliği yapmış olan Sinop mebusları, iktidar-muhalefet ilişkilerinin şekillenmesinde önemli bir rol üstlenmişlerdir. Sinop mebuslarının muhalefet çizgilerindeki ilk nüans, salt bir tenkit anlayışı benimsememeleri olmuştur. Bu bağlamda milli gelişmeyi sağlayacak her konuda politikadan uzak kalarak iktidarı desteklemekten çekinmemişlerdir. Özellikle cumhuriyetin kazanımları ve milli menfaatler söz konusu olduğunda partiler üstü bir yaklaşımla muhalefet görevlerini yerine getirmişlerdir. Ayrıca meclis müzakerelerindeki tenkitlerinde, yapıcı bir tutum ortaya koydukları görülmektedir.

Sinop milletvekilleri, tenkitlerini olabildiğince objektif yapmaya ve kahir ekseriyetle politikadan uzak kalmaya çalışmışlardır. Ayrıca mesleki uzmanlıklarıyla alakalı müzakerelerde çok daha fazla mesai harcadıkları tespit edilmiştir. Mebusların faaliyetlerinde dikkat çeken bir başka detay ise eleştirilerde kolektif bir yaklaşımın benimsenmesi olmuştur. Bu bağlamda sorumlulukları münferit görmeyip tüm kabineye teşmil etmişlerdir.

Demokrat Parti Dönemindeki Sinop mebuslarının meclisteki faaliyetlerinde, dönemin siyasi atmosferi de büyük etkiye sahiptir. Uzun bir aradan sonra iktidar değişikliği yaşandığı bir dönemde görev almaları, bu faaliyetlerin şekillenmesinde önemli bir ayrıntı olmuştur.

Demokrat Parti'nin yaklaşık on yıl süren iktidarında yasama faaliyetlerinde bulunan Sinop mebusları, iktidar – muhalefet ilişkilerinde belirleyici olmuşlardır. Özellikle benimsedikleri muhalefet anlayışı iktidarı yıpratmak üzerine değil yapıcı bir felsefeyle şekillenmiştir. Bu bağlamda iktidar – muhalefet ilişkilerinde önemli bir yer tutmuşlardır.

Demokrat Parti iktidarı, 27 Mayıs 1960'taki askeri müdahale ile sonlandırılmıştır. İhtilali gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi, iktidarı deruhte etmiş ve Demokrat Parti Dönemi resmen kapanmıştır. Askeri darbeden sonra, DP yöneticileri ve iktidar partisine mensup milletvekilleri Yassıada'da yargılanmıştır. Yargılamalar sonucunda, Başbakan Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan idam edilmiştir. Bu dönemdeki Sinop mebusları da Yassıada'da yargılanarak çeşitli cezalar almışlardır.

KAYNAKÇA

A) ARŞİV BELGELERİ

1. Cumhurbaşkanlığı Arşivi (BCA)

Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı Kataloğu, 186-32-9; 188-41-15; 193-22-14; 201-26-1; 211-4-6.

Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü Kataloğu, 1-10-1; 17-98-7; 63-386-15; 63-388-2; 68-425-2; 69-433-9.

Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu, 10-55-19; 88-336-3; 165-658-1; 320-1318-1; 377-1592-2; 387-1683-3; 392-1662-3; 397-1683-3; 1525-206-1.

Kararlar Daire Başkanlığı Kataloğu, 68-74-14; 80-95-12; 119-44-9; 122-48-8; 123-55-14; 133-76-9; 155-1-1; 155-3-20.

Muamelat Genel Müdürlüğü Kataloğu, 77-510-14; 77-513-18; 77-514-11; 78-517-16.

Yassıada Mahkemesi Kararları Kataloğu, 55-162-4; 55-162-5; 55-162-6; 55-163-1; 68-425-2; 105-330-1; 243-748-3; 251-771-2; 263-806-1; 270-825-4; 278-849-2; 408-1231-10.

2. Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri (TBMMTD)

TBMMTD, Devre: IX,

C. 1, İN: 1; C. 1, İN: 3; C. 1, İN: 4; C. 1, İN: 5; C. 4, İN: 26; C. 5, İN: 41-49-51-52-53; C. 7, İN: 71-75; C. 10, İN: 10; C. 13, İN: 50; C. 15, İN: 68; C. 16, İN: 80-88; C. 17, İN: 3; C. 18, İN: 16-18-21; C. 19, İN: 49-32; C. 20, İN: 38-48-49-50-51-52-53-54; C. 21, İN: 60-65; C. 23, İN: 91-95; C. 24, İN: 104-108-111-113-115; C. 25, İN: 2; C. 26, İN: 20-21-25; C. 28, İN: 42-44-50; C. 29, İN: 56-58-61-65.

TBMMTD, Devre: X,

C. 1, İN: 1-3-4-11; C. 5, İN: 46-47-48; C. 7, İN: 77; C. 9, İN: 23; C. 10, İN: 42-46-47; C. 11, İN: 65-67-68; C. 12, İN: 72; C. 13, İN: 89; C. 17, İN: 45-48; C. 20, İN: 91.

TBMMTD, Devre: XI,

C. 1, İN: 1; C. 2, İN: 42-48; C. 3, İN: 60; C. 4, İN: 78.

3. Türkiye Büyük Millet Meclisi Tercüme-i Hal Varakaları ve Mazbatalar

Ahmet Muhtar Acar, Sicil No: 1937, Defter No: 989.

Ali Server Somuncuoğlu, Sicil No: 1865.

Ali Şükrü Şavlı, Sicil No: 1866, Defter No: 4-987.

Cevdet Kerim İncedayı, Sicil No: 340.

Hamdi Özkan, Sicil No: 2453.

Hasan Fehmi Tümerkan, Sicil No: 554.

Haşim Tarı, Sicil No: 2159; Millet Meclisi, Sicil No: 389.

Mahmut Pınar, Sicil No: 2454

Muharrem Tansel, Sicil No: 2455.

Muhit Tümerkan, Sicil No: 1867, Defter No: 4-988, Zrf. No: 54.

Nuri Sertoğlu, Sicil No: 1864, Defter No: 4-985, Zrf. No: 54.

Nusret Kuruoğlu, Sicil No: 2451.

Ömer Özen, Sicil No: 2452.

Şerafettin Ayhan, Sicil No: 2157.

Vehbi Dayıbaş, Sicil No: 2158

B) HATIRALAR VE KİTAPLAR

1. Hatıralar

AĞAOĞLU, Samet, Siyasi Günlük, (haz. Cemil Koçak), İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

İNCEDAYI, Cevdet Kerim, İstiklal Harbi (Garp Cephesi), (haz. Muhammet Safi), Yapı Kredi Yayınları. İstanbul, 2007.

YALMAN, Ahmet Emin, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, (haz. Erol Şadi Erdinç), Pera Yayınları, İstanbul, 1997.

2. Kitaplar

AHMAD, Feroz, Demokrasi Sürecinde Türkiye, (çev. Ahmet Fethi), Hil Yayınları, İstanbul, 2010.

AKTÜRK, Belma; DAĞLI, Nuran, Hükümetler ve Programları, C. 1, TBMM Yayınları, Ankara, 1988.

ARSLAN, Zühtü, Türk Parlamento Tarihi XI. Dönem (1957-1960), C. I-C. III, TBMM Yayınları, No: 156.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, Menderes'in Dramı (1899-1960), (5. bs), Remzi Kitapevi, İstanbul.

- BİRAND, Mehmet Ali; ÇAPLI, Bülent; DÜNDAR, Can, Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1991.
- ERER, Tekin, Türkiye’de Parti Kavgaları, Tekin Yayınları, İstanbul, 1966.
- EROĞUL, Cem, Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970.
- KAPANİ, Münci, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınları, İstanbul, 2007.
- KARPAT, Kemal, Türk Demokrasi Tarihi, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- ÖZTÜRK, Kâzım, Türk Parlamento Tarihi IX. Dönem (1950-1954), C. 7, TBMM Vakfı Yayınları, No: 18.
- ÖZTÜRK, Kâzım, Türk Parlamento Tarihi X. Dönem (1954-1957), C. 2, TBMM Vakfı Yayınları, No: 24.
- ŞAVLI, Ali Şükrü, Çocuk Bakımı, (3.Basım), Cumhuriyet ve İnkılap Yayınları, İstanbul, 1948.
- TBMM Albümü 1950-1980, (C. 2), TBMM Yayınları, 2010.
- TUNAYA, Tarık Zafer, Türkiye’deki Siyasi Partiler 1859-1952, Arba Yayınları, İstanbul, 1995.
- TUNCER, Erol, Osmanlı’dan Günümüze Seçimler (1877-2002), TESAV Yayınları, Ankara, 2003.
- TUNCER, Erol, 1950 Seçimleri, TESAV Yayınları, Ankara, 2010.
- Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara, 1998.
- TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2007, TÜİK Yayınları, Ankara, 2008.

C) MAKALELER

- ALBAYRAK, Mustafa, “Demokrat Parti Döneminde Milli Korunma Kanunu Uygulamaları (1955-1960)”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. 23, S. 67, 2007, s. 219-250.
- ASKER, Ayşe, “DP’nin Radyo’yu İktidar Aracı Yapması: 1957 Seçim Sonuçlarının Radyo Aracılığıyla Erken Yayınlanması”, İletişim Araştırmaları Dergisi, 2014, s. 125-156.
- BAYCAN, Nusret, “Büyük Taarruz’da Komuta Kademelerinde Görev Alanlarla Üst Düzeydeki Karargâh Subayları”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. 9, S. 26, 1993, s. 311-394.
- COŞAR, Nevin, “Demokrat Parti Dönemi Maliye Politikası”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 60, S. 1, 2005, s. 29-58.

- ÇALIK, Ümit, “Demokrat Parti Dönemi İktisat Politikalarına Yeni Bir Yaklaşım”, Liberal Düşünce Dergisi, S. 65, 2012, s. 187-197.
- İNAN, Süleyman, “İngiliz Belgelerinde Adnan Menderes’in Uçak Kazası”, Belgi Dergisi, C. 2, S. 19, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Kış-2020, s. 1884-1909.
- KUBİLAY, Çağla; PELİVAN, Mehmet, “Demokrat Parti ve Radyo: Bir Islahat Girişimi (1954)”, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi (İLEF), 2019, s. 27-60.
- ÖZÇELİK, Fatih; TUNÇ, Bilal, “Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1959 Yılı Gezileri Kapsamında Geyikli Olayları”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, C. 6, S. 3, 2017, s. 1624-1643.
- SUNGUR, Zahide, “Demokrat Parti Döneminde (1950-1960) Tarım Politikaları ve Etkileri”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 8, S. 14, 2016, s. 1-24.
- ŞİRİN, İbrahim, “İktidar-Muhalefet İlişkileri Çerçevesinde İnönü ve Menderes’in Siyaset Dili”, Tarih ve Günce, C. 1, S. 1, 2017, s. 191-216.
- UZMAN, Nasrullah, “İktidardan Muhalefete M. Fuad Köprülü’nün Siyasi Mücadelesi (1956-1966)”, Akademik Bakış Dergisi, C. 7, S. 13, 2013, s. 185-208.
- YILDIRMAZ, Sinan, “1950 Seçimleri ve Propaganda”, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, S. 6, s. 131-157.
- ZORBAY, Taner, “6/7 Eylül Olaylarına TBMM ve Kamuoyu Tartışmaları Çerçevesinde Yeni Bir Bakış”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. 35, S. 99, 2019, s. 253-296.

D) TEZLER

- AYDIN, Muhammet Haydar, Demokrat Parti Döneminde Ekonomik Yapı (1950-1960), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018.
- BAYBURT, Deniz, 27 Mayıs İhtilâli’ni Hazırlayan Sebepler ve Tahkikat Komisyonu, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2001.
- GÜN, Önder, 27 Mayıs Askeri Müdahalesine Doğru DP-CHP Mücadelesinin Zirvesi: 18 Nisan 1960-Tahkikat Komisyonu’nun Kurulması ve Faaliyetleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.
- KESME, Özkan, Türk Basınında 1957 Seçimleri ve Partilerin Propagandaları, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Yozgat, 2016.
- TAŞPINAR, Gül Tüba, 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996.

UTKUGÜN, Ceren, İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Ekonomik Sıkıntıların Sosyal Hayata Etkileri (1939-1945), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Afyonkarahisar, 2016.

YILDIRIM, Yılmaz, Muhalefet ve Basın İlişkileri Çerçevesinde 1957-1960 Dönemi Demokrat Parti, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.

E) GAZETE

Resmî Gazete, S. 7438, Kanun No: 5545, Yay. Tar: 21.02.1950.

Resmî Gazete, S. 7882, Kanun No: 5830, Yay. Tar: 11.08.1951.

Resmî Gazete, S. 8660, Kanun No: 6334, Yay. Tar: 17.03.1954.

Resmî Gazete, S. 9944, Kanun No: 7129, Yay. Tar: 02.07.1958.

Resmî Gazete, S. 10908, Karar No: 75, Yay. Tar: 16.09.1961.

EKLER

Ek 1: IX. Dönem Sinop Mebusu ve Sabık Sinop Valisi Ahmet Muhtar Acar

(Kaynak: TBMM Arşivi Tercüme-i Hal Dosyası, Sicil: 1937)

Ek 2: IX, X ve XI inci Dönem Sinop Milletvekili ve 23. Hükümet Basın-Yayın ve
Turizm Bakanı Ali Server Somuncuoğlu

(Kaynak: TBMM Arşivi Tercüme-i Hal Dosyası, Sicil: 1865)

Ek 3: IX. Dönem Sinop Mebusu Dr. Ali Şükrü Şavlı

(Kaynak: TBMM Arşivi Tercüme-i Hal Dosyası, Sicil: 1866)

Ek 4: 12. Hükümet Muhabere ve Münakalât Vekili – 15. Hükümet Bayındırlık Bakanı
V, VI, VII, VIII, IX Dönem Sinop Mebusu Cevdet Kerim İncedayı

(Kaynak: TBMM Arşivi Tercüme-i Hal Dosyası Sicil: 340)

Ek 5: XI. Dönem Sinop Milletvekili Hamdi Özkan

(Kaynak: BCA, CHP, 320-1318-1)

Ek 6: X. Dönem Sinop Milletvekili Haşim Tarı

(Kaynak: TBMM Arşivi Tercüme-i Hal Dosyası, Sicil: 2159)

Ek 7: XI. Dönem Sinop Milletvekili Mahmut Pınar

(Kaynak: TBMM Arşivi Tercüme-i Hal Dosyası, Sicil: 2454)

Ek 8: XI. Dönem Sinop Milletvekili Muharrem Tansel

(Kaynak: TBMM Arşivi Tercüme-i Hal Dosyası, Sicil: 2455)

Ek 9: IX ve X. Dönem Sinop Milletvekili Muhit Tümerkan

(Kaynak: TBMM Arşivi Tercüme-i Hal Dosyası, Sicil: 1867)

Ek 10: IX ve X. Dönem Sinop Milletvekili Nuri Sertoğlu

(Kaynak: TBMM Arşivi Tercüme-i Hal Dosyası, Sicil: 1864)

Ek 11: XI. Dönem Sinop Milletvekili Nusret Kuruoğlu

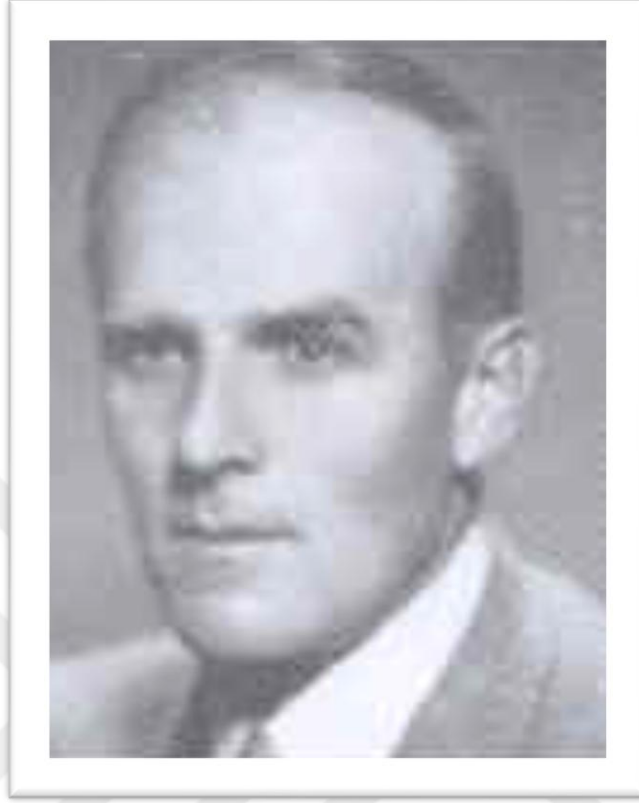
(Kaynak: TBMM Arşivi Tercüme-i Hal Dosyası, Sicil: 2451)

Ek 12: XI. Dönem Sinop Milletvekili Ömer Özen

(Kaynak: TBMM Arşivi Tercüme-i Hal Dosyası, Sicil: 2452)

Ek 13: X. Dönem Sinop Milletvekili Şerafettin Ayhan

(Kaynak: TBMM Arşivi Tercüme-i Hal Dosyası, Sicil: 2157)

Ek 14: X. Dönem Sinop Milletvekili M. Vehbi Dayıbaşı

(Kaynak: TBMM Arşivi Tercüme-i Hal Dosyası, Sicil: 2158)

**Ek 15: Sinop Mebusu Cevdet Kerim İncedayı'nın Vefatı Üzerine İsmet İnönü ve Eşi
Mevhibe Hanım Tarafından Gönderilen Taziye Telgrafı**

Tel

Sayın Bayan Aliye İncedayı
CHP İl Başkanlığı eliyle
İstanbul

Muhterem zevciniz değerli ve aziz
arkadaşımız Cevdet Kerim'in vefatını teessürlere
büründük Size ve ailenize taziyet dileklerimizi
sunar gözlerinizden öperiz
Mevhibe ve İsmet İnönü

Aslı gibidir
29.5.1951

10

(Kaynak: BCA, CHP, 387-1683-3)

Ek 16: Gerze Yangınıyla Alakalı Olarak Başbakanlığa Verilen Malumat

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Gerze'den Telefonla

15/2/1956

Sayın Adnan Menderes
Başvekil

Ankara

1- Gerze'de yangın neticesi 833 ev, 300 Dükkan tamamen yanmış, kasaba kenarında 100, civarında 200 ev ve 64 Dükkan kalmıştır.

2- Hükümet, Askerlik Şubesi, Jandarma, Orman, Postahane, Ziraat Bankası, 2 Cami, Hapishane tamamen yanmıştır.

3- Belediye, inhisarlar, Sağlık Merkezi, Orta Okul, 2 ilk okul binaları ile Belediye Elektrik Santrali kurtulmuştur.

4- 833 Aile yanmamış olan evlere, köylere sığınmak suretile muvakkaten yerleştirilmiştir. Okul ve Tekel binalarına da 50 aile yerleşmiştir.

5- Kızılay'ın her ihtiyacı karşılayan gerek iase gerek giyim eşyası, Battaniye vesaire leyzasını payderpey gelmektedir ve Halka tevzi edilmeye başlanmıştır.

6- Bir taraftan da sıcak yemek tevzi edilmek üzere tertip alınmış ve başlanmıştır.

7- Vilâyet mülhakata, ve mücavir Vilâyetlerden daimi iase yardımları devam etmektedir.

8- Sıhhi tedbirler alınmıştır. Yangından mütevellit yalnız bir yaralı vardır.

9- 16 si hanama sığınmış 2 si Cami ve enkaz altında olarak 18 insan zayiati vardır.

10- Elektrik santralının yarın faaliyete geçirilmesi için çalışılmaktadır.

11- Hükümet muvakkaten ilk okul binasına nakledilmiştir. Ziraat Bankası' da muvakkat bir büroda çalışmaya başlamıştır. Diğer ilk okul da çifte tedrisat yapmak üzere hazırlık yapılmaktadır.

030 01 68 425 2

(Kaynak: BCA, CHP, 68-425-2)

Ek 17: Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1950 Seçimleri İçin Sinop'ta Yaptığı Seçim Masrafları

28.5.50

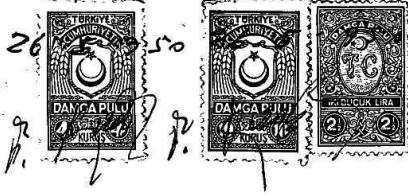
Devlet Arşivi Genel Müdürlüğü
Cumhuriyet Arşivi

26.

Lira	kr	Cins	Miktarı	Fiyatı
1012	77	benzin	121 teneke	837 kr
74	00	Ankara gidiş ve gelişlerinde alınan dökme benzin		
75	33	Benzin	8 "	837 "
16		Makina yağı	16 kilo	100 "
4	00	Bir kutu kaynak	1 kutu	400 "
7	00	Kaynak makinası	1 adet	700 "
16	50	Hava pompası	1 "	1650 "
2	50	Arçelik	1 kutu	250 "
1208	10	Yalnız binikiyüz sekiz lira on kuruştur.		

Milletvekilleri seçimleri sırasında C.H.Partisi teşkilatı için verdiğim Akaryakıt ve diğer malzemenin tutarı olan yukarıda yazılı -
(1208) lira (10) kuruşu C.H.Partisi adına tamamen aldım.

adres:
Akaryakıt bayii
Fazıl Karoğlu

Tesellüm edilmiştir.

Alınmış ve hak edilmiş olmakla ödeneginden sarfı tasdik kılındı.
25.5.1950

C.H.P. İlçe Kurulu

Sayman üye

Z. Gökmen

-262-

490 01 1325 206 1

(Kaynak: BCA, CHP, 1525-206-1)